

РАДЕ М.ОБРАДОВИЋ

САЗВЕЖЋЕ ВЕКОВА

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Раде М. Обрадовић рођен је на
Ивањдан 1953.године.

Објавио је књиге песама:

- Жубори Млаве,
- Стигом ходи, Хомоље га чува,
- Земљом беспућа,
- Сенке у кругу,
- У освит зоре,
- Једино имање,
- Незнани предели,
- Укоп идола,
- Стазом неповрата.

Роман:

- Змијарник расточеног живота

Монографије:

- Село Велики Поповац,
- Цркве и манастири Хомоља, Млаве и Стига,
- Витовница село у Млави,
- Мелница село у Млави,
- Споменица Млавски витез Миљко.

Члан је Удружења књижевника Србије.

Добитник награде Бранко Миљковић - Ниш, - 2005. г.

Награде Општине и Библиотеке за 1968.г. Петровац на Млави.

Награду „Краљевског Књижевног Клуба Жарађорђевић" - 1995. г.
Београд

Награду Општине "4. јун" за Чување Културне Баштине - Петровац
на Млави - 2009. г.

Сакупљач је и чувар Културног блага свог завичаја

Поседује Археолошку Збирку - Обрађену од Народног Музеја
Пожаревац

Поседује Домаћу Библиотеку "Млава" - Велики Поповац.

Оснивач Књижевне Манифестације "Ђирилица Огледало Српске
Душе" Велики Поповац.

Бави се писањем путописа и новинарством.

Радови су му објављивани у периодици Србије и у Дијаспори.

САЗВЕЖЋЕ ВЕКОВА

РАДЕ М.ОБРАДОВИЋ

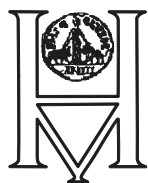

Пожаревац, 2015

Раде М. Обрадовић
САЗВЕЖЋЕ ВЕКОВА

РАДЕ М. ОБРАДОВИЋ

САЗВЕЖЂЕ ВЕКОВА

Пожаревац, 2015.

*Стазом Лудог поља
у векове Хомоља*

ТИХОВАЊЕ ИКОНЕ БОГОРОДИЦЕ ЖДРЕЛСКЕ

Тврд и поносит Вукан развио је своја крила пред хучним поветарцем. Тиховање је узмицало пред погледима будних стражара, на кули мотриљи. У даљини се оцртавала гиздавост природе, млавске равнице, која пуца у недоглед. Ноћ је падала над Хомољем. Била је то мирна ноћ са пуно звезда. Месец се појави на хоризонту неба, и обасја бедеме утврђеног града Ждрела. Са звоника манастирских унутар зидина града, чу се позив на вечерњу. У подножју блесак је говорио из дна реке Млаве. Небесни свод се свом милином спусти на стеновито Ждрело. Беше то друга половина 14. века. Црква Свете Богородице „Ждрелске“ господарила је са највише терасе крај саме увале, крај ње су још две богомоље тик једна уз другу.

Подале од ње је „Благовештење“ и „Митрополија“, а поред царског друма и црква „Ваведења“ - Горњак, све их је штитио високи свод зидина, са природном клисуром. Планина их је пригрлила чврсто у загрљају као мајка своју нејаку децу. Звоно је звонило на вечерњу, звук обзнани да су светилишта у молитви, мир напаћеној души, и зближавање са Богом, у вери православној.

Силуете тек изашле из куле, ужурбано журише ка вратима „Богородичине цркве“. Поред саме цркве, у стенама су биле узане келије, у којима су калуђери обитавали, кад нису у цркви. У једној од њих, најпространијој у тескоби, стајала је велика икона у лику „Свете Богородице“ заштитнице манастира. У тој келији је обитавао игуман свих цркава у Ждрелу - Макарије. Укочено тело је клечало пред иконом; у углу келије сијао је жижак. Суве и дрхтаве руке овог монаха дизале су се у висине правећи крст у ваздуху. Изговарао је молитву са грчем, вапај је парао унутрашњост келије. Молитва је била за српски род и оздрављење свог болесног господара - Растислава Ждрелског, који чешће поче побољевати по доласку из војне. Рана на десној руци господара, у боју са католичким Угрима, често позлеђиваше.

Дужа звоњава звона га трже и он се усправи на ноге, бојажљиво узне крст у руке и пође ка цркви, не затварајући тешка врата на келији.

У двору је крај постеље будним оком мотрила на свог болесног господара Растислава, госпођа Теодора. И њих је звоно позивало на

вечерњу молитву. Сјај Теодорине хаљине, и лепота њена уливали су снагу господару да устане из постеље и да се помоли Богу. „Може ли се, господару мој“ - рече Теодора тихим гласом. „Јак је бол, љубо моја.“ Око Теодоре овлажи свилену кошуљу господар Растислава. Он се благо окрете; његов поглед оста на њеним плавим очима. Када је бол на руци бивао мањи, господар би одлазио на богослужења у цркви. Често је са доласком ноћи и корак његов излазио степеништем, на узвишену кулу. Дуго би гледао негде у ноћ. Није ни приметио да га два плава ока кришом прате погледима. Тада би Теодора питала саму себе, шта ли то мислима мучи мог господара, те тако тихује по ваздан у ноћи на бедемима Ждрела.

Узбуркана речица Млава реметила је мир уснулом Ждрелу. Вечерња се поодавно завршила. Игуман Макарије се молио пред иконом Свете Богородице у келији. Изговарао је речи споро, сан га је савлађивао. Тада су за њега настајале страшне муке. Влажна и мемљива келија била је сва испуњена црним пукотинама од испуцалих стена. Из њих су израњале авети. Оне су игумана сваке ноћи мучиле. Био је то његов грешни живот из младости. Тада је он са мачем у руци, бранио слободу рода и Ждрелског града, и свог господара. Кржаве страхоте некадашњег витеза све чешће су виђале обезглављена тела Турака. Авети су просто ускакали у келију овог калуђера. Знао је Игуман Макарије да су ти ликови остали на бојном пољу широм Стига и по шумама Заховским. Често му се привиђала и крвава Морава, и град Сталаћ крај ње. Био је витез господара Растислава, његово крсно име одавно не изрече, плашио се њега; звао се Благота пре монашења. Ове ноћи је покушавао да устане са камене постеље; невидљива рука га је притискала по грудима. „Пресвета Богородице, помогни мени, и мом господару, смилуј се на нас.“ Страх га је надјачао, окретао се час на леву, и онда на десну страну. Поглед му је увек остао на икони Свете Богородице.

Јутро је свањивало, тешка врата келије била су широм отворена. Братија из три манастира је хитала на јутрење, када им се поглед заустави пред отвореним вратима келије. Разазнаше да клептање није пробудило игумана из постеље. Био је мртав. Братство се огласи кратким лелеком уз „вечнаја памјат“. Најмлађи међу њима пође да звоном огласи, најпре на цркви Богородици, а убрзо и с других звоника се преломи звук. Цео Ждрелски град беше на ногама. Уснули серби, крстећи се, молили се за покој душе уснулог игумана. Господар Растислав би будан, када му тужну вест саопшти његова Теодора, да је игумана смрт затекла у постељи, са крстом и бројаницама у руци. Господар брзо обуче своје хаљине и с муком крете ка вратима на узлазној кули. Ех

мој игумане, изгубих десну руку из ратова, и обе у молитви. „Нека ти је вечнаја памјат. Бог да ти душу прости. Сахранићемо те поред цркве, како и приличи твом чину“ узбуђено ће Теодора. „Биће како ти рече, моја љубо“ потврдно рече господар. Дан је био поодмакао када руке братије вешто, у камену крај цркве ископаше раку. Тихо у црној одори, у дрвеном сандуку, сахранише игумана. У његовој руци му оста чврсто стегнута бројаница, међ згрченим прстима. Гроб пелише вином, и тада замириса тамјан, овом чину би искупљена сва братија са свих цркава у Ждрелу, на погреб дође и игуманија Генадија из оближњег „Ђеринца“. Пред црквом је било цело братство, господар Растислав са госпођом Теодором, заповедник града Ждрела велможа Десислав, његов син Стефан, преписивач повеља и богослужбеник књига Спиридон, на зачељу скупа стајаше најмлађи монах Симеон. На другом зачељу беше млади велможа Благомир, крај њега стајаше лепа девојка Блаженка, кћер неимара - мајстора градитеља Ждрела.

Скупу се обрати, уз благо наклоњење свима, заповедник Десислав, искорачи који корак напред, по датом знаку господара Растислава, он тихо обема рукама отвори свитак на коме се указа велики воштани печат господара Ждрелског.

„Чујте и почујте! Од данас се за игумана манастира ‘Свете Богородице’ и свих других у нашем граду Ждрелу, поставља вољом господара и братије наш млади монах Симеон.“ У тренутку се из свих грла присутних хорски чу „На многаја љета“. Зидине града и све богомоље унутар Ждрела, као да за тренутак помилова ветар ношен из утробе саме клисуре. Симеон приђе тихо, саже се, пољуби праг цркве, смерно устаде, прекрсти се, пољуби велики крст у својој руци, затим целива руку свом господару Растиславу; госпођи се благонаклоно поклони, као и заповеднику града, братију једног по једног изљуби монашким поздравом.

Заповедник града Десислав узе руку младог игумана и поведе га унутар слободне келије, која до јутрос припадале уснулом игуману Макарију. Стадоше насред келије. „Од данас ће то бити твоја келија, оче игумане.“ Игуман Симеон климну главом и пође по своје ствари. Затим се отуда брзо врати, његово изгорело и издужено лице прекривала је густа црна брада, низ рамена падала му је густа и црна коса. У руци је држао дрвени крст и мању књигу оковану кожом и разним сребрним мотивима из живота Христа. О рамену му је висила торбица од козје кострети. Била је пуна осушеног биља, које целог лета сакупљаше по врлетима Ждрелским за предстојећу зиму. Стаде крај каменог узглавља, преко кога је била прекривена кожа. Прекрсти се и брзином хијене

клече на колена, пољуби камени под и поглед усмери према икони Свете Богородице, крај које је у углу светлео упаљени жижак уместо кандила. Осећао је топао поглед Свете Богородице. У души му се враћаше осећај блаженства и спокојства. По годинама Симеон је био млад, у молитвама је савлађивао и гушио свој живот ништећи самога себе. Од њега се сада очекивало да својом смиренешћу покаже осталим монасима да истрају у молитвама пред самим Господом Богом.

Његов дух су одржавале свете мисли. Стари упокојени игуман Макарије био му је духовни старац. „Ето, нема те више, оче Макарије“, мисли су младог Симеона. Икона на зиду келије се за трен помери леводесно. Симеон протрља очи. Прекрсти се. „Знам да си са мном, оче мој, и нек ти је прост гроб твој.“ Кад заврши са молитвом, њему млада и врела крв, жудећи за животом, удари у изгорело лице. Тада настаде бол у души. Игуман се повуче у угао келије и леже целим телом на камену плочу. Уздаси се просули по келији. Осећаји се нису могли савладати. Све је трептало у њему, само је жижак смирено горео, светлећи пред ореолом Богородице Ждрелске. У доњем граду, из ковачнице се чуо звекет тешког ковања. Рука ковача Добрашина савијала је врело гвожђе, за потковице коња. По калдрми каменитог Ждрела, коњи су брзи остајали без потковица. За трен се чинило да се у меховима сакрила сва бол сабљи и мачева који посекоше главе душмана и прободоше срца освајача Ждрела, које искова ковач Добрашин.

Господар Растислав је ходао по својој одаји. На ногама му сијаше црвена кожна обућа са високом петом. Зелену хаљину за појасом је красила копча. Огртач од свиле давао је склад сада јуначном телу. Бело господско лице прекрила је ретка брада, која је употпуњавала сву озбиљност господар Растислава. Испод те браде, која је давала лик суровости, крила се племенитост у самој души господар Растислава. Његова чврстина у корацима говораше о неисцрпној одлучности за нечим што га распињаше у дугим ноћним шетњама, за свагда до краја земаљског живота. Ждрело је било на сталној мети, како османлија, тако и Угра. Вештина и храброст ратовања су красиле господара ове области српске. Очи Теодоре га проницљиво пратише до самог доласка до ње. Приђе му она и пољуби га, најпре у руку, затим у лице. Он јој обгрли стас левом руком, а десном јој додирну косу, погледи им се среташе, искреност трајања верности се осети међ њима. Држећи се за руке, пођоше на починак у њихове одаје.

Игуман Симеон је у свом тиховању у келији био у дубоком сну. Ближио се долазак суморне јесени. Господарева туге ће прекрити магла са врха Вукана. Господар ношен мислима, остаде будан. Сећао се оног

војног похода на Турке, када је на путу обишао Призрен. Дубоко у граду су ратници са песмом и весељем били, а градске страже су са кула рогом дозивале Србе на градски трг. По околним насељима су гореле ватре, нејач се тискала уз мајке, и измучене ратом старце. На ту помисао нешто га задахну у срцу. Питао се шта ће бити са његовим Ждрелом. „Србија има нејач, а ја ћу за коју годину онемоћати за ратовање, а моја Теодора не роди дете.“ Господар Растислав остаде будан, погледом се окрете Теодори. Озареност на његовом лицу уливала је наду господару. Она се пробуди, и из сна рече: „Да, мој господару, спусти се ова ноћ; на истоку се јавише звезде. Наједном се над планином појавише облаци неприметно ниоткуд. Облаци су ужурбано ношени струјом створили мрак. Планина је упала у таму, док је магла гутала врхове горњачких стена. По мрачним улицама у тврђави, доле у граду, само су зидине распознавале једна другу. На бедеме града је тихо ромињала киша, шуштећи шапатом духова. Овим су крајевима одвајкада господарили шумски духови. Са куле се склонише и последње страже, све се пред наглим временом повукло у одаје, сем страже која је бакљама осветљавала куле стражаре. Дворкиње су нечујно поставиле горећу свећу пред прозор одаје у коме спаваше господар и госпођа Теодора. Ноћ је постајала све црња, њих двоје су на моменте будни били и нестрпљиви. У одаји је господарила тишина. Неизвесност се увуче у њихове душе, ове заморне кишне ноћи. Нека повећа ноћна птица, гоњена кишом, налете на њихов прозор, па се болним криком изгуби у ноћ.

„Христe свемогући - Света Богородице“, у један глас рекоше обоје. Теодора устаде и упали светиљку у одаји. „Птица је срећан гласник, господарице моја.“ „Паноћ је“, рече Теодора. „Да, ово виле преносе огањ планином, док реком Млавом лутају приказе“ - додаде господар. Њени погледи су упрти ка каменом зиду: „Света Богородице, помози нам.“ „Ја мислим, госпо моја, да је воља Божја да обоје остатак ноћи проведемо у починку.“

Оштри врхови планине заболи су се у облаке као стреле у оклопе ратника. Утврђени град Ждрело са богомољама је утонуо у сан. Јутро је освануло са густом маглом. На двору се ужурбано радило. Срби су ужурбано палили ватре и на њима сушили рибу. Солили су је, затим стављали у повеће посуде. Брзо ће у ову жупу доћи зима, дуга и хладна. Теодора је хтела устати раније, дрхтала је у постељи. На грудима јој била мања дрвена икона Свете Богородице. Осећала се збуњеном. „Небеса су твоја, Богородице. Учили су ме да си моћна. Богородице, страх ме је!“ Нагло је устала и наслонила икону на лице. Дубоко јој се клањала. Пољуби је и стави у зид крај крста. Господар се пробуди и тихо

joj viknu: „Теодоро!“ Гледао ју је лепу, онако збуњену, која се жарила у образима. Очи су јој пламтеле. Он је осећао да је у њој јутрос више љубави него камења у Млави. „Господару“, изговорила је снагом која је гушила њен глас. Свила је шуштала по њеном телу. Пала му је на груди. Он је нежно прими, осећајући ударце њеног срца. „Не брини, бићу ти верна, волела бих дете да тебе и мене усрећи, господару мој.“ Он осети њену жудњу. Осмели се, па је нежно обухвати око племенитог витког струка, који се попут змије увијао око његовог тела и духа. Господар осети нове ланце робовања у свом срцу. Ланце теже од завета што даде хелијама Ждрелских цркава. Знао је да га овога неће моћи ослободити ни Света Богородица Ждрелска, од овог слатког и пријатног робовања. Теодора мало устукну, хтеде си измигољити као јегуља. Пространа постеља се зарадова дуго очекиваној љубави. Теодорине бујне груди и ватра живота у њему распламсаше понос, љубав и пожуду. Он је леп и једар, у ставу витеза, у трену је личио на пустињског лава, спремног да насрне на лавицу. Она га гледаше у очи, као да је желела да га укроти у распламсалој страсти. У мукама, које су јој грчиле разум и срце, веровала је да ће зачети. „Љубити тебе, госпо, је срећа, а љубити отаџбину је част и срећа.“ Она је тихо јецала. Спој тела их у тренутку учини једним. Гиздавост је урањала међу њене једре и обле груди. Осећај влажности, помешан у телу, клизну као кап росе са јутарњег сунца. Дуго су остали спојени. Теодора се бацила у занос маште. Јер, удата жена, па још и госпа жупе Ждрелске, а није родила. Умрети без порода за њу би била страшна смрт. Хтела је да и после смрти живи, зато је љубила господара. Да би вечно живела. Она се осећала као у каменој пећини. Била је сва бледа и исцрпљена јаким страстима и дуго вођеној љубави са својим господаром.

Стајала је пред великом иконом на зиду одаје, „Светом Богородицом“.

Молила је за веру, за благородношћу, за љубав, за рађање наследника и за наду за опстанак њиховог града и лозе потомства Србије.

УКЛЕТО ОГЊИШТЕ

Доласком Љубице као нове снахе у добро стојећу кућу Топаловићевих, у село Близнак у Хомољу, одмах су се почели да мењају породични односи. Љубица је у брак са собом довела и своју кћер из раније разведеног брака, што то није било по вољи њеној свекрви Зорки. Иначе Зорка је била доста добродржећа жена са лепим цртама лица и витким телом. Рано је остала удовица јер јој је муж погинуо у оближњем руднику у минирању руде стене. Није хтела да се више удаје оплакујући мужа. То је на њу, мало по мало деловало поразно. Постала је напрсита и увек спремна за свађу, како са укућанима тако и са комшијама. Знала је да по недељу дана, и више ни са ким у кући не говори, осим са својим сином Миленком. Много је волела сина, што је прелазило у обожавање. Када су јој умрли једно за другим свекар и свекрва, Зорка је постала још несноснија. У селу се причало да је њен свекар, на непоштен начин стекао иметак јер је као жандар уцењивао и пљачкао људе, узимајући им злато и предмете од злата за своје услуге. Касније када се вратио из службе, убрзо је ослепео наједно око. Један ред кадаје секао дрва у свом забрану, озледио је ногу и тако, не водећи рачуна о рани, навукао је на себе незацељиву рану,и остаде без десне ноге.

Миленко је имао више неуспелих бракова, које је Зорка после годину, две растурала. Ниједна јој снаха није даровала унуке. Била је лудо убеђена да су снахе за ту кућну празнину криве. Све их је понижавала, а сина подговарала да их туче и мучи. Младе жене не могавши да трпе, напуштале су брачно огњиште, да се више никада не врате. Миленко је остајао сам као пањ, послушан према мајци као пас, сматрајући да му је мајка у праву. Једном седећи у сеоској кафани, Миленка је упитао брат од стрица; зашто не оде код лекара и прегледа се и тако утврди да ли је снособан за пород или не. На тај начин биће начисто са собом и знаће шта даље да ради. Миленко се после овог разговора дуго мислио и крадом од мајке отишао на преглед лекару у вароши. Када је сазнао резултате прегледа, није био много изненађен, сам је већ сумњао у себе. Тако је дошло и до женидбе са Љубицом, и примањем њене ћерке у својству пасторке, желећи да се једном одмори од трзавица и подсмеха сељака. Љубица је била врло вредна жена. Радила је све пољске послове,

орала, копала, жњела жито, стижући да заврши и неке кућне послове Све је то било мало Зорки. Љубица је трпела многе увреде, али мужу није ништа причала. Кулминација сукоба је дошла када је Љубица приметила да Зорка од њене кћерке крије храну, грди је често, иако дете није ништа згрешило. И клетва се увек завршавала речима: - Убио те громда те убије дабогда! Од тада су се Љубица и Зорка реч по реч увек свађале и живеле као пас и мачка. Зорка је стално подговарала сина, да најури жену. Миленко је то трпео јер је већ био засићен свега. Најлепше се осећао на послу у руднику, далеко од мајке и куће. Било га је жао Љубице и детета јер је Љубицу искрено заволео. Дете није било криво за своју судбину. Зорка је и даље настављала са својим изливима беса и срџе, према девојчици, клела је истом клетвом да те гром убије.

Био је месец јули и жетва се увелико на пољима радила. Љубица је са својим комшијама жњела на њиви, која је била доста удаљена од села. Зорка је наредила девојчици да однесе ручак на њиву. Дете јој одговорило: „не брини ништа бабо!“

Ове речи су Зорку доводиле скоро до лудила, и она је чупајући дете за косу викала завршавајући са клетвом, да је гром убије дабогда. Чим је девојчица са корпом хране изашла из села, према пољу, на небу се са западне стране дизао брзо један црн облак из кога су севале муње и чула се потмула грмљавина. Девојчица је убрзала корак, али је скоро на пола пута до њиве захвати олуја. Дете се заклони иза једног повећег стабла храста лужњака. Седе девојчица на оближњи пањ крај земље и спусти котарицу. Девојчица је мислила да остане док не прође невреме. Било се смрачило и ту тмину су осветљавале муње праћене праском грома. Дете је лако одевено подрхтавало, како и од свежине тако и од страха од разљућене природе. У мислима јој беше мајка и њен предобри очух. Наједаред сену муња и осветла цело поље та јарка светлост је била таква као да је избио пожар, а затим се зачуо страховити прасак. Кад утихну страховити и страшни призор, девојчица је лежала прострта поред пања. Коса јој је била спаљена, а лице поцрнело. Била је мртва. Зоркина клетва се испунила.

Тешко је све то било објашњиво, да ли је то била случајност или не. После сахране своје кћерке, Љубица је више била мртва, него жива. Свекрву је и до тада мрзела, али је сада из дна душе замрзла. Никада није могла да опрости Зорки, била је убеђена да је главни кривац за смрт њене девојчице. Радила је и даље све послове у кући и у пољу, али је смишљала освету. Лежећи у свом кревету, док је Миленко блажено спавао, она је зурила у мрак и размишљала о свом животу. Више није имала никог. Остала је сама. Додуше имала је мужа који је добар човек,

али слабић да је заштити. Решила је да убије свекрву, сматрајући да се тако може смирити. Данима је мислила како то да изведе, а да сумња на њу што мања буде. И најзад је решила, да замисао спроведе у дело, да после убиства Зорку однесе у напуштени рудник, да је звери измрцваре, да се помисли да је самоубиство извршила. По селу је свуда причала како јој свекрву мучи грижа савести јер је крива за смрт њене кћерке. Сељаци су о томе почели да испредају читаве легенде.

Нагло је Љубица слабила, и није имала сна, њен Миленко је то приметио. Сматрао је то од туге за изгубљеним дететом. Ћутао је да је не повреди. Једне ноћи Љубици се указала прилика. У руднику се десио неки квар на копу, Миленка су позвали да дође у помоћ. Зорка је по обичају испратила сина до капије, и враћајући се натраг, пролазила поред отвореног прозора где је спавала Љубица. Наједном је чула дубок уздах и јаук. Нагнула се преко прозора да би видела шта се збива, осетила је туп удар у главу. Падајући поред прозора, узвикнула је у ропцу: - Што ме уби, кучко ?! - То ти је замоје мртво дете, кучко Павловице! - сиктала је Љубица, ударајући је и даље по глави и телу, све док је Зорка давала знаке живота. Када је видела да је свекрва мртва, стрпала је у припремљени цак, и понела преко воћњака и поља ка напуштеном руднику у планини. Кроз полумрак грабећи пречицом, погурена са теретом на леђима. Љубица је пре личила на неку ноћну сподобу, него на људско биће. Није бринула да ли је неко посматра. Закупљена мржњом, целим путем је грдила и псовала леш. Била је сва знојава, када је стигла до рудника. Окренула се свуда у наоколо. Околина је била пуста. Спустила је цак и почела да истреса мртваца, као да је у цаку било кукуруза. Надала се да ће је лисице и вукови до зоре нагристи, и да ће сви мислити даје Зорку гонила грижа савести, те се самаубила. Поред ње је крај главе ставила окрвављен камен, којим је предходно смрскала главу своје жртве. У том њеном магновању и журби леш се некако измакао и низ стрмину откотрљао наниже каулазу ујаму. Није више имала снаге ни нерава да га врати горе. На брзину сва дрхтећи целим телом од учињеног акта, узне цак и пође кући. Ујутру, пролазећи поред напуштеног рудника, лугар се кретао стазом, опазио леш и убрзо позвао милицију и њеног сина Миленка. Утврђена је смрт Зорке, убиством. Убрзо се сазнало и ко је извршилац овог свирепог убиства. Љубица је у почетку порицала злочин, али је притишњена доказима признала злочин. На суђењу које је трајало кратко, Миленко није присуствовао. Није знао шта више да ради и чини сам са собом. Остао је сам у кући. Љубица је због подмуклог убиства, осуђена на вишегодишњу робију и издржавање казне. Миленко је остао у свом

селу, одао се пићу, да би све ово заборавио, и није било дана када није био пијан. Због тога је био отпуштен и са посла. Једног дана, пушећи цигарету у кревету, заспао је. Није осетио догоревање цигарете, чији је опушак запалио покривач, и затим се пренео на цело покућанство и намештај у кући. Сељаци су покушали да угасе пожар, било је све у залуд. Кућа је изгорела до темеља, и Миленко у њој.

Љубица се на робији обесила, а имање су наследила Миленкова браћа од стрицева. Сељаци су дуго после тог догађаја причали, о овом догађају, убеђени, да све што је отето, то је и проклето. Да је ова изрека тачна, сведок је ово уклето огњиште.

ЗМИЈСКИ УЈЕД

Била је увелико јесен и киша је данима роморила. Дан се скратио, чинило се колико је свануло већ је и ноћ куцала на врата. Хомољем је урлао ветар и планина се спремала за зимски сан. На хоризонту само покатакд бљеснула би тајанствена светлост, али би одмах и нестајала.

Букова шума тонула је у сан.

На планинском салашу две силуете су ужурбано ходале по дворишту, хитајући према колиби, на заслужени починак. Салаш беше велик и простран и припадао је чувеном газда-Томи, који је у овај крај дошао пре много година, из Молдавије, после Бугарског рата.

Газда Тома и његов слуга Миленко, седели су покрај ватре, прозебли, на треношцима и тихо разговарали. Миленко је пажљиво слушао наредбе свога газде, јер је било много послова које је ваљало урадити и посвршавати на салашу, до газдиног повратка, сутра навече, из села, у које креће с првим јутром. Од самог детињства је био слуга, одан природи и шуми; чувајући овце, научио је да свира у фрулу и од ње се никада није одвајао.

Његов газда је био крупан човек, високог раста, а на широком, наочитом лицу, носио је дуге, лепо неговане бркове. Иако је већ зашао у позне године живота, сачувао је живахност и издржљивост, а још како су му и много млађи од њега завидели на духовној виталности. Што се оно каже, лепо је носио своје године.

Ноћ је увелико била загосподарила шумом, само су уњкаве сове реметиле ноћну тишину. Светлост петролејке у колиби утрну и они легоше и брзо заспаше. Међутим, у неко доба, Миленка тргоше снови, он поскочи у кревету и ухвати се за чело. Било је знојаво. Уздахну дубоко, промрмља нешто закратко, па се окрете на другу страну и ухвати очима светлост у оквиру малог прозора на колиби. Хладноћа му следи срце, јер сан који је уснио није схватао, нити га је могао одгонетнути; тако га и јутро затече у постељи, просневани сан није му давао мира. Протрља очи и, нагло уставши из кревета, брзо навуче своје чакшире, па освежен, умивши се водом из крчага, седе за сто. Узе комад сира са пројом, што оста од синоћне вечере, загризе јаким, здравим зубима, тако да колибу испуни непријатни шкргут. “О, боже, шта ли ће то данас

да ми се деси, шта ли ће ми донети такав сан?..” - проструја му кроз главу. Ипак, устаде и крете ка излазу. Шкрипа старих шарки на вратима пробуди два велика чобанска пса, који су спавали на прагу. Гледали су Миленка мирно и упорно паметним псећим очима, у очекивању да им пријатељ и хранитељ приђе, па да устану и поздраве га својим шапама. Међутим, Миленко се врати у колибу и изнесе фрулу. Један од паса положи главу међу шапе и сикну кроз нос, тешко и шумно, притом зажмуривши, а други пас само живо окрете главу, па се удуби у посматрање околине око салаша. Наједанпут се оба пса придиглоше, наћулише уши, погледа упртог према капији. Њушке им задрхташе, спојивши се с мирисом који је доносио поветарац из букове шуме. Онда се опустише и замахаше својим кудравим реповима, задовољни што су препознали свога пријатеља.

Газда-Тома журним кораком дође до колибе и затече на прагу уснулог Миленка. Нехотице га трже из тог бунила, Миленко се уплаши и, препознавши свога газду, видно се промени.

- Миленко, зар ти ниси већ са стоком у шуми? - зачуђено га упита.

Слуга једва дође до речи и више промуца:

- Опрости, газда, не осећам се добро... Али, откуда ти тако рано, кад рече да ћеш код кмета неким послом?!

- Рекао сам - рече газда-Тома - али кмета нисам нашао, па сам одлучио да дођем одмах на салаш, да будем од помоћи, ако нешто затреба. Увек има посла... Хајде да искористимо овај леп дан, крећи одмах са стоком.

Миленко, уплашен изненадним повратком свога газде, последње речи његове једва дочека и одмах се упути према тору, пусти стоку и потеря је на пашу. Није честито ни кренуо, кад зачу газдин глас:

- Миленко, чекај, хоћу нешто да ти кажем. Кад ти је отац умирао, бог да му душу прости, рекао ми је: “Газда-Томо, гледај оно моје дете док ојача, па га прими у службу, нек ти овце чува и све друго, биће он добар и од користи...” Ето, данас си мало окаснио, па сам се сетио тих речи. Припази убудуће. Мени треба слуга, а не чувар салаша.

Миленко изгоре у души. Није му било ни најмање право, али примио је те речи и разумео их је како треба, јер је веровао да долазе од пријатеља.

Ишао је испред стоке, два овчарска пса била су са стране, и тако замакоше у тамну шуму.

Газда-Тома уђе у колибу, приђе углу, саже се и извуче испод кревета малену дрвену кутију. Подигавши поклопац у његовим шакама засветлеше дукати. Гледао их је и миловао као што је некад давно у

својој младости девојке и лепе снаше, крадом. Онда, кад се засити, уви дукате, тутну их у кутију и завуче под кревет, на исто место.

Миленко, у дубини планине, изабра једну велику букву и седе мало испод ње, колико да предахне, и даље мотрећи на стадо. Овце су пасле проређену траву. Била је јесен и добро да је још и такве траве било. Из појаса извуче фрулу, успомену од свог покојног оца, кога уби гром, и засвира. Од свирке се сва гора разлеже, чак и птице умукосе пред умилним звуком који је излазио из дрвене цевчице. Занесен и сам свирком, није ни приметио да се стадо удаљило из његовог видокруга; из даљине је допирао слабашни звук звона које се њихало на врату овна предводника. Обузе га страх, музика умуче, али се брзо и смири. Зар он, слуга газда-Томе, да целог свог живота не осети благодети овоземаљске, да не направи сопственом руком крст преко свога лица. Боже, буди милостив према свом грешном сину, прође га нови, кратки страх. Али, не марећи за овце, повучен претходном мишљу, Миленко донесе одлуку да се успење на велику букву испод које се одмарао, да са висине погледа место где му је пролазио живот. Вештином младог човека, брзо се нађе на самом врху великог дрвета. Са висине је све изгледало друкчије и лепше; душа му се испуни неописивом милином и не знајући шта ће више, усхићен, загледа се у шупљину дрвета, знајући да на таквим местима голубови гриваши праве своја гнезда. Из тог полусна, силином јаког ударца по лицу, трже га изненадни блесак, који је допирао из мрака рупе у дрвету. Очи му се замаглише и обневиде у први мах, а снажна вртоглавица одузе му снагу и чврстину у рукама и ногама и он се, нагло, клизећи низ грубу кору огромног дрвета, сурва на траву. “Остадох читав” - најпре помисли, а онда осети бол који је долазио одасвуд, тако да схвати да је добро угруван. Загледа се у небо, као да је хтео да се захвали за сачувану главу. Ноћ је већ падала...

Сјај изненадног злата учини да Миленко више никада не буде срећан ни као пастир, ни као слуга. Више никада неће засвирати у своју фрулу. Од тог трена, чинило му се, остале су само мисли, да га прате и не дају му мира... Бледог лица крете у потрагу за овцама, готово већ и равнодушан хоће ли их пронаћи. Ипак, не би му свеједно кад их напокон угледа. На крају дубоке шуме, два верна пса мотрила су на одлутало стадо.

- Како ћу ја без вас? - обрати се псима, као да је осећао скори растанак. Помилова их по глави, и Гарова и Шарова, а они му заузврат лизнуше руке. Затим се саже, узне штап са земље, који беше ишаран најразноврснијим резбаријама; змијска глава, птица раширених крила и шта све не, а при крају, који се држи у руци, беше урезано и Миленково

име. Сам је ишарао штап у бескрајним часовима пастирске доколице. Бритвом, коју је чувао попут реликвије, као успомену на мајку.

Протеравши стадо према колиби, Миленко их успут напоји на потоку, а он се уми хладном водом, јер није смео да се појави пред газдом овако изгребаног лица.

Капија на салашу била је отворена. Газда Тома се већ забринуо шта је са Миленком. Овце, уз блејање, кретоше ка тору, нашта газда-Тома изађе из колибе и пође у сусрет Миленку. Одмах опази да са њим није све у најбољем реду, али ништа не рече, већ само упита где се толико дуго задржа са овцама.

- Знаш, Миленко, да овце треба да музеш пре мрака, а тебе нема?!..

- Знам, газда, али десио ми се малер, пао сам у шуми преко једног пања, сав сам се угувао, нисам могао да устанем. А за посао немој да бринеш, све ћу ја то на време посвршавати и око оваца и све остало што треба.

- Рекох ли ја теби јутрос да мени треба здрав и вредан момак, који ће са овцама зором кренути на пашу и на време се враћати на салаш?

- Биће, газда-Томо, како ти кажеш - рече и брзо приђе тору, отвори вратницу и стадо, већ нестрпљиво, брзо уђе унутра. Затим затвори тор и крете у колибу да донесе судове за мужу. Газда-Тома га је посматрао и примети да његов слуга мало храмље на десну ногу. Миленко се, ипак, брзо врати, уђе у тор и отпоче са мужем; газда Тома је носио кофе са млеком у колибу и исвраћао их у чабар. Напољу се већ хватала ноћ, кад Миленко помузе и задњу овцу и сав ознојен изађе из тора; у колиби је газда-Тома већ спремао судове за сирење млека. Наједном, из шуме одјекну пуцањ. Пси залајаше, а газда-Тома и Миленко истрчаше напоље; на месечини се оцртавала силуэта крупног човека пред колибом. Био је висок, а дуга коса му је лако вијорила на слабашном поветарцу.

Тома се добро загледа у придошлицу и намах препозна свог сина.

- Гавро, несрећо једна, откуд ти у ово доба, псе ми поплаши! - рече мирним гласом. - Зар се тако долази на очев салаш, ноћ си морао да чекаш!

Миленко је сав уплашен слушао разговор између оца и сина.

- Ево, ово је наш слуга, Миленко - рече газда-Тома и руком показа према момку.

Гавра приђе ближе и поздрави се са слугом, стеже му руку тако снажно да овај јаукну. Гавра се нарогуши и осу се на Миленка:

- Зар ти тако жгољав и плашљив да чуваш салаш газда-Томе?!

Миленко се стресе и нагло одступи неколико корака уназад. Газда-Тома и Гавра уђоше у колибу, а онда уђе и он, затворивши за собом врата.

Газда-Тома и његов син Гавра седоше за сто. Миленко је по страни чекао газдин знак да донесе ракије. Овога пута газдина наредба је изостала.

- Како се ти оно, момак, звахе? - срдито упита Гавра.

- Миленко, газда.

- Ајд, Миленко, донеси ракије, не долазим ја сваки дан.

Газда-Тома устаде и снажно удари руком по столу.

- Нема за тебе ракије. Него говори, ал' брзо, шта те доведе на салаш?

- Кад питаш, оче, ево, казаћу ти. Новац ми треба, идем на пут, па велим - отац си, даћеш.

Тома се расрди.

- За тебе нема. Ни паре. Десет је година како ово дете служи код мене, на салашу, а ти се и не сети да дођеш ни да питаш треба ли штогод остарелом оцу. Да помогнеш на салашу, посао је велики, а снаге мало... Него дођеш кад се не долази и одмах - новац! Видиш ли ти шта је остало од мене, смрт ће ускоро закуцати на моја врата! - просу газда-Тома из себе сав јед у једном даху и снажно ногом лупи по столу испред себе, тако да се тањири, виљушке и кашике просуше на све стране по земљаном поду. - За кога се ја ово мучим? Колико ти је година, а још се ниси ни оженио! О, боже, зар то да дочекам: први пут долази на салаш и одмах - паре! Је л' има то негде?!

Тома се затетура и седе на кревет.

- Слушај сад ти мене - намршти се Гавра - шта си имао казао си, али за који дан или највише месец, овај салаш и све на њему ионако биће моје! Зато је боље да ми новац даш на време, немам ја кад да чекам. На крају шуме чека ме коњ, везан. Сав је у пени и може се разболети ако ово потраје.

- За име светог Јована, шта чиниш са мном, несрећо једна, зар се тако с оцем разговара?..

- Не треба ништа да ми даш, ако нећеш - узећу сам!

Гавра устаде, откачи са зида тикву са ракијом, отпи неколико гутљаја, па је баци жустро, сав бес искаљујући на недужној посуди.

- Проклетниче, ту тикву чувам још са Солуна! С њом сам и Бугаре отпратио у мајчину. Она је са мном била кад ми је било најтеже, дангубо, боље да се ниси ни родио. Једино што знаш то ти је да се гањаш са којекаквим курвештинама и да трошиш туђе паре.

Миленко подиже тикву са земље. Из ње су се цедиле последње капи жуте течности. Ракија замириса, а Миленко ненавикнут на овакав разговор, изађе напоље и седе на праг. Гавра се саже, извуче испод кревета дрвену кутију и једним хицем из свог револвера разби катанац.

Тома се онесвести, Миленко се следи. Више се ни гласа не чу. Гавра подиже поклопац испод кога се указа кожна торбица; узео је и тутну под гуњ, а затим брзим кораком напусти просторију и утопи се у ноћ. Није се ни окренуо према оцу, а камоли да је помогао јаднику да се колко-только поврати од превеликог шока. Миленко, после прве укочености, зачувши пуцањ у колиби, поскочи и побеже у тор, међу овце, мислећи да се десило најгоре и да газда-Тома погибе од руке рођеног сина. Кад се све утиша и прође неко време, он се полако извуче из тора, осмотри око себе и увери се да је уљез отишао. Примаче се колиби и кроз отворена врата виде ноге газда-Томине које су висиле са кревета. Прође га језа. Попе се до врата, гвирну унутра и лакну му: његов газда је био жив. Охрабрен, уђе у колибу и све схвати кад виде разбијен катанац. Час је гледао у опљачкану кутију, час у свога газда-Тому, који је, дошавши свести, изbezумљен и даље, јечећи, лежао на кревету. Миленко узео крчаг и ису воду преко газдиног лица, мало га придржа руком по рамену и газда-Тома се прибрати.

- Миленко, утече ли онај мангуп?

- Утече, газда, утече у мрак.

- Виде ли ти шта уради он са мном, узео ми злато и однесе, сав мој труд и рад нестало за тили час.

На реч “злато” Миленко се трже и у тренутку се сети букве у шуми и злата које је у њој угледао.

- Треба сутра подранити, имамо посла - постара се газда-Тома да изгледа равнодушан према свему што му се малочас догоди. - Ја ћу око тора, а ти са овцама у шуму. Угаси сад петролејку, па да легнемо - заврши газда-Тома овај тешки разговор, док му се душа кидала.

Газда-Тома леже у кревет и покри се губермом, а Миленко нађе себи место у другом углу колибе, на поњави, простртој по поду. Све наједном утихну, као да се ништа није ни догодило. Спавали су дубоким сном.

Ипак, Миленко устаде тога јутра нешто раније него обично. Протрља очи и крете у магазу. Изнесе у мерици зоби и упути се ка тору. Тома се уз бол трже у постељи. Кад виде да нема Миленка, устаде и сам, навуче чакшире и пође напоље. Зауоставивши се код тора, Тома се загледа у даљину; неодређено гледајући, тако је дуго стајао. Миленко изађе из тора, а овце потрчаше за њим. Кад дође до колибе, спусти празне мерице, скиде са зида штап, који је висио на клину и пође за стадом. О рамену Миленковом клатила се шарена тканина торба са храном.

Пролазећи поред замишљеног газда-Томе, Миленко га учтиво поздрави, а онда, са своја два пса, пространом авлијом, нестале у шуми, према потоку. Кад стиже на обалу, клече и наднесе се над бистру воду

па напуни тикву, гурну у грлић толуску и притисну је шаком, па потрча за овцама. Сав је био задихан кад стиже и заустави се код велике букве. Спусти торбу и тикву уз дрво, окрену се око себе у намери да провери да није неком на оку, па поглед подиже према високом врху огромног дрвета. Пси се са овцама незнатно удаљише и залегоше у трави, мотрећи наоколо.

Миленко око себе привеза канап, а затим га обави и око букве, како му се не би поновила јучерашња незгода, а онда, ношен мислима о злату, као на крилима јурну према врху. Жеља за сјајем омамљивог жутог метала неодољиво га је вукла нагоре и он се брзином муње примицао врху. Кад стиже на циљ, Миленко подиже главу и поново осмотри околину. Руке му лагано клизнуше у шупљину дрвета и сав се стресе на додир хладног метала. Напуни шаке и изнесе злато приневши га лицу: очи му заиграше. Обневиде. Поново руком захвати из рупе и чаробни садржај усу у џепове. Двадесетак златника. Грањем прекри торбу са дукатима, али кад хтеде да сиђе, угледа огромну змију, која се тик уз торбу савијала чинећи од свог тела вишеструке колутове. На тренутак застаде, занеме, али не изгуби присебност. Кад се још једанпут увери да су дукати у џепу, сиђе са дрвета брзо и лако, тек осећајући незнатну нелагоду због угледаног гмизавца.

Дан је већ увећано одмицао. Било је подне. На рубу шуме Миленко застаде и извади дукате из џепа. Дуго их је гледао, као што мајка гледа своје дете, чежњиво и нежно, а онда задовољан, потера овце према ливади. “Пожурићу како бих на салаш овога пута раније стигао, не треба ми данас да се газда љути на мене” - помисли и намах промени ранију одлуку. Окрете овце назад према шуми. Звона су звонила и у шумској тишини та му се музика никада није лепшом чинила. Осећао је велику срећу. Већ је успут испланирао да још неко време остане код газда-Томе, а онда ће наставити сам. “Али, стварност је нешто друго” - помисли. “Дукате морам сакрити, газда не сме да их примети. Ставићу их у мараму око врата. Не дај боже да их газда открије, натерао би ме да признам одакле ми, мислио би да сам њега покрао, жандари би убили душу у мени. Само да се то не деси.”

Борећи се са тим ужасним мислима, Миленко пожури ка колиби.

На лицу му беше, за њега, необична озбиљност. Тако забринут, није више осећао никакву вољу за радом. Ипак, још издалека примети газда-Тому који је седео на прагу, пред колибом, и сам забринут. Његова брига се само мало разликовала од Миленкове бриге. Он први проговори.

- Миленко, као да си нешто забринут?

- Како да не бринем, газда, кад твој син рече да ће после твоје смрти

све продати, а куд ћу ја кад и сам знаш да немам никога свога, ето, ни оженио се нисам.

Те речи расрдише газда-Тому и он први пут плану на Миленка.

- Слушај ти, нисам ти ја отац, па да те ја женим. Жени се, нико ти не брани, не стојим ти ја на путу.

- Добро, газда, ти ме питаш, ја ти одговарам. Немој да си на крај срца.

Заћуташе. Дан се примири, салаш утону у таму, газда и слуга пођоше на починак и понесоше кофе са млеком. Миленко први уђе и спусти свој суд уз ведруцу за сирење млека.

- Газда, да пожуримо с тим млеком, па на спавање - осмели се Миленко.

Убрзо затим заузеше своја места према споразуму који су свакако имали и утонуше у сан.

Миленко не пожуре са устајањем кад свану. Сачека да се пробуди и газда-Тома, кога је туга због изгубљених дуката дотукла. Напокон, с напором устаде и он, газда-Тома, сав блед, с лицем напречац оронулог старца.

- Хајде, газда, чека посао...

Тома се лењо окрете према Миленку, кога није до тада приметио.

- Зар ти ниси са овцама на паши?

- Болестан сам, газда. Не осећам се добро.

То разљути Тому. Он устаде из кревета, бесан као звер и унесе се Миленку у лице.

- Слушај добро, Миленко, ако ти треба посао, знаш шта се овде ради, па изволи. Ако ли, пак, не желиш да радиш, онда ти је јасно да мени лењивац на салашу није потребан. Даћу ти колико си заслужио, па смо квит. Пут под ноге, куд те очи воде!

- Добро, газда, како ти велиш, тако и нека буде. Ево донећу ракије, да наздравимо и да се разиђемо као људи.

Газда-Тому ни мало не изненади тако лаки Миленков пристанак. Знао је да ће једном морати да дође и тај час.

- Одмах ћу ја, Миленко, само да донесем рабош, па да видимо.

Миленко на сто изнесе ракије, а газда-Тома се убрзо врати из магазе. Седоше за сто.

- Видиш Миленко - после краћег премишљања газда-Тома прекину тишину - за ове године служења код мене теби припада зарада од тринаест дуката. Толико - заврши не подижући поглед с рабоша.

Миленко климну главом у знак одобравања, па брзо узео полић с ракијом и напуни чаше.

- Слажем се с твојим рачуном, газда-Томо, него да наздравимо. Да си ми жив много година - рече свечаним тоном.

Том се више кисело осмехну на задње Миленкове речи, подиже чашицу и рече скоро за себе:

- Нема мени здравља.

Потом се нагло окрете према свом дојучерашњем слуги и са великом тугом у гласу додаде:

- Знам ја, Миленко, да ће мој син убрзо све то распродати колико због пара, толико и због ината. Неће сачекати ни да се охладим.

Миленко спусти чашу на сто, устаде и узе своје ствари. Нехотично баци поглед према вратима. Газда-Том тремо, тешко устаде, рука му пође према Миленку и задрхта; суза кану из мутног старачког ока.

- Срећно ти било.

Миленко, огрнут гуњем, отпоздрави, отшкрину врата на колиби и без оклевања изађе. Више се не окрете. Газда-Том га испрати погледом, кроз отвор врата, док се овај не изгуби међу дрвећем у шуми. Потом седе за сто и насу себи нову чашу ракије. Попи је у једном гутљају.

С друге стране потока, у шуми, наспрам газда-Томиног имања, напуштен и ненастањен, налази се салаш неке баба-Томаније; она је живела на том салашу све до своје смрти, а то беше поодавно. Миленко је знао за то место, често је туда пролазио, али није му ни на крај памети било да ће доћи време када ће га пазарити. Али, ствари је живот баш тако удесио, јер некако у исто време на тај салаш дође баба-Томанијина ћерка Љубица, која је до тада живела у неком селу на бугарској граници, повише Пирота. Међутим, она није имала намеру да се ту и настани, већ само да пронађе купца и све то прода, па да се врати откуд и дође.

Миленко, који се по одласку са газда-Томиног салаша настанио у сеоској крчми, од људи који су ту долазили да попију по коју, сазнаде за ту понуду. Брзо донесе одлуку, па се спреми и пронађе Љубицу. Поче погодба.

Дуго су се погађали и на крају Љубица попусти и Миленко купи баба-Томанијино имање. Потом пођоше да све лепо разгледају и утврде границе до којих се Миленкова својина протезала. Успут, на изласку из села, Миленко извади из торбе дукате, увијене у мараму, изброја двадесет и пет и пружи их Љубици.

Љубица погледа Миленка право у очи. - Зар нећеш да се изљубимо? За срећу, за успешно обављен посао, такав је ред!

Миленко стидљиво приђе Љубици, повуче је к себи, а кад се тела сударише стиште је у јак загрљај, тако да она јекну. Зарумене се и Љубичино лице.

- Слушај, Миленко, кварим пазар! - загонетно узвикну Љубица. - Ако пристанеш да provedеш ноћ са мнош у колиби, на салашу, имаће ће бити твоје за ове дукате.

Миленко се збуну. Успротиви се у себи, али ништа не рече. Само климну главом и сагну се да са земље покупи златнике. Љубица се и сама саже и с леђа га загрли, љубећи га по врату. Миленко је благо одгурну, као да је желео да јој каже да сачека. Придигоше се и, држећи се за руке, наставише пут кроз честар букове шуме.

Млад и неискусан са женама, нашавши се одједном пред успаљеном, дуго нељубљеном удовицом, Миленко је морао да се одлучи или за све или за ништа. Па ипак ма колико било неизвесно, избор је пао на прву могућност, јер између осталог Миленко је у таквом избору био и руковођен неоодољивом жељом да и сам постане газда и да се једног дана може као раван појавити пред својим бившим газдом.

Љубица је била жена у зрелим годинама, бројала је педесет и коју више, а Бог јој је рођењем подарио све што се може подарити жени, па од те лепоте и у овим годинама подоста је остало. Стас, црне очи, лепо извајана бедра, а понајпре груди, које су остале набрекле и чврсте попут девојачких, никога од мушкога света нису могле оставити равнодушним. Ето, једна таква Љубица је у белој ланеној хаљини, попут снега, распуштене косе, стајала пред овим момком, богатство које се само слутило испод танке тканине и које је за многе у Хомољу остало недостижно. Некада је она, још се памти, по хомољским вашарима, шетала утегнуто и нападно као горопадна ждребица и многе су кавге и туче биле запоређаване због њене близине. Њу је то увесељавало, засмејавала се уживајући у тучама којима је она била узрок.

- Слушај, Миленко, имаће има десет хектара шуме, два хектара пашњака и ову колибу. Њу мораш преуредити за становање. Од смрти моје мајке њен праг ничија нога није прекорачила. Ето сад, ти, Миленко и ја, прекорачисмо га. Сад је све у твојим рукама.

Миленко ју је слушао, али све је одзвањало у његовим чулима и све је изгледало као нестварност, као нешто што се догађало некоме другом. Из полусвести трже га нагли Љубичин крик, која се силно уплаши и видевши миша поред дувара и у ирационалном страху просто се баци на једног момка. Он је прихвати, а онда се њихови погледи среташе, овога пута као никада до тада. Стровалише се преко старог кревета, а онда падоше на под, на којем zaloжише велику љубавну ватру.

Сунце је било на свом заласку када су они по пети пут завршавали свој изненадни кошмар необуздане страсти. Нису ни приметили како је дан брзо пролетео. Љубица устаде са земље и погледом потражи

своју хаљину. Ноге су је једва држале и она се, милећи ка углу колибе, придржа за климави треножац, на који седе са великим олакшањем. Миленко, млад и неукротив, све ово лакше поднесе. Брзо навуче на себе одећу, а Љубици додаде хаљину, још једном је пољубивши по руменом образу, нашта она одговори само неочекивано стидљивим осмехом. Испустивши њену руку, оде до угла собе и распростре свој гуњ по земљаном поду и леже. Лежао је у полутами долазеће ноћи, отворених очију борећи се с надлазећим мислима о предстојећој куповини стада и о свим осталим пословима које је изискивало држање оваца у суровим зимским условима Хомоља. Требало је много тога издржати до пролећа.

Љубица леже до Миленка, својим телом додирујући његово. Још су били топли. Удовици паде на ум покојни муж, али мисли убрзо пређоше на ћерку коју остави, једва пунолетну, у селу. У таквим размишљањима сан се неопажено прикраде на њихове очи и они заспаше.

Освану јутро тихо и без дашка ветра. Миленко први устаде, а за њим, осмехнута, пробуди се и Љубица. Миленко приђе вратима колибе и широм их отвори. У колибу уђе зрак јутарњег сунца, доносећи мирис шуме. То Љубицу омами и она окрете главу према Миленку.

- Седи овде.

Миленко послуша и седе крај ње. Она га пољуби. Пуче његов образ у шумској тишини.

- Знаш, Миленко, ја сам у селу оставила ћерку, Божану. Лепа је и млада, нема ни двадесет; мислила сам ноћас и о томе - када би ти хтео да се ожениш с њом. Било би добро за све троје.

Гледала га је с непријатном дрскошћу право у очи.

- Слушај, Љубице, она мене и не зна, а можда јој се и не допаднем - бранио се Миленко.

- То је моја брига, послушаће она, само ти мораш да будеш вредан, као данас са мном; понекад ћеш морати и мене да волиш и биће све у реду. За сада, гледај да салаш преуредиш и купиш нешто стада. А ја ћу доћи на лето, са Божаном... свидеће ти се она. Ако је божја воља, на крају, узећете се, а поред вас, два голуба, и мени, несретној, биће добро.

Миленко се на ово насмеја као на згодну шалу, привуче је к себи и пољуби, а она, као да је очекивала његову нежност, узврати му благим угризом за усну; Миленко задовољно цикну, у Љубици пуче крик и настаде поново љубав до бесвести. Њихова стењања и урлици кроз отворена врата губили су се и расењивали у дубини шуме.

Дан је већ увелико одмакао када су кренули из колибе, кроз шуму, да Љубица Миленку покаже ливаду и упозна га докле досеже његово

имање. Миленко је ишао за њом узаном стазом и оштром секиром дељао кору на дрвећу, обележавајући својину, као што се то одвајкада радило. По обављеном послу, кад је сунце већ високо одскочило, они се, уморни, вратише и уђоше у колибу; Миленко из торбе извади сир и проју, позва Љубицу и седоше око софре, а Миленко рукавом свога гуња овлаш обриса нахвату прашину и паучину са храпаве површине тесаних дасака стола. Љубица седе поред њега.

- Шта ћемо пити? - упита.

- Воде, има је у потоку, у изобиљу! - одговори Миленко весело, не подижући главу, позабављен око хране. Онда нагло устаде, остави сир и проју на сто, откачи тикву са зида, па јурну кроз врата ка потоку, као да ће воде нестати већ следећег трена. Убрзо се врати и одмах с врата пружи Љубици тикву са које је капала вода.

- Пази, вода је хладна. Полако пиј.

Ручак обавише брзо, не обраћајући много пажњу једно на друго. Глад је била велика и неочекивана.

- Ја сад морам да кренем - заусте Љубица не полазећи јој се - а ти пођи за мном, до пута, после можеш да се вратиш. И ради како смо се договорили, до лета, а онда - и мене и Божане, ето, код тебе... И чувај се планине.

- Не брини за мене. Кад се сачувах од тебе, ни планина ми ништа неће моћи. Него да пођемо, хтео бих пре мрака да се вратим у колибу. - Миленко даде Љубици до знања да је прихватио савете.

На крају шуме зауставише се и пољубише, пуни чежње и туге због брзог расанка; Миленко је гледао за Љубицом, а она се још дуго освртала и застајкивала. И тако док не изби на пут.

Вративши се у колибу, Миленко се први пут осети као газда. "Шта ли сад ради газда-Тома" - помисли. "Како ли ће ово поднети, кад чује?"

Наступајуће дане Миленко је проводио у самоћи. Ни пса није имао. Ипак, време је брзо пролазило, јер је он увек био у послу у тору, на капији, у колиби, а почео је да спрема и дрва за зиму, која је била на прагу. Било је много тога да се површи. Последњег јутра те недеље Миленко пође у село код млинара Тозе да купи кукурузног брашна, јер кад почну снегови тешко ће моћи далеко од колибе. А једно зло никад не иде само. Кад обави посао код млинара, сврати у сеоски дућан и накупова још штошта, како би се обезбедио до лепших дана. Сељак Радош упрегну своја два коња у каруце и доведе Миленка са пазаром на салаш. Поможе му око истовара робе, узе паре и оде. Успут, чврсто држећи узде, терајући коње по разлоканом планинском путу, Радошу на ум паде страшна помисао: "Откуда овом човеку толики новац?!"

Сигурно о томе понешто рече и доле у селу, тек око тога подиже се велика граја. Свашта поче да се прича. И сељаке обузе нерешив гнев. Сви су питали: “Откуд Миленку паре?” Међутим, Миленко, живећи у планинској забити, далеко од света, о томе ништа није ни чуо ни знао. Радио је свакодневне послове око тора, а понекад је одлазио и до букве у шуми, која је сада била у његовом имању и припадала само њему. У томе је налазио за себе сигурност. Ипак, ноћима је, пред спавање, мислио шта ће са толиким дукатима. И то је тада био једини немир који је осећао због изненадног богатства.

Зиме су у овој планини биле сурове, дани кратки, ноћи дуге као векови. Миленко је дане проводио на колиби и око ње, мислећи о свом салашу. Када би дан освануо без снега, Миленко је настављао рад на поправци ограде и плота око салаша и мислио само на дан када ће његов тор бити пун оваца. Биће јачи него газда-Тома! Али, ипак, ма колико био неправедан према њему, истичући непотребни ривалитет између себе младог, јаког и орног човека и једног старца на самом измаку живота, Миленко је, ипак, у најискренијем делу своје личности, према овоме човеку осећао поштовање и захвалност јер што је научио и знао, стекао је управо код тог човека у дугим годинама верног службовања.

Седећи поред земљаног шпорета, Миленку се искраде гласна мисао: “Сада сам свој на своме!” Очи су му сијале сјајем злата, које га је чекало у букви. Када се снег отопи, злато ће бити само његово, а са њим и Божана. “Љубица ће помагати у послу; њу ћу волети кришом. Само да сване и тај дан.” Док је петролејка сијала и означавала постојање у овој забити, ове мисли су просто спопадале Миленка, али он није покушавао да се брани. “Хоћу ли се снаћи око таквих лепотица” - била је највећа мора. Од тог дана, јутром, Миленко је устајао раније, готовио себи качамак и, седајући за сору, срицао молитву, коју је као дечак научио од оца. У таквим тренуцима блажености саосећао је и са газда-Томом и осећао малу кривицу због тог човека. “Шта ли он сада ради сам, стар и болестан; посећује ли га оно псето, син Гавра? Знам, завидеће ми, кад дође лето, а мој салаш буде пун оваца. Остварила се она божја: први ће бити последњи, а последњи први; али, како ћу пред народ, како да објасним одакле ми толики новац; да сам служио војску сад бих могао просто да кажем: донео сам из војске, и готово! Али, и то поради газда-Тома. Онеспособи ме за војну службу, плати некоме, да бих чувао само његове овце! Ако кажем: донела ми Љубица у мираз за ћерку, повероваће народ, а она се неће наљутити, јер ће овде, поред нас, лепо живети, а ја је нећу заборавити.” У таквом премишљању, у расправкама Миленка са самим собом, прође и зима. Сунце поче милије

да сија. Појави се први кукурек. А с њим дође и пролеће. Шума оживе. Поред орлова и сова, зачуше се и певачице, жуне и косови. Тако брз долазак пролећа Миленко једва дочека. Пође у прву пролећну шетњу ван свог салаша, по шуми имања. Тако дође и до велике старе букве, која је доминирала над голом околином. Али, за њега је то дрво сада имало сасвим друго значење. Исцрпљен од дуге шетње, застао је испод букве, видно заморен, јер бескрајна зима је и на њему, иако младом и снажном, оставила трага. Наједном се прену и трже из пријатне учмалости и као преплашена звер јурну уз стабло, још мокро од снега, који се топио на западној страни шуме. Не гледајући околом, наставши се на врху стабла, сави се према црној шупљини, и из кожне торбе, провлачећи руке кроз натрулено грање и љигаво лишће, поче шакама да граби остављено благо и пуни своју торбу. Дукати су били у његовом чврстом загрљају и сама помисао на то увећавала је и пожуривала његове кораке у повратку у колибу. Кад би близу, с друге стране, осетише га и залајаше газда-Томини пси, али Миленко као на крилима дође до своје колибе и брзином муње улете унутра. За собом залупи врата. Торбу са дукатима спусти на земљу, поред соре, па замандали врата. Изврте торбу, злато се просу по соби, а он занеме и силно се узнемири пред призором. Отпи гутљај ракије и то га смири. Поче да броји. Једанпут, двапут, више пута. Никако у томе није успевао до краја. Злато га је опијало својим сјајем и бацало у лаку несвестицу. Бројао је по десет комада и одлагао на страну у засебним камарицама, али све је падало и мешало се, а он је заборављао избројано. Одједанпут престаде да броји, усправи се и послуша, као да му се учини да неко долази. Учини му се. “У страха су велике очи” - помисли. Окрете се око себе и наједном његово лице сину. Сетио се: скинуће цреп са колибе и угарком из ватре записиваће избројано! Тако је и газда-Тома радио, када је записивао своје дужнике. “Лисац лукави!” - помисли, полазећи према вратима. Тихо прекорачи праг, сиђе до бочног зида и са земље, мало се придижући на прстима, дохвати први цреп који му је био на дохват руке, са дотрајалог крова колибе. “Изгледаће он мени најесен као нов” - рече за себе, гледајући маховину на црепу. Врати се назад у колибу и настави бројање. Било је много лакше. Тако, занесен својим послом, Миленко није ни приметио кад сунце поче да залази. Предан свом тешком задатку, само по каткад отпијао је по који гутљај ракије. Наједном одахну. Устаде са трonoшца, приђе лампи, кресну шибицу и светлост обасја колибу. Поново седе и подиже цреп, окрећући га према светлости; преброја црте и гласно се насмеја. “Триста седамдесет! Зар је могуће? А ни четврти део нисам избројао!... Оно злато што сам оставио у дрвету нека чека боље дане,

злу не требало!" - наглас ће Миленко.

Избројане дукате врати у торбу, увијене у крпу, поред неизбројаног злата и торбу спусти иза једног омањег ормара у углу колибе. "Сада могу на миру да вечерам". Опра руке и седе за сору. Поче халапљиво да једе, не мислећи на ноћ, која је пала на планину и не осећајући потребу за починком. Истом брзином, како је вечерао, устаде од стола и са клина узе гуњ. Завуче руку у џеп и извади црквени календар. На њему је писало: Календар за просту 1927. годину. Пакујући своје ствари на растанку са старим газдом, он запакова и ту свету свешчицу иако је знао да је она газда-Томи служила за уписивање дужника. Седе поново на трножац, окрећући слова према светлости. Поче да прелистава календар и погледом се заустави на жељеној страни - месец март. "Двадесет други, то значи Младенци, Светих четрдесет мученика; пазарни дану вароши, сутра..." Трже се наполамисли..." Треба дапохитам зором, још док се није разданило, да ме ко не опази до пијаце. Можда могу и купити коју овцу..." Тако замишљен устаде од соре и оде до врата; провери да ли су добро затворена. Брзо се распреди, угаси лампу и леже. Одмах заспа. Тек пред зору, како је и намерио, пробуди га хукање сове и он, кроз малени прозор на колиби, иако поспан, угледа свитање дана. "О, боже, мало сам окаснио..." - помисли. Устаде, обуче се брзо и пође. Добро замандали врата и похита кроз планину према селу, а отуд у варош. Чекала су га добра три сата хода до пијаце, али то га није плашило. Радост због могуће куповине првих оваца била је изнад свега. Руке су му мирисале на петролеј од угашене лампе. Тај мирис га је пратио целим путем. Журећи, истовремено се борио и са шубаром која му се непрестано смицала на очи и он ју је стално подизао горе, на чело, презнојено и прерано изборано. У ходу је рукавом брисао зној, али се није заустављао. Само повремено, али не и сасвим ретко, прстима је проверавао мараму око врата, у којој је носио неколико дуката, за случај да нешто пазари. Остатак злата, на поласку, лепо запакова у торбу и уваља у џак са кукурузним брашном, онда врећу свеза и наслони на зид. "Коме ће на ум пасти брашно!?" - охрабривао је себе. Ипак, од мисли није могао побећи. Стално су му пречиле пут, попут грања, које је склањао штапом испред себе и тако крчио пут. "Не дај боже да неко залута овом шумом и да набаса на салаш. Једино да се убијем. Шта би ми друго преостало?!" - жацну се и застаде пре него што ће избити на друм. Завуче руку у гуњ и напипа кључ од колибе; смири се и успе, бар за кратко, да одагна несносне мисли, које су га нападале попут ситних инсеката и нису му дуго давале мира. Настави пут, покушавајући да размишља о нечем другом и тако сам себе завара.

Тако, после непуне два сата хода, приближи се селу. Почеше да се ређају прве сеоске куће, које су се само оцртавале контурама у тами разређеној првим изданцима јутра. Петли су својом песмом парали освит и надвикивањем најављивали долазак новог дана. За њима су се чули и велики сеоски пси који су Миленка испраћали лавежом, а онда, кад им је плен измакао, режањем и завијањем. Он је пролазио поред ограда, не обраћајући пажњу, усредсређен на један једини циљ. Тако прође и кроз село, у коме се и сам родио и задње куће остадоше за њим. Заузет изненадним мислима о хајдуку Бабејићу, који је у ова времена, овуда жарио и палио, није ни приметио иза отворених капака, на прозору једне куће, обресе човека који је у неверици гледао за њим. “Мора да је неки невољник...” - свакако је помислила тамна прилика.

“Своја колибица, своја слободица” - али, Миленко је био обузет другим мислима: “Много ми је мило што ћу бити газда...”

На самом изласку из села, Миленко сустиже запрегу, коју је вукао жгољави, изнемогли, кост и кожа, коњ. Хођајући упоредо са кочијашем, Миленко назва добро јутро човеку на каруцама. Он се уплашено окрете у страну и нагло заустави кола.

- Куда ћеш ти, пријатељу? - више од страха упита непознати.

- На пијац - једноставно одговори Миленко.

- Ускачи, ваљда ће издржати ово кљусе! - рече човек сада већ прибраније, ослобођен непотребног страха.

Миленко не сачека наредбу до краја и ускочи у кола, а кочијаш затеже узде, цимну их и повика на коња, нежно спуштајући бич преко коњских сапи. Коњ јурну.

Успут њих двојица се добро испричаше и Миленко сазнаде да је човек нико други него надалеко познати Циганин Милча, из Ужица, који је по читавој Србији носио и продавао катран. Ни један вашар ни пазарни дан Милча није пропуштао. А тог јутра пут је Циганина навео у Хомоље, јер он је врло добро знао да овде има доста стоке, а где је стока ту су муве и обади, посебно с пролећа и лети опасни за марву. А катран је био једини тада којим се могло против досадних инсеката. Милчи није требало двапут говорити.

Уз разговор брзо стигоше до вароши. Она се указала између брда, којим је са свих страна била окружена. Високо дрвеће израњало је из измаглице јутра. Милча заустави запрегу код првих кућа, које се ни по чему нису разликовале од сеоских. Подиже свој велики шешир и испод густих, проседих обрва, погледа као да нешто планира. Миленко у томе виде и за себе прилику да сиђе и пешке настави кроз варош. Милча схвати његову намеру.

- Пријатељу, ја ћу сад полако од куће до куће, мож' која госпођа да купи катрана, да пали на црепу и да кади своју децу и кућу од ђаволи. Овде има много нечисте силе, а с њи' нема шала! - насмеја се Циганин и пружи Миленку руку у знак поздрава. Овај стеже црну и скорелу шаку, један другоме махнуше и кочија се изгуби низ сокаке. Једино је још неко време изнад кућа одјекивао рапав глас: "Катран, свеж катран, људи..." - покриван јаким клопарањем дрвених точкова.

Миленко осмотри око себе, па продужи главном улицом, у којој су били дућани и по која кафана. Радње су биле отворене и из њих се на улицу просипала слабашна светлост још увек запослених лампи. Миленко, заинтересован, застаде пред једном гвожђаром. Погледа кроз замашћено стакло улазних врата, на којима је, с унутрашње стране, висио натпис "отворено данас" и притисну кваку. Газда се трже, помало изненађен ранораниоцем, али одмах приђе тезги и учтиво се обрати купцу:

- Извол'те, шта вам је по вољи да пазарите?

- Купио бих ашов, трнокоп... и косу; колико то кошта? - Миленко рече у једном даху.

- Три и по динара, на сефте од јутрос, за вас! - смешећи се одговори трговац.

- Може - прихвати цену Миленко - него, ја имам дукат, можеш ли да га раситниш и да наплатиш робу?

- Ама, синовче, какав бих ја то био трговац када не бих имао!?

Миленко оде у угао радње и окрете се према зиду. Брзо скиде мараму са врата, одви је и узео један дукат; окрете га међу прстима за задњи пут и тутну га у цеп, а мараму поново, брижљиво, без журбе, уви око врата. Окрете се и врати до газде, који га је гледао са чуђењем. Миленко извади одвојени дукат и немарно га баци на тезгу. Златник зазвеча, а блесак племенитог метала испуни светлошћу дућан. Газда га пажљиво, с поштовањем, подиже, постави га у средину левог длана и поче зналачки да га посматра. Дешавало се да му дају и лажни новац наместо правога, али преварио га нико није. Трговац је био Цинцар и свакако добар познавалац злата, па му није било тешко да уочи и нешто што Миленку није било, због неупућености у злато, у могућности. Тако трговац одмах уочи да се радило о веома вредном примерку из давног доба, кад су светом владали Латини. Али мудро одћута. Кад се прибра и сам од немалог изненађења, обрати се Миленку.

- Сачекај мало, одмах ћу ја...

И кроз врата нагло замаче у дубину куће, док су се за њим цедиле последње речи. До његовог повратка потраја, а Миленко искористи

указану прилику да још мало посмотри изложену робу, не би ли још штогод купио. Замишљен, и не примети кад се газда врати, носећи кесу, очигледно начињену од бешике. Миленка трже изненадни воњ, који је потицао управо од те кесе. Улагујући се, због подвале, коју Миленко није уочио, Цинцар поста још љубазнији и сав претворен у осмех.

- Ево ситнине и кусура! - ситни марјаши звекнуше по тврдој површини тезге, испред великог трговчевог трбуха.

Миленко узео кусур, спусти новчиће у џеп и са купљеном робом коју газда повеза жицом, изађе из дућана. Препредени Цинцар дуго се клањао за својим купцем и покварено захваљивао.

Идући улицом, Миленко зађе у шор и скрете десно; упућен тим смером, на крају улице стиже на пијаци, где је већ било разнога света. Онда застане, прилично уморан, па се просто обрадова кад угледа крчму, из које је куљао воњ дувана. "Добро би ми дошло да се мало одморим" - прође га мисао, али се брзо предомисли и одлучи да сврати касније да штогод попије, па настави лаганим кораком низ пијаци. Ту беше много стоке. Везане краве и овце, изморене дугим путем, нервозно су мукале и блејале, као да су једва чекале да се све брзо заврши. Миленко је обилазио, гледао и ништа није питао. Није се обазирао ни на кога, нити га је ишта са стране интересовало. Хтео је сам да буде потпуно сигуран. Онда угледа десетак оваца, поред којих су стајали човек средњих година и једно дете. Миленко помисли: "Отац и син! - код њих ћу ја". Приђе и назва добар дан.

- Чије су ово овце, пошто су?

Строги Миленков глас замало преплаши човека, па овај неконтролисано одврати:

- Моје су; продајем их! - што Миленка натера на кратки смех.

- Ама видим да продајеш, него колико цениш ово стадо?

Сељак је на пијаци извео десетак оваца и једног овна, који је непрестано преграђивао Миленку пролаз до својих штићеница. А кад се Миленко превише приближи овцама, ован јурну, огроман и снажан, и жестоко га удари испод груди, таквом брзином да Миленко није имао времена ни руке да подигне. Од снажног ударца попут рибе на сувом закопрца се у прашини, још увек влажној од неподигнуте росе. Купљена роба просу се поред њега, а он зајеца грчећи се и отвореним шакама притискајући горњи део стомака. Човек, уплашен, својим чобанским штапом пође на разјарену животињу и повика и сам разјарен: "Шта ти би, Беличко?!" - и опсова, а псовка му се залепи за браду. Уз помоћ штапа, али с великим напором, Миленко некако устаде и усправи се на ноге. Око њега се за тили час окупи народ, а Миленко, помало и

постиђен, као да би га појео, крлавим погледом прострели продавца и просикта:

- Зло продајеш, несрећо! Код кмета ћу право, са жандарима ћеш ти имати посла, све ћеш ми платити и преплатити!

- Ама, немој, брате, љубим те, стани, де, да се договоримо... - на помен кмета и жандара човек се одузе од страха.

- Шта имам ја да се с тобом договарам, видећеш ти свога бога! - упоран је био Миленко да истера правду и, ако може, још понешто уз правду.

- Немој, кумим те богом и свим свецима, ево узми једну овцу.

Миленко застаде на указану могућност да ућари, а у њему свом снагом прорадише незаситност и халапљивост.

- Шта једну, ни за две нећу пристати! Видиш на шта личим, овако угруван и крлав? Треба народ да ми се смеје! - призивао је Миленко воду на своју воденицу.

Људи, видевши да све може на велико изаћи, почеше да их мире, но Миленко, тврдећи пазар, у прво време није пристајао, а онда скрушеним гласом оштећеног, који због своје људскости и великодушности кривцу опрашта, промрмља мрвицама гласа:

- Добро, дај три овце... и захвали овим људима! - не издржа.

Сељак, уочавајући превару, али и схватајући да нема куд, климну главом у знак пристанка. Миленко засветле и као суманут јуриу и на преостало стадо, да узме човеку, а да га кошта онолико колико сам одреди. Човек је грлио дете, зајапурено од велике грознице, полуотворених очију, из којих је капнула по која суза истерана великом ватром. Извади Миленко великодушно три дуката, схватајући да је по други пут овога јутра био подлац, али све узимајући као правило трговине.

Али Миленку као да то не би довољно, већ натера човека и пиће да плати у оближњој крчми, иако се невољнику журило са болесним дететом код лекара и сваки час му је био драгоцен. Напротив, не засмета му ни што болесно и нејако дете остаде са овцама да их причува док се они не врате из кафане.

Миленко први закорачи у крчму пуну дима, који се могао ножем сећи и у којем се људи међусобно нису могли препознати. Са врата позва крчмарицу, гледајући усиљено према једној веома лепој девојци, која је седела у келнерају.

- Дај овом свету шта ко пије! - надмено додаде. Девојка послушно пође према првим столовима.

- Немој, брате, нисмо се тако договорили... - завапи сељак,

уплашивши се да ће му цео пазар отићи за једну кафанску туру пића.

- Слушај, бре, ти - ја частим, а не ти, јес' разумео? - повика Миленко на сељака, али га ове речи и примирише.

- Девојко, мени и овом мом пријатељу, дај по једну добру љуту. И док седимо овде, донеси нешто да се презалогаци. Проје и сира. Ваља се, пријатељу, ујутру добро окрепити, да би се могло добро и радити! - окрете се Миленко сељаку. - Лепо рече газда-Тома: снага на уста улази, пиће даје вољу за рад... Пријатељу, седи овде и не брини, сад ћу ја брзо да се вратим.

Миленко устаде од стола, а човек за њим неповерљиво погледа, уплашивши се да овај човек оде, а њему остави неплаћени рачун и болесно дете, које неће после моћи да води лекару. Међутим, Миленко оде само до келнераја, застаде и загледа се у младу и лепу Влахињу, која је овде радила као крчмарица.

- Колико сам дужан, шта има да платим? - поче Миленко да се пренемаже.

- Ама, не знам шта да платиш, је л' све ово?

- Ако имаш вољу - Миленко се насмеја - и време могу да платим и твоју услугу, све могу да платим...

Девојка му врати осмехом. Бљеснуше зуби бељи од снега, а Миленко се стресе. Подиже руку и пружи је према њој, али је брзо врати и спусти на своје раме и повуче мараму са врата. Не скидајући ока са лица младе девојке, Миленко, не гледајући, увежбано одвеза мараму, извуче један дукат и истом брзином мараму врати око врата.

- Сад ћу ја да израчунам, само овима да изнесем пиће, не жури тако! - весело рече девојка и одлепрша између столова, пренаглашено се њишући у куковима. Миленко је гледао за њом. Ништа није коштало, а то се не може видети у планини. Крчмарица се врати, кришом гледајући, испод ока, успаљеног Миленка, питајући се у себи: "Који је овај човек, шта је с њим те је од самога јутра овако дарежљив?" Мисли су им биле на једном путу.

- Са храном и два полића ракије пола динара - рече девојка.

- Наплати, покори се Миленко и баци пред њу спремљени дукат. Она се лагано трже и само гледајући златник, као да се не усуђује да га дотакне, помало збуњено додаде:

- Али, ја немам ситно!

- Иди код газде, тражи кусур, он би требало да има ситниша!

Миленко се лаганим кораком врати своме столу, за којим је седео сељак. Овај кад виде Миленка, видно се обрадова.

- Ево и мене, него знаш да ме је онај твој ован баш добро ударио,

срећа твоја што сам данас добре воље, не би ти тек тако прошао. Ал' шта би - би, хајде ми да наздравимо! - Миленко се саже и повуче на трску која је израњала из полића. Крај њега, дошавши му иза леђа, стаде крчмарица. Расплетена коса досезала јој је до појаса.

- Ево, пријатељу, газда послао кусур и рече, ако има воље, он части још по једну ракију за тебе и за твог пријатеља! - једва доврши лепотица, губећи дах.

- Из твоје руке, лепото - и отров ако треба! - повика Миленко сад потпуно омамљен.

Девојка се збуну, очи јој засјаше и образе јој обли руменило. Хтеде нешто да каже, ал се од силног узбуђења загрцну и реч јој заста у грлу. У том тренутку на вратима се указа човек; Миленко се махинално окрете, иако је леђима био окренут улазу, и препозна огромног човека. Његове очи се среташе са очима дошљака и Миленко поста сасвим сигуран да се гледао са Гавром, газда-Томиним сином. Искапи једним гутљајем остатак ракије у свом полићу и, нагло губећи интересовање за пићем, које је крчмарица управо доносила, повуче за собом сељака попут неке велике крпе и поред колоса излете на пут. Крчмарица донесе част од свога газде за ову двојицу за празан сто. Осврте се око себе, показу малу зачуђеност, али се не збуну и, као да су јој сваки дан гости бежали из кафане, окрете се односећи пиће на дрвеном послужавнику.

Нашавши се већ довољно далеко од крчме, уплашен, а не знајући ни сам зашто, Миленко скиде мараму са врата, одвеза је и из ње сељаку у руку тутну три дуката. Сељак се мало не обезнани, па кад се увери да није шала, чврсто стеже шаку, да му скоро и жуљеви на њој попуцаше. Тако стигаше и до оваца, поред којих је још увек, како је и остављен, стајао сељаков малени син, сав уплакан и већ обезнађен. Миленко му провуче прсте кроз плаву свилену косу, а затим испразнивши џеп свог гуња, дечаку пружи сав преостали ситниш од размењеног дуката. Умилно га гледајући, упита га за име. Дете збуњено, нападнуто болешћу, једва одговори: "Иван, чико".

Миленко се поздрави са човеком и без речи потера стадо. Отац и син дуго су за њим гледали, све док овај не замаче сојаком ка центру вароши. Људи су се освртали за њим зачуђено, али на све то Миленко није обраћао ни најмање пажње, као да се није радило о њему самом. Ни гласне сумње, које су сељаци међусобно износили на рачун његовог наглог богатства, нису му ништа значиле. Он је поносито, дигнуте главе, ишао средином друма и већ је у њему почињало да живи само наслућивано осећање газдинства. У души никад као тада није осетио тако силну милину. Јер, ишао је у свој мир, према коначном остварењу

својих давнашњих снова, а овом народу је остављао на слободу да прича шта год му је воља. Јер знао је још нешто: свако чудо за три дана, а већ наредног дана све ће пасти у заборав и то више нико неће ни поменути. Тако је било откад је света и века.

Већ прокључао испод тешке шубаре на врелом пролећном сунцу, пробијајући се уском планинском стазом и једнако мотрећи да му која овца не оде у страну, Миленко, око поднева, стиже у колибу. Најпре затвори овце у већ спреман тор, а потом и сам потражи спас у колиби, малаксалим рукама једва откључавши врата. Узе крчаг, повуче неколико добрих гутљаја, а потом га подиже повише главе и до задње капи ису по себи воду, не марећи за одело. Мокар, одмах се боље осећао. Седе на треножац, с намером да се мало одмори, па да оде код оваца и њих намири; али колико седе, пред очи му изађе лик намргођеног Гавре. Спопаде га мисао није ли лепа крчмарица била разлог за његов поглед пун мржње или можда љутина што Миленко напусти његовог оца, газда-Тому, када му је, старом и болесном, слуга био најпотребнији. Све га то мало узнемири, али се брзо и отрже од непријатних мисли и, већ окрепљен, лаганим кораком, изађе у двориште и упути се према тору, из којег се разлегало блејање жедних оваца. Узе кофе, окачене о прошће, којим су обори били ограђени и пође према потоку, лаганим кораком, чак помало и тромо. Кад стиже, клекну на камен који је извиривао из воде и рукама окваси лице, осећајући на њему још увек брид од јаког сунца. Освежен, напуни кофе и крете натраг. Овце су се збијале око оградe тора осећајући свежину долазеће воде.

У исто време, у варошкој крчми, Гавра је седео сав у диму и испијао гутљаје ракије. Шетао је нервозно поред келнераја. Крчмарица га је све време мотрила, покушавајући да ухвати његов поглед. Стежући својим шакама оковратник гуња, Гавра крете ка улазним вратима крчме. На самом улазу, видно замишљен, на степеништу нехотице у пролазу погура придошлицу која је хтела у крчму. Подиже главу и заусти да опсује. Рука придошлог човека већ је била на његовом рамену.

- Лакше синко, биће времена за журбу!

Сав затечен и збуњен Гавра исколачи очи и рече:

- Ти си то побратиме!

- Ја, Гавро, а ко би друти.

- Ама како то изгледаш у тој калуђерској мантији и са брадом?

- У раној младости сам и хтео бити калуђер. Но Бог не даде.

Постадох прво комита, а после, како знаш, хајдук.

- Знам, Иване, многи у Хомољу желе смрт хајдуку Ивану Бабејићу

- радознало ће Гавра.

- Е, мој синко, многи заједно са лепим снашама моле Бога да дуго поживим. Куда ти тако замишљен журиш? Остани са мном да попијемо коју, после могу фијакером да те повезем назад до твог села. Ево фијакер са кочијама и упрегнутим коњима чека да врати калуђера. Свратих до вароши да обавим који посао. Могао би да ми помогнеш око пртљага и друштва за столом.

- Знаш, Иване шта би овај свет у крчми казао? Види Гавру развратника, седи са калуђером! Ама, разгневиће се и Господ Бог, послаће кишу и невреме на Хомоље.

- Не брини ти за то, већ узми из моје руке ову кожну ташну коју замало не испустих, а пуна је пара. У другу руку прихвати мој штап и ходај лагано иза мене. Обећавам ти, попићемо коју и наставити пут даље, а и мени се са тобом не седи - кроз смешак ће калуђер, сав зарастао у велику и густу браду.

Гавра немаше куд, врати се назад у крчму. Узе из руке калуђера кожну ташну и због тежине умало је не испусти. Хтеде нешто да заустити, реч му оста у грлу, калуђер га упозори очима да није време, а ни место за питања.

У десну руку узео велики штап од калуђера, који је био ишаран, са крстом при самом врху, близу рукохвата. Калуђер висок и гордог држања, закорачи у крчму и одмах са врата потражи сто и место у углу, а близу врата која кроз шанк воде ка другом излазу из крчме.

Калуђер назва добар дан гостима у крчми. Неколико гласова, обједињени, у сав глас одговорише: Бог вам добро дао! То зазвуча као хорско певање у цркви. Затим лаганим и нечујним кораком прође кроз крчму и стаде поред стола у углу који беше наспрам излазних врата. Замоли Гавру да му прихвати монашку кабаницу и придржи док он не седне. Гавра учтиво прихвати овај калуђеров гест и лагано спусти ташну на сто, а штап на столицу поред стола. Затим се поклони калуђеру, пољуби му руку и узео кабаницу и спусти је на крило калуђера који беше сео.

Крчмарица у трену, на миг свога газде који је кришом иза шанка посматрао Гавру и придошлог калуђера, нађе се поред њиховог стола. Гости се скоро нису добро ни сместили у жуљевитим столицама. Наједном се зачу благ и и слаткоречиви глас:

- Шта гости желе?

Гавра сачека да прво калуђер изрази жељу шта ће да попије.

- Ја сам за један полић добре ракије, јер ме касније чека ручак са мојом братијом у манастиру. Ти синко наручи шта хоћеш - обрати се Гаври.

- Ја бих то исто, оче, ако не смета - шеретски ће Гавра, и заустави поглед испред себе.

Млада крчмарица, још једном, уз осмех се поклониле испред њих и нестале у келнерају. То не оста непримећено у очима калуђера.

- Синко, још те снаше воле и желе. Ја мислим да би ти требао да се ожениш и одведеш одмену оцу на салаш. Време брзо пролази, а године Томине не могу да чекају одмену дуго.

У том тренутку прекиде их глас крчмарице:

- Ево ракије за ретког госта, и стаситог момка!

Реч момак пецну Гавру, те пружи руку ка крчмарици и задржа је на трен. У очима му засветле неодољива жеђ за миловањем. Помисли на речи калуђера да му је време за женидбу и потомство.

- Вратићу се кад посвршавам посао у вароши, лепојко - изустиле Гавра.

Благо ухвати њен нежан длан и стави на своје груди.

- Чујеш ли како лупа, треба му лека!

Крчмарица поцрвене и постиђено погледала калуђера, па хитро ишчупа руку испод његове. Крете са послужавником притиснутим на својим грудима. Калуђер сачека да се девојка довољно удаљи од стола, те подиже полић и погледала Гавру у очи:

- Е, па живели синко.

- Нека смо живи, оче! - збуњено отпоздрави Гавра и нагло покретом десне руке направи крст у ваздуху. Њему је то било први пут да се прекрсти од када је крштен као дете у оближњем манастиру.

На тај његов гест калуђер се маши руком и из џепа мантије извуче већи дрвени крст који смерно руком принесе Гаври. Овај се трже, попи гутљај ракије; затим устаде, поново се прекрсти, пољуби крст и руку старог калуђера.

У самој крчми знатижељне очи гостију, уз смех све то пропратише. Калуђер мргодно погледала народ у крчми и запита их зашто се смеју.

- Овај момак потиче из часне породице и добре куће, његовог оца знамо као доброг домаћина. Када сам ја, браћо - настави калуђер беседу - долазио са мојом братијом са Мораве из манастира у коме се Богу молимо за све нас, за празник вашој богомољи у Горњак пре десет година, слушајте добро сад ове речи, његов отац Тома је први пришао од сакупљеног народа и целивао крст и руку мени као вашем игуману Исајији.

Настаде тајац у крчми.

- Оче - срдито, ал тихо рече Гавра - ако за Бога знате хајдемо одавде.

- Хоћу синко, само да испијем још који гутљај, јер ми се прашина са

калдрме залепила за плућа, а и овај проклети дим.

Први устаде Гавра, чврсто придржавајући огртач игуману Исајији, који са муком навуче на себе, јер му рукави доламе беху узани. Гавра му додаде штап, а сам узе кожну ташну и застаде иза калуђера. Игуман застаде и оштрим гласом каза сада већ усталим гостима:

- Нека сте живи и здрави сви ви! И имајте мало поштовања између себе, требаће вам, а вашем крчмару поручите да има добру ракију, свратићу још који пут овде у вашу варош.

Нагло коракну ка вратима која су била на пар стопа од њих. За њим хитро крете Гавра који је приметно био љут због непристојног осмеха гостију. Напољу, крај ограда, поред саме крчме, на калдрми стајаше фијакер са упрегнутим коњима и кочијашем, који будно чекаше калуђера. Гавра је покушавао да прати игумана у стопу на овом кратком прелазу до фијакера, но он му је вешто измицао.

Кочијаш, кад спази долазак калуђера и новог придошлице, сиђе са свог седишта и са уважавањем рече:

- Изволите, оче игумане, ја сам вам на услузи.

Гавра стаде као укопан поред фијакера.

- Слушај ме добро, побратиме, прво спусти ташну на седиште фијакера где ја седим. А ти седи насупрот мене, идемо према Горњаку, биће ми драго, правићеш ми друштво до твог села.

Калуђер се попе и удобно завали на задњем седишту фијакера. Спуштени кожни кров фијакера заклањао је зраке сунца који су у овом дану и то усред поднева јако сијали. Гавра седе преко пута не говорећи ништа.

Кочијаш-фијакериста подигну бич високо и коњи кретоше калдрмом. Убрзо скретоше из улице, ка главном друму који води ка Горњачкој клисури. Шкрипа точкова фијакера остајала је у ушима пролазника који се уморни од жеге враћаше са варошке пијаце ка својим кућама по околним селима и салашима у врлетима Хомоља.

Први проговори калуђер:

- Ајд, Гавро, брате мој, причај ми шта ти стварно ради отац, може ли са салашом? Остаде ми непосећен ових неколико задњих година, јер често мењам терен мог кретања. Нисам могао а ни хтео да му заборавим добро које учини према мени.

Гавра ћутећи обори главу и поглед усмери у ноге калуђера, на којима се једва испод мантије видеше нове официрске чизме које су сијале гланц.

- Како те задужи мој отац? - уплашено ће Гавра. - И да ти кажем побро мој, отац ми је доста остарио, а и много је шкрт, не да тај дукате

да трошим сад док ми приличи.

- Добро де, немој сад и ти да си такав, па теби ће то остати, коме ће другом; сестре не роди она твоја добра мати, Бог да јој душу прости. Беше то верна и честита жена, но Тома је био у младости женскарош. Чуј ме, Гавро, кад ме питаш рећи ћу ти све редом о твом Томи.

Кочија-фијакер је лагано клизила час узбрдо, час долином пута. Калдрма је овог поднева, сва прашњава, мирисала на тајне Хомоља.

- Била је јесен 1915. године, кишна, рат са Швабама и Бугарима је тутњао по целој Србији. Ја сам тада мобилисан од команде и послат у Пети прекобројни пук. Тамо сам неко време обучаван и као комита послат да ратујем с Бугарима. Једног јутра лила је таква јака киша, да око нисам могао отворити. Дошло је наређење из команде, требало се повлачити, војска је журно грабила ка Пустој Реци, повлачећи се са комором. Ја сам био љут на све око мене, јер таман сам навикао да кољем и убијам душмане, кад ето ти повлачења. Крај мене се наједанпут створи један наредник на белом коњу, у војничкој пелерини, био је средовечан и стасит човек, са лепо негованим брковима. Имао је чудан нагласак, био ми је познат однекуд из Молдавије. Запита ме оштро што се не повлачим. Онда ме пажљиво загледа и упита одакле сам. "Из Хомоља сам, из села Лазнице код Жагубице, госпон наредниче" одговорим оштро. Не журим и не желим да се повлачим јер ме моји на обуци заветоваше - само напред, никако назад, јер смо ми Срби такви. Он ће тад мени поносито: "Врло добро, брате мој, војниче незнани. Кажи ми име делијо!" "Иван, госпон наредниче." "Добро, синко мој, ја сам Тома и кад желиш да знаш и ја од недавно живим у том твом Хомољу." Мени се, побро мој, лице мало развесели. "Доселио сам се из Молдавије, одма оно кад се бисмо са Бугарима 1913. године. Стекао сам и иметак у Хомољу, ето сада ми тамо осташе жена и син Гаврило, сад се и замомчио. А ми се гањамо са овим Швабама и Бугарима". Тома је на седлу свог коња са стране носио некакве кожне торбе, увек прекривене поњавом, да не би пале за око коме. Његова кишна кабаница је скривала нешто. И тако сам и ја кренуо за осталима по киши; он је јахао у колони поред мене. Нисмо знали куд идемо, мисли су нам биле ка кућама у Хомољу.

Наједаред налетесмо на вод скривених Бугара у шанцу поред пута. Били су набацали шуме преко себе, тако да их наша претходница није приметила. Остали су нечујни. Један од Бугара поче ме нишанити карабином и да не беше твог прибраног и искусног оца који у трену упери свој коњички карабин, који јекну ватром и Бугарин се изврте потрбушке. Ја запуцах по осталима, а и остала војска осу паљбу и

побисмо скривене бугарске војнике.

Тако ми Тома спаси живот и ми се зближисмо. Он ме задужи за цео живот. Када се проклети рат завршио, ја сам ти имао своје другове комите и много верних јатака по целој овој области. Твој отац је већ тада имао велики салаш, са пуно оваца у шуми. Много касније ми сам исприча да је он цело време рата у оним кожним торбама на седлу носио дукате које је запленио. Могао сам да га после те приче посетим са дружином и узмем му сво злато. Дадох му своју хајдучку реч и ми тада на растанку, у знак побратимства, камама пререзасмо кожу на рукама. Прво ја на својој десници, а затим он његову, исцедисмо по неколико капи крви, ја у његову рану, он његову крв исцеди на моју исечену руку. И тако нам се крв измеша. Постадосмо вечни побратими, зато и ја тебе, синко, словим побратимом, због твог оца Томе. То га спаси као газду моје посете са хајдуцима. Био је он, Гавро, добар и одан побратим.

Калуђер Иван Бабејић дубоко уздахну, уз ово своје сећање, те отвори своју кожну ташну из које блеснуше златници. Извади из ње плоску са ракијом те отпи добар гутљај, пружи је и Гаври коме очи остадоше на ташни. Љута ракија избистри очи Гаври.

Били су на фртаљ сата вожње фијакером од Гавриног села. Путем су све ређе пролазиле људске силуете.

- Рекох ти, побратиме, ако добро ти чу, отац ти је добар човек и мој пријатељ - рече Иван. - Ето, и ово ћу ти испричати; једног пролећног раног јутра ја сам ишао са својим побратимом Лазаром Радовановићем овим нашим шумама. Беше то, ако ме памћење добро служи, на сам дан Ђурђевдана, планинска стаза, сунце још није било изгрејало, роса по реткој трави се лепила за обућу. Наједаред ја и Лазар спазисмо двојицу људи који су ходали ка дубини шуме. Ми се брзо сакрисмо у честар иза дрвећа, па полако кретосмо за њима. Један од њих двојице, млађи, у рукама носише секиру, а на леђима повећу упрту торбу. Дуго смо ишли за њима, све док не скретоше ка једном пропланку. Старији човек скрете први, он је био зарастао сав у браду као побогу ја сад. Тешко је, уз велике муке, наставио ход ка стаблу дрвета које је лежало ишчупано са својим кореном у трави. Тек изникла шумска трава чинила је стабло много дужим но што је било.

Гавра је помно слушао свог побратима упијајући сваку његову реч.

- Када су били уз само стабло, млађи човек рече старијем да седне на стабло. Шумом се зачу крик птице на оближњем дрвету, која је угледала људе. Затим сам скиде торбу са својих плећа и спусти је поред стабла. Секира је била наслоњена уз само стабло палог дрвета. Вешто завуче руку у торбу и извади тикву, хитро се саже ка старцу. Прво он

отпи добар гутљај, па је пружи старом човеку. Лазар ми тог трена даде знак руком да изађемо из честара који је био на непуна три метра од њих. Ја га задржах рукама да сачекамо мало, као да сам сам очекивао даљи ток догађања. Старац уз муку испи течност и дрхтавим рукама испусти тикву на земљу, из које се у јутарњој роси осети мирис јаке ракије. Бризну у плач који прође пропланком до наших ушију. Млађи човек још једном завуче сада обе руке у торбу, из које извади повећу проју. Устаде са земље, једном се руком прекрсти и спусти проју на траву. Сажаливо погледа старца посред чела и скиде му са главе повећу белу шубару. На оседелој коси напипа средину главе, те на њу подиже са земље проју и постави је чврсто. Старчево лице поново прекрише сузе. Млађи човек ухвати држаљ секире и подиже га сувише високо, над самом старчевом главом. Ја и Лазар, брзином муње, хитро, на пречац се нађосмо поред њих сами. Ја му нагло, у последњем трену, избих секиру која је била стигла тик уз главу старца. Лазар га оштро погледа и упита, не дозволивши му трен да се прибере: “Шта си то, човече, хтео да урадиш?” “Лапот!” - збуњено, дрхтавим гласом, прозбори човек. “Какав лаиош?” упитих га сад ја не знајући тада ништа о тој речи. А видиш ли ти, мој синко, то је био прастари обичај који се задржао у хомољском крају још од паганских дана, ето све до данас у неким нашим селима, у Хомољу.

“То је убиство родитеља-оца”, рече незнани човек. Он ме, Гавро мој, погледа заједљиво. Старац је стајао крај нас скамењен и без гласа. Седа коса му била подигнута, свуд околу повеће проје која се није помакла са главе. “Кад отац остари и више није кадар да ради, а укућани нема чиме да га хране, онда га син, или кћер, убија секиром по глави” рече млађи човек. “Зар није грех убити оца због старости његове”, рекох му ја. Он се успротиви и јогунасто рече: “И он је убио свога оца на исти начин. Ево, ја сам у себи изговарао сво време молитву док сам дизао секиру. Ове речи: Оче, ја те не убивам, убија те овај хлеб-проја, која те храни, коју једеш а који не можеш да зарадиш.

Лазар тад упита старца да ли је стварно убио свог оца. Он климну главом. Ја му тада скидох проју коју ставих поново у торбу и окачих је себи на леђа, а Лазар му стави поново шубару на главу. Његовом сину уз оштру претњу да ћу га убити рекох да се врати у своје село кући и да својим укућанима каже да је завет предака извршио. Ово да ниси до краја живота испричао. Сетио сам се сад, Гавро, салаша твог оца Томе, који је био у близини. Непун сат планинског пешачења је делио салаш и нас, тако ја одлучих да пођемо са старцем према салашу. Његов син је побегао ка шуми у правцу из кога је и дошао. Тако сам старца предао

Томи да га чува и храни све до његове смрти. За узврат му дадох пар хиљада динара, уз обећање да ћу му још помоћи. И да знаш, Гавро, да је испунио договор. Старац је богме поживео још добре три пуне године. Тома га закопа испод једне велике букве, у шуми изнад вашег салаша. Беше Тома поставио и крст од букових грана, но њега временом обори велико стадо које ту често пландоваше. Његов тадашњи слуга узе га, те га понесе ка потоку где га баци у дубљи вир, уз молитву да се Томи, и свима вама не догоди какво зло.

Гавра уз труцкање фијакера заврти главом.

- Значи, тако беше, мој побратиме и оче Исајија.

- Тако је, Гавро, зато сам ја увек био добар са Томом.

Кочијаш, на знак калуђера, заустави фијакер, баш у самом центру села. Иван устаде и сиђе поред фијакера. За њим устаде и Гавра. Погледаше се у очи, изљубише се братски. Калуђер се маши руком за цеп од гуња, који је вешто прикривала дуга монашка мантија. Извади свој сребрни цепни сат са ланцем, који донесе из рата, када је као комита палио и жаро по Бугарима. Сажаливо га још једном погледа, пољуби га и пружи га Гаври.

- Већ је прошло подне, побро мој, ја већ касним, нешто се овај наш пут одужио. Узми тај сат, сећаће те на овај сусрет и на мене.

Гавра тад узврати на влашком језику:

- Флора дела мунће. Горски цвете, хвала ти, умећу да га чувам.

Калуђер се поново врати у фијакер и кочијаш даде знак бичем; коњи кретоше даље, кроз Хомоље. Калуђер махну још једном, руком:

- Поздрави оца, синко.

Гавра још дуго стајаше на калдрми, држећи цепни сат у својим рукама, тужно гледајући за фијакером који је грабио ка оштрој кривини. Поред сеоског пута залајаше пси планинци. Дан је увелико превалио своју путању.

Дани су бивали све дужи. У дубокој шуми, у обновљеном зеленом руху, све је живело пуним животом. Пољско цвеће процвета и сва се планина зашарени. С цвећем се појавише и инсекти, а за њима и птице и ланац се затвори. У том планинском рају Миленко је и за себе нашао довољно места.

Јутром, задовољан, Миленко је одлазио до својих ливада, како је и приличило правом газди. Обилазио је и задржавао се и дуже него што је требало, само да би више уживао у свом новом својству. За појасом није више носио фрулу, нити је у рукама држао пастирски штап; све је то оставио слуги Миленку, који више није живео. Место фруле и штапа сад је носио са појасом нож у канији, који је исковао Јова Бошњак,

ковач надалеко чувен по свом умећу, а у руци му је увек била секира са новом буковом држаљом. Био је газда и то му је осећање пријало. Зато је на себи носио, чак и када је одлазио у обилазак пашњака, нови гуњ, скројен од сукна, ваљаног вештим и вредним рукама, у целом Хомољу тражене ваљарице Милке. Тако удешен, дуго би стајао на сред пашњака, препуштајући се слатким мислима. “Биће ово ливада са пуно сена, биће ту довољно хране и за стотину оваца. А биће и оваца...” Једном приликом продужи шумом и, уз поток, благим стрминама, дође до пропланка, над којим је доминирала златоносна буква. Огромна крошња била је одевена у нову зелену одору и никад му се лепшом не учини. Њену лепоту је увећавала и тајна коју је Миленко закопао у својој души. “Нека га ту злато, за нека боља времена, ту је бар на сигурном, а не тражи ни воде ни леба... Боље је да видим где ми је стадо, а не би ми било наодмет да потражим и пар овчарских паса, попут газда-Томиних. Шта ли сада раде Гаров и Шаров” - таче га туга - “Сигурно ме нису заборавили...” Тако, причајући сам са собом, стиже и до колибе.

Овце, пуштене да слободно шетају по салашу, поћоше му у сусрет. Миленку се то допаде, јер оне су препознале свога газду, па уђе у колибу и отуд се врати са мерицом кукуруза.

“Мало ћу да одремам” - помисли и седе на пањ, недалеко од колибе и истог трена утону у пријатан сан. Кад се после дужег времена трже, схвати да је дан одмакао, не верујући да му се тако нешто могло десити. Овце су се тискале око њега, ударајући једна о другу. Њихово блејање га потпуно расани. Али, изненадна мисао га наново следи: “Боже, шта би било да је неко овуда наишао, не дај боже Гавра... Само да дође једном и то лето, да се скупим са оним женама. Нећу бити ни сам, а имаће ко и да ради око оваца и све друго... Моје лепотице... Све ће ићи к’о по лоју...”

Миленко устаде и пође према тору. Овце су га следиле и без противљења ућоше кроз малу капију. Кад их намири, све лепо затвори, а он пође у колибу, спопаднут налетом снажног сна.

И не осети кад ноћ прође, тако је чврстим сном спавао. Зевајући, устаде и отвори врата. У колибу продре прохладни јутарњи ваздух и он се, од тренутне студени, још увек топао, протресе целим телом. Онда се прибра, обуче се, изађе и, намиривши стоку, вођен новим наумом, крете у село.

Крста Савин, човек у поодмаклим годинама, већ замућеног вида, једва распознаде на својој капији људску прилику. Но, Миленко је викао гласно, а и пси су се узбунили, па старац, уз пуцкетање костију, тешким, кратким корацима, приђе дошљаку. Миленко је гледао и није се могао начудити толикој промени за десетак задњих година. Јер, када је задњи

пут, као дечак, са својим газдом, Томом, код овога човека долазио за псе, то је био, иако још тада старији, ипак очуван човек, брзог духа и јаког вида.

Који си ти? - упита Крста Савин, бојажљиво прилазећи усиљено насмејаном Миленку.

- Миленко, ниси ваљда заборавио? Син Гвоздена Милиног. Служио сам код газда-Томе, кад ми отац и мати помреше.

- Сећам се - лакну старцу -ти и Тома бесте за псе код мене одавно? Којим добром, сабајле? - упита старац, отварајући капију пред нестрпљивим Миленком, који би да заврши посао и да се врати у своју слободу, не чекавши да овај било шта одговори.

Миленко прође поред Крсте; пси су лајали око његових ногу, али се нису усуђивали да приђу, стално се осврћући према свом газди, који је био савршено миран. Њих двојица уђоше под пространи трем коша, где поседаше на треношце, којима је ту било, очигледно, једино место. Свуд окол, на сваком кораку, беху Крстине алатке, мотика, каластери, косе, виле и свакаква гвожђурија, окови за точкове и каце, ланци, велики и мали, без већег реда, помало и разбацано, у немогућности онемоћалих старчевих руку да одржавају ред. Миленко је шетао очима по свим тим старудијама, али ништа и не помисли и не рече. Крста му пружи флашу са ракијом. Миленко је прихвати и наврте. Ракија клизну низ његово осушено грло и својом љутином из његовог промрзлог тела истера студен, попут оштрог неодређеног млаза, и он се стресе, не трудећи се да то прикрије.

- Добра је, као и увек код Крсте Савиног! - покуша Миленко да успостави блискост са овим човеком. - Него, да пређемо на ствар: дошао сам да питам за кучиће. Требају ми пси. Два гарова.

Старцу лакну. Већ је помислио да му је хајдук ударио на кућу. Придиже се мало, па дохвати штап, кога је претходно оставио уз тремски дирек, да му буде под руку. Удари њиме по ногару треношца и пси дојурише, као ветар, на познати знак. Крста им даде качамак и они, са земље, почеше халапљиво да гутају, непрестано захваљујући својим дугим, косматим реповима.

- Видиш, синовче, имам ова три. Ти узми, ако ти је по вољи, два мушка, а кују не бих могао да ти дам, јер сам је већ куму обећао, у Близнак, да поврати сорту.

Миленка озарише старчеве речи. Није очекивао да ће све тако лако и глатко ићи. Гледао је час у Крсту, час у псе, у неверици.

- Колико сам дужан за твоју доброту? - Миленко благо спусти руку старцу на раме.

- Немој ни мислити о томе. Стар сам ја, скоро ћу, а неко треба и после тога да ме се сећа и да ме помене. Је л' за мога прикана Тому носиш кучиће?

- Не, чика Крста, ја више нисам са газда-Томом. Осамосталио сам се. Имам свој салаш и своје овце. Само су ми пси недостајали...

- Кад је тако, нек ти је двапут са срећом. На млађима свет остаје... - не заврши старац, јер Миленко је већ развезивао широку тучану врећу, једном руком држећи првог пса, који без буне уђе у мрак. Исто учини и са другим псом, па се окрете према Крсти.

- Па, да идем! - пружи руку старцу, поздравише се и Миленко похита према капији. Крста покуша да га отпрати, али Миленко стиже до капије, а да он није честито ни устао са трonoшца.

Кад стиже до своје колибе, Миленко с олакшањем спусти врећу са псима. Сунце је већ било одскочило, па се, носећи овај необични товар, мало био и ознојио. Одвеза врећу и пси изађоше, жмиркајући према сунцу. Миленко им потури ногу под њушку, како се то ради кад пси треба да упамте мирис свога газде. Они му лизаше и ноге и руке. Миленко их је са задовољством гледао, јер је напoкон решио и тај последњи проблем. Могао је миран да чека наредни дан.

Дани су пролазили, мало монотони, али Миленко је у тој пустари испунио све своје снове и њему је било лепо. Формирао је лепу имовину, средио салаш и, за његове прохтеве, постојали су сви услови да лепо проведе претек живота. Само је чекао да дођу Љубица и Божана. Није тачно знао када ће то бити, али казивало му је нешто да ће се и то ускоро догодити.

Једнога јутра, Миленко порани са овцама на пашњак. Сунце је изгревало и већ зарана било је веома топло. Ишао је у кошуљи, носећи гуњ преко рамена, играјући се са већ поодраслим псима, који су скакутали око њега. Одједном пси се укочише и почеше ослушкивати према стази, која је излазила из густе букове шуме. Миленко кроз лишће и грање разазна две прилике, али тек кад изађоше на чистину, виде да према њему иду две жене. Једна је била старија, друга мало нижа, али и видно млађих година. Миленку сину мисао и он се сети. Љубица и Божана... Скоро потрча према њима, али стаде кад му Љубица потпуно прибрана назва добро јутро. Он не одговори, већ место тога је стеже и пољуби је. Љубица хтеде да узврати, али Миленков поглед се заустави на младој девојци неодољиве лепоте и умало се не загрцну.

- Да није то Божана, твоја ћерка? - Миленко није скидао очи са девојке.

- Да, Миленко, то је Божана.

- Лепа је на тебе...

- И на оца, Бора беше леп човек - беше мило Божани.

Миленко приђе Божани, ухвати је за руку и повуче к себи. Сударише се грудима. Како беше лепо и меко... Онда је чврсто стеже, као да је намеравао да никада више руке не попусти и пољуби је жестоко, осећајући да је и она део његовог власништва. Девојка се зарумене као трешња, али ништа не рече. Помало и нехотично љубоморна, Љубица прекиде ово гледање и трудећи се да се не примети ни завист ни прекор у њеном гласу, помирљиво рече:

- Хајдемо, децо, унутра. Биће времена за све. Да видимо ми како се дочекују гости! - окрете се према Миленку.

Миленко узео из Љубичиних руку торбе и похита први у колибу, а оне уђоше за њим. После дугог пешачења, уморне жене обрадоваше се кревету. Седоше, гледајући по унутрашњости колибе, док је Миленко трчкарао поред њих, припремајући оброк. Не знајући како да прекине помало непријатну тишину, која наста после првог сусрета, он се сети да је у гуњу имао у марамчету неколико бомбона купљених на пијаци. Љубица узео један слаткиш, а Божани све што преостаде Миленко тутну у крило, хитајући према шпорету, по коме је почело да кипи млеко.

- Добре су ти ове свилене бомбоне, лоло стара! - несмотрено испале Љубици, потпуно заборављајући на своју ћерку, очито понесена сећањима на прву ноћ, са Миленком, проведеној у овој колиби. Божана обори поглед, само нејасно слутећи, али и не желећи да поверује у своје слутње о некаквом другачијем пријатељству између своје мајке и овог момка, који је био њој намењен. Миленко се постиде и оста без гласа, али је све пребацивао на тобожњу пажњу са којом је прилазио столу, носећи у рукама котлић из кога се пушило врело млеко и пријатним мирисом испуњавало собу. Потом се врати, узео шерпу са качамаком и спусти је на саму ивицу стола, са стране где никоме неће сметати.. Додаде својим гошћама дрвене кашике и, трудећи се да сачува поремећену смиреност, заподену разговор.

- Хајде сада да ручамо. После морам у шуму, са овцама.

Жене поседаше за сто. Миленко заузео позу и отпочео са молитвом. То потраја предуго за уморне и изгладнеле жене, па оне и не сачекавши да Миленко с тим заврши, прихватише се јела и почеше да гутају врели качамак.

Миленко први устаде од стола.

- Данас ви поспремите по колиби. Ја морам са овцама...

- Иди, Миленко - прихвати Љубица са срџбом у гласу - али, бар данас си могао да останеш са нама.

- Знам, Љубице, али стока не мисли тако. Ено је, чујеш и ти, блеји, глад неће да чека. Брзо ћу ја...

Љубица изађе за Миленком, па кад замакоше за други зид, она пребаци руку преко његовог рамена и нежно га пољуби. Миленко не издржа да узврати.

- Како ти се свиђа моја кћер? Лепа је, дабоме... Само, знаш, око ње мораш мало више. Младост тражи миловање... А, не треба да те подсећам, да сам и ја још увек употребљива... миловања што се тиче...

Миленку би мило. До јуче ништа, сад одједном и одвише...

- Не брини, Љубице, биће како ти кажеш, неће ми ноћи узалуд пролазити - Миленко, охрабрен пољуби жену и изгуби се за овцама. Љубица, притискајући шаком место на образу, где је Миленко пољуби, врати се у колибу. Божана, претворена у једно велико питање бленула је у мајку.

Ма шта да је помислила, то је морало само за њу да остане. Божани је сасвим добро било познато да родитељи бирају девојци момка и то је тако од памтивека. Није ни имала намеру да приговори. Најпре, јер је закон поштовала, а затим и Миленко јој се одмах допао. Још је горела од његовог страсног пољупца. Првог таквог...

- Мајко, шта рече Миленко, допадам ли му се? - застрепе Божана. - Он је мени драг. Има плаве очи као јутарње небо. Је л' рече шта?

- Не брини, кћери, воли и он тебе, како и не би, види каква си, ко јабука. Него, Божана, запамти добро и слушај мајку, вечерас кад дође, а ти му приђи и седни поред њега. А ја ћу му рећи: Миленко, знаш наш договор од јесенас?! Хоћеш ли се ти оженити мојом јединицом, Божаном? А кад он одговори да хоће, ти онда устани и пољуби га. Тако ћеш придобити његову наклоност, јер он је мало стидљив. После ћу ја отићи у магазу, а ти остани са њим и преспавај у овој соби.

- Мајко, биће како ти кажеш - обори очи девојка и поново се зарумене.

Миленко, чувајући овце, горе на пашњаку, подалеко од колибе, борио се са мислима свакојаким. Мало га је и страх сустизао, произилазећи од његове урођене стидљивости, што је Љубица сасвим добро уочила. Али, кад се снашао са Љубицом, а што не би и са њеном ћерком, девојком коју мушка рука није такла, која је још мање него он знала о тим стварима?! Та помисао врати му самопоуздање и он погледа према сунцу, желећи очајно да му и помогне мало, са своје стране, како би се домогло друге стране брда, па да и он крене полако са својим стадом. Овце на починак, а он Божани у загрљај! - голицале су га Љубичине речи.

Кад би у близини колибе, пси, осећајући повратак своме дому, почеше весело лајати и дојављивати повратак, а жене, кад то чуше, истрчаше према Миленку, спремне да му помогну око оваца.

- Нека, сам ћу, а ви спремајте вечеру - рече презадовољно Миленко.

Миленко затвори овце, спусти резу на капију и утрча у колибу. С врата осети мирис вруће, већ припремљене и изнете хране. На столу је већ била постављена вечера - врућа проја и заструк са сиром.

Божана му поли из бокала да опере руке. Миленко је гледао нежне девојачке руке, које су неприметно подрхтавале, али су ипак исказивале унутрашњи немир који је опхрвао ово прекрасно тело. Девојка спусти бокал и додаде му крпу са клина; Миленко обриса руке.

Седоше за сто. Љубица је гледала својим очима Миленкове очи. Он није знао где да их дене. Није знао како да се одбрани, схватајући да га њена нога гази испод стола. Миленко се збуну, али се не одаде.

Завршише вечеру. Божана приђе Миленку, не примећујући његово бледило у лицу. Гледала га је, али ништа није говорила. Миленко је разумео све. Она је тражила њега. И Миленко је схватио да је све одлучено, а све што се после тога догоди, то је само потреба да све доведе у једну људску меру.

- Ето, Миленко, дође и тај дан - прекину Љубица мук, који у једном тренутку завлада просторијом. - Божана хоће да се уда. Ти јој се допадаш. Да чујем и тебе... Па, ако је и божја воља, узећете се и биће добро за обоје. Са своје стране, колико могу, ја ћу помоћи... А ти, Миленко, немој да бринеш, ако народ по селу нешто и прича. Народ ко народ. Ми ћемо гледати своја посла...

Задње речи тргоше Миленка из пријатне успаваности. Нервозно устаде и поче да шета по соби. Не гледајући Љубицу, упита:

- Шта прича народ по селу? О коме, о чему? - Миленка освоји нагло валики страх.

- Шта прича?... Прича, народ ко народ, једе свој хлеб, а брине туђу бригу. Прича о теби, Миленко, мислила сам да ти то знаш. Откуд ти новац да купиш оволико имање, како си купио овце, смути па проспи. "Зли сте, људи", рекла сам ја њима. "Смета вам што млад човек, поштен и вредан, постиже оно о чему ви можете само да сањате..."

Миленко је знао да то није истина. Знао је и да Љубица зна да то није истина. То га порази, он омлитаве нагло и задрхта целим телом. Љубица му приђе и загрли га.

- Нек ти је са срећом моја ћерка Божана. Волите се и нико вам ништа неће моћи!

Изљубише се. Миленко се потом окрете око себе и очима потражи

Божану. Седела је на кревету, а сву ју је обавијао пламени љубавни занос. Миленко јој приђе и чврсто је стеже, налазећи у том загрљају уточиште од свега. У загрљају његових чврстих руку, Божана је дрхтала и тихо дахтала, осећајући да следећег трена неће бити више иста. Гледајући ово двоје наглих љубавника, преданих својим телима и плими осећања у којој су све више нестајали, Љубица тихо отвори врата колибе и нестале у дворишту, упућена ка магази. Лампа у колиби се ускоро угаси и из таме су допирали само кратки сладострасни крици. Гризећи усне, законачена у неудобној магази, Љубица је осећала да и њене очи нестају у тој ватри.

Пред зору, исцрпљена, а незасита, Божана је заспала. Миленко је у мраку, загледан у белину њеног прелепог, свежег тела, слушао уједначено дисање своје жене. Био је богат човек. Остварили су се и снови које никад није сањао.

Осећајући долазак зоре, тихо се извуче из постеље, остављајући Божану да одспава макар мало, знајући да ће Љубица одмах, првом зором, банути у колибу, заражена љубомором; навуче на себе кошуљу и чакшире, свеза опанке, па лагано изађе напоље. Овце су се већ комешале у тору, навикнуте да у исто време одлазе на пашу. Приђе капији тора и широм је отвори. Овце јурнуше у слободу, према храни. Док је ишао за њима, губећи се према шуми и потоку, за њим су гледала два тужна ока. Никад толику тугу и никада се толико обманутом, навикнута куд прође да пали и жари, није у свом срцу осетила Љубица.

И док је Миленко, стигавши на пашњак, одабрао место да предахне мало после бескрајне ноћи, у којој је први пут осетио, за тренутак, и телесну немоћ, у колиби се одвијао нимало лак разговор између две жене. Увређена и понижена, сматрајући од те ноћи своје дете за супарницу, Љубица је Божани оштрим гласом издавала наређења о њеном даљем опхођењу са Миленком. Божана је слушала и ништа није одговарала. Покаткад би само климнула главом у знак прихватања, јер ништа друго није се ни усуђивала да чини.

- Добро, Божана, као што сам рекла, слушај своју мајку... А сада, ти ћеш овде остати и припремити храну док се ја вратим. А брзо ћу. Само да донесем мало дрва, јер требаће нам.

Љубица изађе, поред врата, са клина скиде вренгију којом се вуку дрва кроз шуму и оде за својим замислима. Чим уђе у густиш, међу прво дрвеће, наиђе на отпале суварке и лако припреми бремене. Веза га канапом и остави на истом месту, а она пође према пашњаку. Кад изађе на чистину, виде Миленка који је спавао, седећи на једноме пању. Сва уздрхта и успамте. На прстима му приђе, бојећи се да га не пробуди.

Кад дође на неколико корака од њега, бојећи се да га не преплаши, позва га именом. Миленко се трже, једва подижући отекле, отежале капке од дугог неспавања и, са муком, разабра Љубицу кроз прве јутарње сунчеве зраке.

- Откуд ти овде? - готово се уплаши Миленко.

- Ето, дођох да изравнамо неке рачуне од ноћас. Не знаш откуд ја овде, а, ветропиру један? Не знаш?..

- Немој сад, молим те... Где је Божана, шта ако наиђе? Не би нам никад опростила. Уморан сам...

- То што си уморан, то мене и боли. И последњу кап крви ти је исисала... Али, не бој се, све сам ја средила, остала је она да спреми ручак...

Обави му руке око врата, а уснама му поче шарати по врату. - Биће ти лакше, ђаволане, знам ја како се то ради...

Миленко изгуби свест, ухвати је око струка и баци је испод себе на траву. Пуче блуза и искипеше Љубицине дојке. Он их је гризао, помахнитао, још више омамљен крицима и повицима своје љубавнице, која је заривала нокте у његова широка плећа. Грубо јој раскрену колена и зарони у њу.

Сав окупан знојем, Миленко се усправи на колена. Љубица је под њим пружала своје голо тело, по мокрој трави. Пси су лајали у даљини, али он их није чуо. И, само у подсвести, окренут својој чобанској дужности, он још једанпут спусти пољубац на Љубичино лице и нагло устаде. Док се удаљавао према одмаклом стаду, закопчавајући се у ходу, Љубица је у свом телу осећала опеклине, које су је бриделе по језику и очима. Онда нагло и она устаде, покри голоту кошуљом и повика за њим:

- Је л' то тешко?

- То више никада не сме да се понови. Више никада. Ако Божана сазна, напустиће ме. Она то неће трпети. Нити би опростила...

- Воли њу, али мене никад немој да заборављаш, и све ће бити како треба. Све ће то Љубица твоја да реши...

- У реду, у реду - уплашено рече Миленко, само да прекрати овај опасни и сувишни разговор и похита према своме стаду.

Враћајући се на салаш, Љубица сиђе до потока. Подиже сукњу повише колена и загази у хладну воду. Студен је проже од главе до пете. Уми се, уреди и пође, вукући за собом припремљено бремене дрва.

Видевши мајку, Божана похита према њој да јој помогне око терета. Љубица застаде, спусти дрва на земљу, а руком обриса чело.

- Дуго нисам била овде. Кад је то било?!.. Умало се не изгубих у

овој шуми. А ти, јеси ли спремила ручак? Ускоро ће и Миленко, неће он чекати да звезда одскочи. Треба да ручамо.

- Хајде ти, мајко, унутра, одмори се, а ја ћу дрва довући до колибе. И све сам урадила како си ти рекла. И ручак ћу поставити на сто, да изненадним мога Миленка! - пламтела је од среће заљубљена млада жена, која је још, после дуге ноћи, осећала мушкарца у себи.

- Добра си ти, и паметна. Слушај своју мајку и излудећеш ти њега. За свог мушкарца се мораш борити. Сваки дан...

Подне је већ било прошло, кад се зачуше клепетуше. Жене похиташе ка вратима, сударајући се у оквиру излаза. Миленко дође са овцама, вукући се као пребијен и утера стоку у тор. Љубица и Божана поздрављале су свог мушкарца великим осмесима.

- Добар дан - поздрави Миленко. - Шта то радите, спремисте ли ви нешто за јело? - и баци поглед према столу, који се својом већом половином видео кроз одшкринута врата. Уђоше унутра. Миленку заиграше очи кад виде постављени ручак, који је чекао на оне који га требају појести: чинија са млеком, тањир пун прженог сира, качамак који се још пушио и поигравао на великом дрвеном лопару. - Бога ми, па ви нисте губиле време, баш сте вредне! - закликта пресрећни Миленко.

- Не, Миленко, нисмо вредне, ово сам ја спремила, сама. Мајка је за то време била у шуми за дрва.

Љубица прострели очима своју ћерку. То не промаче Миленку. Божана заћута, схвативши да је можда рекла и нешто што није требало.

- Божана - бежећи из ове непријатности, према њој се окрете Миленко - дођи ти овамо да ми полијеш, да оперем руке...

Божана послуша и пође, обарајући очи у пролазу поред мајке.

Жене поседаше за сто. Миленко изговори молитву, па седе и он. Док су јели, нису се ни гледали нити су шта причали. Тако и завршише ручак. Љубица прва устаде од стола, узе кофе и не говорећи ништа, пође према потоку. У другој руци, под мишком, носила је рубље, које је требало опрати.

Оставши сами, двоје младенаца изменише нежне погледе.

- Реци ти мени, сада кад смо сами, јесам ли ти ноћас била добра? - зарумене се Божана. - Да ли ме стварно волиш?

Миленко ништа не рече. Место одговора, на њене набубреле усне спусти врео пољубац. Она се пови пред њим и полеже по кревету. Подиже колена и сукња се смаче низ бутине. Миленка запахну миришљава јара. Замутише му се очи, а рука му сама крете према њеним бедрима. Она се кикотала, осећајући победу, своју, неразумљиву, али вечну... Док ју је Миленко миловао и страсно љубио, она се са тугом сећала изнуђене

љубави, на коју је морала, незаштићена, пристати још док је била девојчица, са човеком који јој је могао бити очев отац. Морала је о томе да ћути, а о томе су знали само она, њен нежељени љубавник и Љубица. Да је пукла брука, нико не би био поштеђен и зато је то било закопано и загрнуто велом тајне. Али Божана се ни после тога није смирила. Имала је више момака и свима се лако подавала. Љубица је на време схватила: ако жели да је уда, то мора бити што даље одатле. И тако је своју ћерку довела у хомољску забит, за чобанина Миленка, кога је претходно сама опчинила и везала.

У опијеност двоје младих љубавника једва продре оштро куцање на вратима. А потом се и зачу глас, док су врата скоро нечујно цвилела.

- Јесте ли ту, децо? - и указа се Љубичина прилика, која је отресала још мокре руке.

- Овде смо - одговори Миленко, придижући се са кревета.

- Па, јесте ли ми добро, голупчићи? - додаде, не без заједљивости повређена Љубица.

- Нисмо добро - побуни се Божана - а ти си могла још мало да переш тамо на потоку.

Миленко обори главу и не рече ништа. Провуче се поред Љубице кроз врата, овлаш у пролазу, без намере, додирнувши њене груди, које она дрско истури према њему.

Лето је брзо пролазило, чинило се попут воде у потоку, после обилних киша, кад се све намах слије у узани расцеп између стена и појури у долину. Природа је својим рухом променила изглед планине и све је било другачије и лепше. Баш као у Миленковом срцу. Али, планови које је сковао још пре него што је срео Љубицу, а потом и Божану, одласком од газда-Томе, нису га остављали. Нити он њих. Напротив, све је у њему настало живље и он је, једноставно, морао да крене у свет, да потражи остварење својих снова. Јер, само тако у себи је могао да опстане.

Тако Миленко, у том промишљању, донесе одлуку да крене на далек пут, у Банат. Само тамо су се гајиле овце, какве је он желео да има, а каквих није било у Хомољу. Овце цигајле. Кад паде мрак, тога дана, посвршававши послове, уђе Миленко у колибу и седе за сто. Ништа није говорио, али жене ко жене разабраше у њему неки немир.

- Шта си се, Миленко, замислио - упита га Љубица. Божана га је миловала погледом, уплашена својим слутњама да се нешто спрема. Миленко одмахну руком, а онда рече, преко воље:

- Знате шта, решио сам да идем у Банат, преко Дунава. Хоћу да купим још оваца, крупних, каквих овде нема, морам...

- Откуд ти новац? - изненадише се жене и повикаше у један глас.

Миленко, ћутећи, маши се руком за џеп и извади дукате. Онда подиже главу и једним погледом обухвати обе жене.

- Има их двадесет. Отац ми их је оставио на самрти. Ништа више немојте да питате, него пошто бих ја да подраним, како рекох, боље да полегамо. Морам да кренем пре зоре, јер и до воза имам доста да пешачим.

Свануло је врело јутро. Испративши Миленка, жене остадоше још неко време у кревету. Касније, уставши, Љубица се даде за пословима око куће, а Божана крете за овцама у шуму. Протеклих дана упознала је, шетајући са Миленком, све стазе у овом делу Хомоља, па се није бојала. А овце су морале на пашу.

Идући ивицом потока, који је весело жуборио покрај њених ногу, Божана зажеље да се мало расхлади, јер је већ осећала непријатан мирис испод своје кошуље. Сиђе до воде, с камена на камен, додирну руком воду и процени да није много хладна, а потом скиде једним покретом са себе хаљину и, гола, уђе у поток, који јој је допирао до колена. Свежина воде јој је пријала и њена кожа је руменела бранећи се од студени. Осећала се потпуно слободном и сасвим лаком, спремно да полети. А онда, кад се најмање надала, загледана у површину воде, као у огледалу, спази обресе човека, који је стајао на супротној обали, наспрам ње и гледао забезекнуто, опчињен неочекиваним открићем. Божана се усправи и поче се покривати рукама, а потом, схвативши да је гола, искочи на спруд и, дохвативши хаљину, њом се прекри, придржавајући је прекрштеним рукама преко груди.

У два корака прешавши поток, човек пође према Божани. Уплашена, она се измаче неколико корака уназад, а онда нагло уђе у широку хаљину, али кад хтеде да се дохвати планинске стазе, мало повише, уљез је стиже и дохвати за руку. Гледали су се. Он је био средовечан, просед и зрео мушкарац. Она млада, лепа и уплашена. Њена уплашеност годила је незнанцу.

- Ко си ти? - упита човек. - Чија си лепотице? - гледао је њене прелепе очи, које су нервозно поигравале, тражећи спас, кога нигде није било. Много снажнији од крхке девојке, лако је привуче себи и спусти страсан пољубац на њен једри образ.

- Шта то радиш? Ко си ти, ја сам удата жена! - повика Божана. - Ако мој муж наиђе, биће белаја!

- Ја сам Гавра, газда-Томин син. Комшије смо, ако си ти одавде. Мој салаш је ту навише - прождирао ју је очима.

- Ја сам Божана, па шта?! - срдито одговори она. Онда се, пошто

је Гавра мало попустио свој стисак, истрже из његових руку и потрча према шуми. - Ако мој муж за ово сазна, обоје ће убити...

- Та, реци већ једном: који је тај твој човек, чија си ти?

- Миленкова сам, ако баш хоћеш да знаш...

- Шта, какав Миленко?! - брецну се забезекнут Гавра. - Зар слуга Миленко?... Па, зар такву лепотицу да воли један слуга?!

- Не говори тако, он је добар. И није слуга. Ово имање је његово, колко год оком видиш... И не прилази ми више, биће белаја - у љутини рече Божана, окрену се и пође. Гавра не покуша да је задржи. Стајао је гледајући за њом и вртео главом, дајући себи судбоносно обећање: "Бићеш моја или ничија. Или ничија... Макар морао том Миленку и главу да скинем..." И пође према свом салашу.

Сакупивши стадо и дозавши псе, који послушно дођоше, Божана се упуту према свом новом дому. Могла је још мало да остане, али овај човек ју је прилично узнемирио и зато је желела да што пре пође. Идући узаном планинском стазом, није ни приметила како се у њене мисли увукао један постарији, али још увек снажан момак, који рече да се зове Гавра.

Већ се раздањивало када Миленко стиже у Ладне Воде. Ћира је, шиштећи, пио воду, а локомотива се захуктавала за дуги пут, док је дим из њених сулундара досезао у само небо. Смирен потпуно, Миленко уђе у вагон и седе на празну клупу, уз прозор, који је гледао на реку Млаву. После неког времена зачу се пиштаљка, воз се цео задрма и точкови заклопараше на шинама. Тако ће скоро пола дана док не стигне до Пожаревца, а отуд ће хватати други превоз, па опет, док не дође где је наумио.

Није имао времена да размишља о Божани и Љубици. Једина брига му је сада била како у Банату купити што више оваца и како их дотерати у Хомоље.

Љубица још на капији сачека своју ћерку.

- Па, где си до сада? Већ сам помислила да си се изгубила у шуми. Знам да не познајеш терен... Виде ли поток, одатле ћеш воде за пиће доносити, а тамо ћеш и своје рубље прати, хаљине и кошуље...

Божана само климну главом. Нерасположена за разговор, прође поред мајке, не гледајући је. Овце су послушно ишле за њом. Затвори их и пође у колибу. Мајка уђе за њом. Божана се затетура и паде. Љубица врисну, уплашена.

- Шта ти је, ћерко? - узне крчаг и попрска Божанино бледо лице. Божана није одговарала; била је у несвести. Љубица поче да запомаже, али није имао ко да је чује. Закука наглас и поново поче из крчага

поливати Божанино лице и масирати је по врату. Божана отвори очи и простиња:

- Не плачи, мајко, жива сам...

- Шта ти је, око моје? Што се онесвести?

- Слушај ме, мајко, али Миленко ништа не сме знати...

Љубица потврдно климну главом.

- Обећај да нећеш викати на мене - одуговлачила је Божана.

- Причај, Миленко ништа неће знати, а ја ти реч нећу рећи... Само причај, шта ти се догодило?

- Знаш, мајко, јутрос за овцама зађох у шуму. Било је топло, а мени је зној клизио низ снагу. Осећала сам се, па сам пожелела да се мало освежим у потоку. Ја скидох хаљину са себе и брзо се опрах и кад сам хтела поћи, створи се преда мном човек, велики, с брковима, никад га нисам видела, ухвати ме за руку и привуче к себи...

- Јој, црна, ниси му, ваљда, све дала...

- Ма, ћути, мајко... Само ме пољуби. Рече да се зове Гавра, син неког газда-Томе. Ја му се истргох из руку и припретих му Миленком. А он мени: "Зар неки слуга да љуби овакву лепотицу?" И гледао је за мном, мајко, страшно, бојим се биће белаја. Тек кад стигох овде осетих страх за свога Миленка. Да му онај не учини нешто због мене?... Морам ти рећи још и ово, мајко... Тај Гавра ми се допао...

- Остави то, кћери, сада - не скри Љубица срџбу - откуд да Тома има таквог сина? Био је он сасвим мали када сам ја некада одлазила одавде. Еј, Боже, како време брзо пролази... Све сам заборавила... А за ово не брини, већ сутра, зором, отићи ћу до газда-Томиног салаша и запретити. И ти више нећеш ићи за овцама. Ја ћу, док не дође Миленко. Сад то заборави и пази да ти се више никада не догоди. Миленко је добар човек, и према теби и према мени. Много те воли. То не би могао да поднесе. Зато пази и ти да никад не сазна. Не пали ватру! - благо јој припрети мајка.

Вечерале су и одмах легле да спавају. Међутим, Божана се дуго превртала у кревету, а сан никако није хтео на очи. Између сна и Божане испречиле су се суморне сумње које су је наводиле на мисао да се све то не може добро завршити. Осећај кривице ју је спопадао све више и она у зору заспа исцрпљена, када је у њој ишчезао и задњи напор да се свему томе одупре. Сан ју је увео у нови кошмар. Пред очи су јој излазиле прилике и створења каква никада у животу није видела. Бранила се у сну рукама и тихо стењала. Њеним морама никада краја није било. Пред зору, Љубица се пробуди и зачу своју ћерку која је стењала, млатарајући рукама по ваздуху. Одмах устаде и приђе јој.

Божана је била сва у зноју. Уплашена мајка рукавом кошуље обриса јој чело и загледа се У њу.

- Е, моја ћерко, ја те доведох из једне ватре, да те спасем, а ти рашчара и распламса другу, још већу.

Устаде од ње, остављајући је да се сама пробуди и изађе напоље. Узе из магазе зоби и понесе мерице у тор, баци овцама, остављајући их саме да једу, а она похита натраг, тихо отварајући врата на колиби и на прстима улазећи у њену унутрашњост. Заложу ватру, пристави воде за качамак. Кад вода провре, она је засоли и усу кукурузног брашна, те мешаше дрвеном кашиком док се качамак не зготови. Измаче шерпу са шпорета, па златасту масу, која се пушила, исврати на лопар, посред стола. Донесе сира из качице, стави велију у заструк, па и то изнесе на сто. Божана отвори очи, сва сломљена, без снаге и воље да устане. Назва мајци добро јутро, а Љубица је пожурѝ да устане, док је јело вруће, јер после ће она за овцама.

- Не могу, мајко. Једи ти, ја ћу касније. Снага ме боли, мајко.

- Слушај ме, Божана, ја сада морам за овцама, а данас када се будем вратила, ићи ћу до Томе. Ти закључај врата, ником се не јављај, а поготово никоме не отварај. Седи ту и никуд не излази.

Овце су послушно ишле за Љубицом, према потоку. Кад стигоше до обале, јурнуше на воду, напојише се, па наставише да пасу у крај потока. Пси су трчкарали око стада, мотрећи на сваки покрет несмотрених оваца. Кад ован предводник напусти стадо и поче се удаљавати у дубини шуме, за тили час два гарова га стигоше, сапеше га један с једне стране, други с друге и он се повинова њиховој јасној вољи и врати се међу своје штићенице.

Љубица је стајала поред потока, плетући венчић од шумског цвећа. Озареног лица, сећала се девојачких дана када је, на истом месту, пре Ђурђевдана, са венцем на глави, призивала водене виле, да јој подаре сваку срећу и лепог момка, с којим ће провести цео живот. Иста јој се жеља и сада јави, усред успомена, и она скиде са себе хаљину, стави венчић од разнобојног цвећа на главу и сиће у воду. Саже се и покваси најпре лице, а потом је поливала по рукама и најпоследње обема шакама бацала је веселе млазеве хладне планинске воде преко лепих, чврстих груди. Вода се сливала низ њено очувано, још свеже тело, преко равног трбуха, правећи малене клобуке око пупка, а потом је падала попут финих слапова низ бедра и колена, враћајући се поново у брзак и настављајући своје путовање, обогаћена незаборавним доживљајем. Гласно се смејала, омамљена голицањем воде, не марећи ако неко и наиђе, не кријући од себе да је све време у њој тињала и једна управо

таква нада. Леже у воду, окваси се и растури њена црна коса, а очи јој заблистале попут звезда чаробних штапића водених вила. Нагло седе у воду и за часак се скамени, не од страха или nelaгодности што виде на оној страни, како је и Божана описала, човека, никог другог него газда-Томиног сина, већ што се њене наде и не кристалисаше, а већ додирнуше збиљу. Од нагле страсти, седећи у хладној води, дрхтала је у врелини тела, попут булке на поветарцу, загубљене у бескрајном пољу. И не трепну кад човек и сам сиђе у поток, не скидајући обућу, устремљујући се према њеним очекивањима. Љубици се укочише вилице.

- Јуче видех једну лепоту и поверовах: немам више шта да видим, кад, ето, данас мени још веће лепоте, хвала небесима.

- Али, ко си ти?..

- Не бој се, ја сам Гавра...

Љубица на помен имена изгуби памет, удари јој у главу још жешћа ватра и она леже у поток.

- Смилуј се на мене. Подари ми себе. Узми ме. Даћу ти све што тражиш. Све што пожелиш - изговори Љубица и не схватајући, док су јој се враћала сећања на њене прве љубавне игре и срећу коју је доживела са газда-Томом. "А ето, сада наред дође и његов син..."

Гавра се саже, обема рукама обухвати је око струка и чврсто је загрли. Изнесе је на обалу и падоше у траву. Кад се разабраше, сунце је већ било високо одскочило. "О, зар је већ подне..." - помисли Љубица, још у појединим деловима тела осећајући неугашену ватру њене огромне љубавне страсти.

Дани су се понављали и у таквим догађањима брзо прође недељу дана од Миленковог одласка у Банат. Његова жена Божана и ташта Љубица, у потаји, са Гавром, полако су окретале леђа мужу и зету. Првога дана кад поче друга недеља од Миленковог изласка, зачу се лајање паса. Пред салашом, уз затворену капију, не могавши даље, тискало се стотинак оваца. Испред њих било је неколико огромних овнова, чије су клепетуше весело звониле. Жене, узнемирене необичним лајањем паса, истрчаше у двориште, пред капију; кад угледаше Миленка, застадоше као окамењене. Миленко се искобеља из немирног стада и пође према женама. Оне су га гледале леденим очима, не кријући непријатељство које према њему стекоше за кратко време његовог одсуства.

- Зар се ви мени не надате? - чудило се Миленко.

Оне покушаше да промене израз лица, али осмех се не проби кроз велики лед.

- Бринуле смо за тебе. Пут је далек, нисмо знале кад ћеш доћи. Не замери ништа... - приђе му Љубица и пољуби га. Он се не помери.

Потом, не подижући очи, приђе му и Божана. Пољубише се.

Не слутећи ништа, Миленко потера новопридошле овце, које својом бројношћу испунише тор. Више од половине остаде у дворишту пред колибом, јер у тору не беше места. Миленко уђе у колибу, тек тада осећајући велики умор, једва чекајући да седне и мало предахне.

- Имао сам срећу, наћох у Малом Баваништу човека који је имао велико стадо, али остаде сам кад му сина у кафанској тучи убише његови пајташи, па је морао да га прода... За јефтине паре доћох до доброг стада - Миленко је сијао од среће због добро обављене трговине. - Него Божана, дај мало ракије... - Миленко отпи, па врати флашу на сто, и прогутавши љуто пиће, сав се стресе, тако да му језа допре до самог срца. Онда се завали леђима на кревет и брзо заспа. Божана и Љубица се погледаше. Старија жена повуче се у задњи део колибе где припреми себи конак и сама леже. Божана се с муком увуче у кревет поред полумртвог Миленка, кога више ништа није могло да пробуди. Он је спавао дубоким сном, а његово гласно хркање одзвањало је колибом попут великих мотора на пилани, доле у селу. Божана је гледала у мрак, не могавши да заспи и тако се мучећи до зоре. Онда, неопажено се извуче из кревета и изађе из колибе. Свеж планински јутарњи ваздух је потпуно освети. Стајала је насред дворишта и гледала у небо, заклопљених очију, дубоко удишући и не слутећи да је неко посматра.

- Дођи овамо - позва је неки шапат. Она се окрете око себе не могавши у први мах разабрати с које стране долази глас. Онда у полутами спази обрис неког човека и препозна Гавру. С олакшањем потрча према њему и скочи му у загрљај. Знала је да онај који једини не сме да је види сада чврсто спава. Поче да га љуби.

- Гавро, откуд ти тако рано - али не сачека одговор, већ поче да се жали. - Ето, синоћ дође онај мој муж и одмах заспа, топови не могу да га пробуде...

- Баш добро што тако чврсто спава - насмеши се Гавра, осећајући неко велико задовољство. - Нек спава, кад не зна шта има.

- Знаш шта, Гавро, ја како тебе сретох... Миленка више не волим. Него, то не смем да кажем мајци...

- Ни ја немам мира ни сна откад те угледах. Само си ми ти пред очима.

Она плану и њено крхко тело сагоре у снажним Гавриним загрљајима. Кад се, пред зору, увуче као лопов у колибу, тамо су и Љубица и Миленко спавали чврстим сном. Још врела, леже поред мужа и никада према њему до тог трену није осетила толики излив мржње и гађења.

Кад светлост дана испуни собу, Божана, која није ни спавала нити је могла заспати по повратку из Гавриног загрљаја, опет прва устаде. Позва мајку и Љубица лењо отвори очи. Док је њена мајка улазила у хаљину, Божана је положила ватру у земљаном шпорету. Сачекавши да млеко проври, она приђе Миленку и продрма га. Не отварајући очи, Миленко се окрете на другу страну и настави да спава.

- Миленко, ама Миленко, дижи се човече, подне ће, па нећеш цео дан провести у кревету.

Љубица приђе Миленку и повуче га за нос. Он се пробуди ражешћен.

- Ама, женске главе, шта је с вама, зар не видите да сам уморан од пута?!.. А и усних тежак сан ноћас. Дај Боже, да буде добро. Само, бојим се да неће бити добро... с нама...

- Ајде, Миленко, шта причаш?! Већ треба да си са стадом у шуми. Какав сан, какви бакрачи, дотерао си оволике овце, а сада ко мртав лежиш у постељи - срдито му узврати Љубица. Ова моја Божана није дошла у ову пустош да чами поред тебе. Њој треба муж, мушко! А ти само спаваш...

Миленко се окрете према ташти, али се угризе за језик. Онда се придиже, протегли се и погледа жену:

- Немојте да сте на крај срца... Дај, Божана, воде да се умијем.

Божана невољно дохвати крчаг и љутито му ису сву воду на главу. Миленко замахну према њој и изби јој крчаг из руку, који се разби о под у парампарчад. Љубица скочи од стола па одгурну Миленка, те се он мало затетура, али не паде.

- Зар сам ти за то довела ову лепоту? Да је удараш?!.. Знај, Миленко, неће дуго проћи, а ти ћеш због овога зажалити - ал' се уплаши својих речи и застаде. - Ајде, децо, немојте претеривати. Да седнемо за сто...

Миленко још збуњен бујицом речи којом му његове вољене жене пожелеше добро јутро, а и још у великој недоумици због сна који је уснио, седе; кости су му пуцале и он је болно стезао колена.

- Немојте се љутити, нисам мислио тако. Отело ми се. Уморан сам. Пут је био велик и напоран. Али, обећавам, то се неће поновити.

- Добро, Миленко, ја ти и могу опростити, али Божана сигурно неће моћи...

Миленко устаде од стола и, у знак захвалности, пољуби Љубицу. Кад хтеде то исто да учини и са Божаном, ова га грубо одгурну од себе, севајући очима. Миленко осети јак бол у грудима. Пред његовим очима умирала је љубав у коју је толико веровао. Заплака. Погледа још једанпут Божану, не схватајући шта се догађа, па јурну према углу собе, скиде с

клина свој гуњ и излете у двориште. Зидови се до темеља уздрмаше од силине којом се за њим врата залупише.

Пси скочише од среће кад угледаше свога газду. Весело му приђоше, умилно га гледајући и он им даде руке да их лизну. Потом отвори вратнице на тору и овце јурнуше према потоку. Миленко се тешким кораком вукао за њима, пујдајући псе на непослушну стоку.

Оставши саме, жене заподенуше међусобну свађу. Љубица је корила своју ћерку да тако не може са мужем, какав да је, али ни Божана није остајала дужна.

- Мајко, да ти кажем, ја сам ноћас изашла напоље, док сте ти и Миленко спавали. Нисам могла поднети његово хркање. Кад тамо, напољу, ето ти Гавре. Био је крај тора... Лепо смо се миловали, мајко... Много га волим, мајко - Божана немоћно заплака, побојавши се зачас да ће се та љубав икада остварити. - А и он рече да мене воли. Обећа да ће се сам побринути за овог дремљивка, који само спава. Мени мајко треба човек као што је Гавра. - Љубица климну главом, пригушивши уздах, који јој се оте.

- Јесте, Божана, али треба да знаш да Гавра неће бити само твој, он има и других жена.

- Не, мајко, то не може бити - расрди се Божана - он рече да ће бити само мој...

- Рече, дабоме да рече, али ти не знаш мушку ћуд, кћери. Кад га прође воља за тобом, тражиће нову прилику, такви су мушкарци. И сама сам то осетила у овом проклетом животу. Него, ако хоћеш, послушај ме, говорим ти за твоје добро: чувај ти твог Миленка. А поред њега, какав је, имаћеш и Гавру.

- Не помињи ми Миленка, мајко. Ја га више не могу смислити! Кад би ти само знала како Гавра зна лепо да воли.

"Е, моја јадна ћерко..." - уздахну у себи Љубица, која је до тог сазнања дошла пре него њена ћерка, али обори поглед и не рече ништа. А онда је посаветова:

- Добро, чини како мислиш да је најбоље, али буди мудра, немој да наглиш са Гавром. Ти и не знаш да је Миленко, изгледа, пун дуката. Може нам са њим бити много леп живот. Ето, јутрос хтедох да померим његов гуњ, кад у цепу зазвецкаше дукати. Узех му један, па ако примети казаћу да му је испао, а ја сам га склонила. Да видиш, неки велики дукати. Пише на њима нешто, али ја не умет да прочитам, кад остадох ћорава код очију.

Очарана, Божана је гледала златник и покушавала да себи дочара време из кога је овај потицао. Светлост је обасјавала њено прелепо

лице.

Заузетост жена откривањем једне добро чуване тајне, која је због златног метала, који је био у њеном средишту, била обавијена и велом сладуњаве тајанствености, грубо нарушише и распршише звона овнова предводника и лајање паса пред колибом. Ноћ се већ хватала, јер Миленко, пошавши са горким укусом у устима и телу, после неочекиваног губитка који је доживео код Божане, није ни журио да се врати, у отвореној природи налазећи уточиште и лек за своје немире и повреде.

Љубица оте златник из Божаниних руку, врати га у скровито место па ко да се ништа није догодило, изађе пред Миленка, угађајући срдачност на скупљеним устима и назва своме зету добро вече.

- Добре ми биле - одазва се Миленко и пође за овцама. Забави се око њих који час, нахрани их сипајући зоб међу њих и радосно гледајући ситно кошкање стоке око хране. Божана га позва из колибе, не излазећи напоље, јер је вечера била на столу. Обрадован гласом, који му се због своје наклоности према Божани, учини попут најлепше музике, похита унутра, приђе својој жени и, тражећи начина да се јутрошња зађевица, која му поквари цео дан, превазиђе, ухвати је рукама око паса и нежно је пољуби у дуги, глатки врат. Миленко се стресе на додир својих усана са мирисом топле Божанине коже, али она се и не помаче и на њој савршено ништа не заигра, дајући му на ужасно болан начин до знања да се ништа није догодило.

- Има ли који комад проје за моје верне другаре, гарове? - скидајући руке са њеног уског струка, упита несрећни младожења.

Божана му пружи један поприлично велики комад устајале проје од претходног дана, скореле попут храстове коре, али блиставо бели очњаци планинских паса севнуше и тврди кукурузни хлеб се у тили час претвори, у њиховим губицама, у укусну прашину. "Ето, и то смо обавили" - задовољно помисли Миленко - "сад ћемо се и ми нахранити". Уђе унутра и седе поред жена, које су већ заузеле своја места поред софре. Кроз врата је у унутрашњост колибе допирало тужно завијање и цвиљење чобанских паса гарова.

Миленко погледа Божанино лице, сагнуто према узнемиреним грудима, а онда нагло устаде од стола, дохвати гуњ и, с њим у рукама, стаде изнад своје жене. Извуче из џепа један велики дукат и, држећи га између палца и кажипрста, принесе га на шаку од Божаниних очију.

- Лепото моја, ово је за тебе. Купи хаљина, да ми будеш још лепша. И све што треба да има једна вредна домаћица. Тањира, шерпи и великих лонаца, требаће за варење млека, сад ће га бити пуно код оволиких

оваца. Још ће пара теби твој Миленко дати, колико год треба. Само ти мени буди добра и послушна...

Божана шчепа златник са изразом великог бола и забринутости на лицу, попут путника који је дошао до раскршћа, где се путеви рачвају и разилазе, не знајући на коју страну треба наставити. Миленко виде тугу у њеним очима, али није могао и да проникне у њене мисли, него га само њена сета таче и он се маши руком за торбак, извуче прелепу ниску бисера и баци је својој жени у крило. Божана умало не зину од јаког изненађења и радости која је нагло погоди, па поскочи и загрли Миленка око врата, а пољубац попут жара паде на његово лице.

Љубица осети како се у њу враћа стари спокој, а брига, попут финог песка, коју је само она разумела, отиче из њеног тела. "Хвала ти, Боже" - прошапутала и, носећи осмех попут пригушеног светла на уснама, изађе напоље, остављајући саме, једно с другим, младенце, да се позабаве собом без ичије присутности.

Ново јутро врати мир на Миленков салаш. Весели жагор задовољних жена, запослених око шпорета, досезао је до обода шуме. Миленко устаде од стола, опхрван новом дилемом.

- Хоћеш ли ти да поведеш овце - упита га Божана.

Миленко, као да је чекао питање да би могао да се преломи, па рече да ће он поћи са косом на ливаду, јер ваља почети са спремањем сена за дугу и оштру зиму, а њих две, пошто заврше послове око ручка, нека једна њему донесе оброк, а друга да потера овце. Оне климнуше главом у знак одобравања, па Миленко, узевши тикву, у коју ће успут, из потока, захватити воде, пође како се договорише. Са косом преко рамена, журним корацима замаче у шуму. После неког времена и Љубица, истеравши овце из тора крете на пашњак.

Сакривен у крошње букве, неопажен, све је то проматрао лукави Гавра. Чекајући да Љубица што даље оде од колибе са овцама, он искочи на пут, па претрча преко авлије Миленковог салаша и јако закуца на врата. Божана умало од неочекиваног куцања, замишљена, не испусти из руку тањире, које је прала после доручка. Окрете се и погледа кроз прозор. Кад виде да је испред врата Гавра, она се силно обрадова, све напречац заборави, и дукат, и бисере, дотрча до улаза и отвори. Он је стеже и још на вратима пољуби.

- Уђи унутра, брзо - она га позва. Врата се за њим затворише. - Знаш, Гавро, не смеш дуго овде остати. Може се Миленко раније вратити са косидбе. Свашта би могло бити ако нас нађе. Кад је дошао из Баната, донео је и пушку, карабин.

- Не бој се, Божана, богињо моја, ништа неће бити, ено пушке

испод кревета - примети Гавра карабин, знајући где треба да погледа. - Него, хајде пожуре, од разговора нема велике ни среће ни вајде. Да се ми волимо, а Миленко нека коси и нек мисли о свом салашу.

Божана ипак незаинтересовано приђе разгоропаћеном Гаври, који поче да јој скида цицану хаљину таквом силином, да се зачу пуцкање конаца у њеним шавовима.

- Полако, Гавро - без намере да га кори, прошапута Божана, која је осећала у стопалима прве ватрене трнце. А онда нагло га повуче к себи и у чврстом загрљају падоше у кревет. Брзо стигоше до врхунца љубавног задовољства. Гавра се омлитави и смири се лежећи на леђима, а Божана му стави главу на груди, препуштајући се пријатном дремежу. Тако занети и не чуше лавез паса. Али, кад се врата уз тресак отворише и јака светлост испуни колибу, а за њом се на вратима појави и Љубица, искривљеног лица од излива беса, љубавници поскочише и почеше једно другом да отимају поњаву, којом обоје пожелеше да се покрију. У њеној руци, пратећи дрхтавицу тела, тресао се чобански штап.

- Је ли, злотворе, шта ти то чиниш у овој кући? - и ту се угуши у огромној навали срдбе и беса. Као да су чекали само тај час, Божана и Гавра устадоше, она навуче на себе хаљину, а он само у панталонама, носећи кошуљу у руци, поред окамењене Љубице, истрча напоље, без иједне речи. Љубица се прибра и мирно затвори врата. А онда се окрете према Божани, погледа је са огромном мржњом, па је стаде подивљало ударати, где год је стигла, по незаштићеном телу. Божана тек стиже да рукама заклони главу и лице и заплакавши, простења:

- Волим га, мајко...

- Кога волиш, тог развратника?! Ветропира који хоће да ти разори брак и уништи срећу?..

- Ама, о каквој срећи, мајко, говориш. Зар је срећа са човеком коме су само мисли на салаш и спавање... Ја венем, мајко, мени треба љубав... А са Гавром сам срећна, он ме воли, жели...

- Гавра те, ипак, неће оженити. А овај твој Миленко те прихватио... И доста о томе, сама знаш каква си била, још се и не задевојчи... Чувај се тога, немој да ти се понови. Волеће тебе и Миленко, има времена... Послушај мајкин савет и учини овако: вечерас кад Миленко дође, а ти занемоћај, прави се болесна, па легни на моје место, а ја ћу да видим како то он одмах заспи...

- Немој, мајко, наљутиће се...

- Не причај много, крива си и биће како кажем, а сад брзо стави храну у корпу да однесем оном робу на овој врелини. Рећићу му да си ти болесна, па сам зато ја донела ручак. А сад седи мало и одмори се...

среди се мало, не знаш како изгледаш, испи ти крв онај женскареш.

Љубица узме котарицу и оде за својим наумом. Чекао ју је добар сат хода.

Божана оста поражена последњим мајчиним речима. “Значи, ништа од мога Гавре... Бар, да му не рекох да намеравам за неки дан да одем до вароши, до Петровца, да купим себи хаљина, могао би нас ко видети тамо и дојавити Миленку...” Узнемири се силно због тога, спусти главу на вежени јастук и тихо заплака.

Кад Љубица изби на крај шуме, пред њеним очима, попут неке велике воде, указа се ливада. Трава беше скоро до њених колена висока и она је пажљиво по њој газила, опрезно спуштајући своје голе ноге на чврсто, бојећи се гмизаваца. Кад угледа Миленку, њој пажња попусти, па потрча према њему, као што жедник хита угледавши извор у планини и повика по имену: Миленко, Миленко... Миленко застаде у свом равномерном повијању за косом, усправи се и обриса чело, зачуђен што уместо своје жене угледа Љубицу.

- Шта се с Божаном зби? - уплашено упита. - Нисам тебе очекивао.

- Болесна је она, Миленко, одједном нешто онемоћа, па ја морадох...

А зар се ти нимало не радујеш што ја дођох?

Он се усиљено насмеши, прихвати корпу од ње и пољуби је.

- Јешћу с ногу, немам ја кад да седим и гостим се... Морам што више да омањим косидбу за сутра. А ти кажи Божани да ћу ја пре мрака. Појешће ме брига...

Љубица је очекивала да је Миленко бар загрли, а кад то не учини, она га љутито ошину очима и окрете се, љутита, да пође. Али, Миленко препознаде у њој јогуницу, насмеши се и, оставивши јело, стеже је у загрљај, осећајући на својим грудима узбуђено женско срце, док се зној са његовог чела у јаким млазевима сливао низ Љубицин врат и нестајао у њеним зањиханим недрина. Миленко је пољуби још једанпут, нагло је остави, као да се опече, па настави да ради.

- Љубице, ја морам за својим послом, летњи дан је сада кратак, а ти пожури натраг, ако штогод затреба Божани.

- Не брини, одмах идем - чежњиво га је гледала, гасећи у себи пламен који се ненадано распламса. Миленко ју је пратио у одлажењу, заљубљен у њен лагани, заводљиви ход, све док не замаче за прва стабла стогоде букове шуме, а кад је више не виде, он настави да коси. Трудећи се да хвата што веће откосе, како би му што мање остало за сутра, борио се истовремено и са изненадном плимом мисли, забринут за Божанино здравље. “Шта ако мора код лекара” - застаде, па се прекрсти. “Не дај, Боже, да је нешто озбиљно, доста ми је мука и без тога...”

Успут, нигде не застајући, кад се нађе насред шуме, где се стаза делила на две стране, а један крак водио према газда-Томиној колиби, Љубица зачу бучно ломљење грана и уплашено застане. Кад угледа човека, заклоњеног иза једног стабла, она крикну, али препознавши Гавру, прекри руком уста и пригуши страх.

- Мичи ми се с пута, не чини зло! - повика Љубица у одбрани.

- Само да разговарамо - умиривао ју је Гавра.

- Немам ја шта с тобом да разговарам. С твојим оцем ја имам разговор... Данас идем код њега. Сазнаће све шта ти чиниш, несрећниче, с Божаном, није те страх ни од Бога...

- Ама, Љубице, смири се... Нећеш ти никоме ништа говорити... А, да ти кажем: ниси ни ти баш за бацање, има у теби ватре још...

- Ућути, антихристе, узео си ми ћерку, па сад би и са мношћом да збијаш шале - дрекну Љубица, задрхтавши усто целом снагом на његове речи.

- Него, склањај ми се с пута, ћерка ми лежи болесна - и одгурну Гавру покушавајући да прође поред њега и настави својим путем... Али, овај је ухвати за руку и привуче је к себи. Гледао ју је право у очи, а другом руком миловао њену густу косу. Онда му Љубица исклизну из руку и паде у траву, вукући своју хаљину на горе, преко пуних, глатких бутина и отварајући се пред овим незаситим вулканом.

Кад заситише страсти и, дахћући, лежаху једно поред другог, попут два бела, огуљена стабла, на поломљеној трави, Љубица, сетивши се својих послова, покуша да устане, али пресече је јак бол у крстима и ногама и поново леже, просто бачена назад. То покуша још једанпут, а кад опет не успе, она схвати да без Гаврине помоћи неће стати на ноге. Снажан, Гавра је лако понесе кроз шуму. Кад дођоше до потока, она пожеле да се освежи и хладна вода, заиста, брзо јој врати снагу и чврстину, те она, на Гаврино убеђивање, настави даље сама, болно носећи његов пољубац, који јој подари на растанку. Кад се удаљи неколико корака, она се окрете, али Гавра је предухитри:

- Морам у колибу, отац ми је болестан...

Љубица тихим корацима приђе вратима и још тише их отвори. Божана скочи са кревета и, видевши да са Љубицом није све у реду, брижно је упита:

- Шта је, мајко, што си тако бледа, да није несрећа нека, да Миленко није настрадао?

- Далеко било... Ништа ми није, сунце је припекло, једва дођох до колибе. Да се мало не умих на потоку, у шуми бих и остала.

Божана осети да њена мајка избегава прави одговор, али није више наваљивала.

- Онда, мајко, лези... одмори се, биће ти добро, а послове ћу ја да посвршавам.

Љубица послушно леже.

- Кажи ми сад шта ради Миленко, има ли много посла пред њим?

- Вредан је твој Миленко, бога ми, доста покоси данас. Поручи ти да ће вечерас раније, пре мрака, да се врати... Забрину се кад му рекох да ти одједном онемоћа и паде на кревет.

- Како хоће - преко воље одговори Божана.

Љубица, исцрпљена, одмах заспа, а Божана изађе у авлију и потера овце до потока да их напоји. Кад се убрзо врати, њена мајка је скоро била у грозници. Божана приђе и обриса јој чело. Јак зној испуњавао је колибу.

Предвече Љубица отовори очи и погледом потражи ћерку. Божана је, налакћена, седела за столом, наслонивши главу на стиснуту песницу.

- Донеси мало воде - трже је из тог дремежа Љубица. Божана без противљења устаде и принесе јој тикву. - Боже, остадох жива - уздахну Љубица, док јој се вода сливала низ браду.

Божана ју је само гледала и ништа не рече прихватајући од ње тикву. Стави воду на сто, па брзо приђе шпорету, видевши да је сунце већ падало, тражећи судове да припреми вечеру. У то, зачу псе пред колибом, који од среће залајаше, препознавши још издалека бат корака свога газде. Божана приђе прозору, принесе лице стаклу да јасније види на другу страну и угледа Миленка, који је у том часу качио косу за клин на зиду магазе. Кад уђе у колибу, угледавши живу и здраву Божану, Миленко се насмеја.

- Шта, оздравила си?..

- Ама, Миленко, погледај тамо, шта уради с мајком?!

Миленко уплашено погледа у Љубицу, па поново у Божану.

- Шта то причаш, Божана? Љубица рече да си болесна! Ја тамо по цели дан радим, а вама је до шале...

- Мајка јесте онемоћала, а ти ћеш најбоље знати како се то догодило!

Миленко као опарен поскочи од стола, за који је управо сео, повукавши за собом тањир и истрча напоље. На тресак врата Љубица се пробуди и неодређено погледа око себе.

Ноћ је већ била пала и Миленко уђе у мрак авлије. Из шуме је долазио благ ветар и доносио слатке мирисе орошеног цвећа. Миленко удахну дубоко, отпљуну, па се стропошта на праг. Божана приђе Љубици и поможе јој да устане.

- Хајде, мајко, устај, напољу је мрак.

Устајући из кревета, прихватајући се за Божанине руке, Љубица

упита за Миленка.

- Дошао је, дошао наш радник - заједљиво одговори Божана. - Ја га почех завитлавати што тако измори ташту, па она начисто онемоћа, а он се да л' постиде, да л' се наљути, главно изјури кроз врата као ветар. И не вечера.

- Ајде не прави будалу од себе, треба да те је срамота што о мајци тако говориш - с правом се побуни Љубица - одмах да си га позвала унутра. Време је да вечерамо.

Божана отвори врата и позва Миленка, који је склупчан седео на прагу.

- Немој да си преко срца, шалила сам се - поче Божана да се правда. Миленко устаде, би му мило што се она тако извињава и улагује, па је пољуби и загрљени уђоше у колибу.

Седоше за сто.

- Децо, за мене ништа не брините. Ја сам добро. Него, ћерко - погледа у Божану - ти ниси добро. Зато, ноћас ти спавај на мом месту, а Миленко нека га сам, уморан је од косидбе, нек се добро одмори.

Учинише тако; Божана се покри поњавом, а преко очију рашири мараму, да јој буде лакше. Љубица оста за столом, под чкиљавом светлошћу петролејске лампе. Кад се увери да су поспали, она баци још један поглед према Божани, па угаси лампу и увуче се тихо поред уснулог Миленка. Приби се уз њега, пипајући га по читавом телу, од чега се он пробуди и поче да се мешкољи у кревету. Љубица спусти шаку преко његових уста и тако му даде до знања да треба да ћути, а другом руком, западајући све више у ватру, повуче његову и стави је међу своје бутине; његова рука пође мало навише и загуби се у влажној врелини.

- Божану ноћас поштеди - рече му Љубица, кад завршише љубавну игру - ја ћу сада да спавам, а ти ујутру урани, док је роса.

Стиснути једно уз друго, изморени, брзо поспаше. Западоше у дубок сан и јутро их тако и затече у кревету. Божана, кад устаде, мало се не обезнани, после лоше проспавање ноћи, кад приђе Миленку да га пробуди. "Значи тако, а овамо ми брани да се виђам са Гавром. Чува ми брак!" - сиктала је у себи повређена ћерка. "Стара, покварена кобила, све јој је мало. А ти, Миленко, зажалићеш и ти, показашу ја теби ко је Божана... Само да нађем Гавру..." Са гађењем их је гледала, голе, стегнуте у загрљај, па плуну по њима и, бесна, јурну на врата, која се за њом са треском затворише.

Миленко поскочи. И сам се мало не обезнани кад поред себе виде Љубицу. Брзо се обуче, па пробуди и њу. Она навуче хаљину, али

поново леже и окрете се на другу страну, према зиду и настави да спава. У то уђе Божана и назва Миленку добро јутро, правећи се да ништа не зна и да ништа није видела. Брзо спреми доручак, изнесе на сто млеко и качамак, па позва и Љубицу. Кад свако заузе своје место за столом, Божана погледа у Миленку.

- Ја данас идем на воз, у варош по намирнице и нешто за себе да купим... а можда ћу и до лекара.

Миленко, немајући смелости да је погледа у очи, само је слушао своју жену. Ништа не рече ни Љубица.

- Ако си тако решила и ако мораш, а ти иди - напokon се осмели Миленко. - Ја не могу са тобом, знаш колики ме посао чека. А и време ми сад иде на руку.

Доручковали су брзо. Миленко први устаде од стола, обриса уста рукавом тежињаве кошуље и измења погледе са женама, па изађе у двориште. Тамо се поздрави са својим верним псима, а они весело залајаше и зацвилеше кад се он удаљи, пажљиво носећи на рамену косу и губећи се у сенци шуме.

Божана из сандука узе своје најлепше хаљине, обуче се и пође на пут. Кад дође до врата окрете се према Љубици, која се трудила да задржи израз лица човека који не схвата шта се догађа и рече јој, не без пркоса:

- Данас се мучи сама, мајко - на неки нови начин посебно наглашавајући ту последњу реч - ноћас ти је било лепо, је л' тако? - Повуче врата према себи у намери да изађе, али се врата не отворише: с друге стране кваку је држао Миленко.

- Заборавио сам брус - рече изненађено, обрадован лепотом своје жене у новом руху. - А ти си већ кренула? - запита. - Иди, само пази како чуваш дукате, има свакојаког света.

- Ако се плашиш за своје злато, ево ти га на, могу ти га ја и вратити... а за толико се могу и код газда-Томе узајмити - плану Божана.

- Тома је болестан и дани су му одбројани - покуша Љубица да разреши ову ситуацију. - Ето, јутрос је његов син Гавра каруцама отишао у варош да доведе лекара.

- А откуд ти то све знаш? - увређено упита љубоморна Божана.

- Знам, сам ми је рекао. Јуче га сретох, ту, надомак нашег салаша. Пошао је за изгубљеном овцом...

- Ако, тако и треба том дерикожи, цео живот ми узео у бесцење... Па, и мој отац настрада с његовим овцама у планини! - просикта Миленко.

- А сад и његов син удари на мој живот и све што је моје, мота ми се ту око салаша... као да ја не знам шта он смера, покварењак. Само, то му

неће проћи, не звао се ја Миленко!

Љубици све то намах поста мучно, па изађе, остављајући Божану и Миленка саме, са осећањем да се спрема неки белај.

Одлазећи на ливаду, пошто је узео и брус, Миленко мало промени правац кретања, па удари кроз шуму и изађе на другу страну, на пропланак, којим је доминирала његова буква. Дође под велику крошњу и погледа у њу с чудном побожношћу, као да се налази пред великим божанством. Осврте се око себе, па, сигуран да га нико не посматра, поче се полако пењати уз дрво. Кад се нађе на врху, са зебњом баци поглед у рупу, ал' намах се и скамени кад угледа преко торбе мноштво великих змија, у клупку. Застаде му дах, али се протресе и разабра од првог шока, па клизну низ дрво од великог страха, бежећи без престанка преко пропланка, док не дође до потока, у сред шуме. Тек се ту заустави. Сиђе у поток и тек га хладна вода поврати. Онда напуни тикву и пође за послом.

На самом крају шуме, тек избивши на велики пут, Божана угледа кочију, која јој се примицала из правца вароши. На њој бежу два човека и она без муке одмах познаде Гавру, а паде јој на памет да други човек у варошком оделу и са великим црним шеширом на глави не би могао бити нико други осим лекар, који је, на позив, пошао болесном газда-Томи.

Кад, примакавши се, примети Божану покрај пута, Гавра заустави запрегу и позва је. Она приђе послушно, не кријући стид пред непознатим господином.

- Ево ти, купи себи лепу хаљину - пружао јој је Гавра неколико златника. - Ја морам горе, онај мој отац можда је већ и мртав. - Затеже узде, коњи се пропеше под ударцем бичалука и дадоше се у необуздан кас. Жена је збуњено гледала за њима, док су они одмицали.

За четврт сата Божана стиже у Ладне Воде. Воз је већ стајао у станици и узимао воду. Око вагона је шеткао униформисан човек и чекићем, са дугачком држалицом, куцкао по точковима. Божана мало застаде, као да се премишља у који ће вагон па, ипак, уђе у најближи и седе на дрвену клупу, уз сама врата. "Морам данас да га видим. Потребан ми је. Ако ништа друго, у повратку ћу свратити код Гавре... Не могу више трпети овог Миленка..." Звиждук локомотиве, висок и упоран, прекину је у размишљању. Планина загрме и воз се покрену. Божана баци поглед кроз прозор и виде двоје мале деце која су се играла поред железничке кућице. "Ако имам своју децу, нека то буде с Гавром" - помисли и заиграше јој усне, а чело доби нове боре. "Онај Миленко неће ме више таћи..."

Воз је тутњао млавском равницом, понад себе испуштајући густ стуб плавичастог дима, који се дизао високо и спајао с баршунастим летњим облачцима. Около, лево и десно, промицали су ретки салаши и обрађене њиве. “Миленка треба убити, наследити његово богатство и отићи далеко из ове вукојебине, с оним кога волим!” - опсова, не знајући шта ће више у очајању, на измаку снага.

Кад Гавра стиже на салаш, доводећи доктора, беше већ подне. Пси се узнемирише зачувши топот коња, па залајаше, али се брзо и умирише и цвиљењем дочекаше свога газду. За сваки случај Гавра узе један штап и рече доктору, који мало застаде, да слободно прође. Кад уђоше у колибу, Тома беше још жив, али доктор сумњичаво заврте главом, пошто му измери пулс.

- Ипак ћу му дати један лек, бар да му ублажимо муке. - Затражи од Гавре да му дода његову ташну. Гавра учини како је доктор заповедио, а овај из ње извади неке таблете и размути их у чаши са водом. Тако заузети око припремања лека, који ће Томи омогућити да се брзо одмори, не приметише кад се на вратима указа Љубица. Назва добар дан. Гавра и доктор је погледаше, али њен поглед прође мимо њих и заустави се на кревету, у коме је умирао газда-Тома, њен први љубавник. Она му приђе и саже се над њим и нежно га пољуби у образ. Јадник подиже очи, па препознаде Љубицу и силно се узбуди. Она га ухвати за руку и сама се још више узбуди, кад из његовог ока кану суза. “Е, мој јадни Томо, како време прохуја. Некад сам делила с тобом ову постељу, а сад ти је у њој самртни час...” - Љубица му се обрати мислима. Газда-Томина рука одједном омлитаве и клону. Љубица је подиже и стави му на груди. Потом подиже и другу и прекрсти је са претходном, како се то ради са мртвацима. Заклопи му очи и пољуби га још једанпут, овај пут у чело. Доктор и Гавра се загледаше. Лек је деловао. Лекар, који једини сачува присебност, затражи од Гавре свећу, запали је и стави на мртвачеве груди. Друкчије се не може на небо.

- Гавро, ти сада мене мораш да одведеш натраг, за мене овде више нема посла. Него, како ћеш оставити самог мртвог оца? - упита доктор.

Гавра погледа у Љубицу, која је гутала сваку докторову реч. Она климну главом.

- Добро, остаћу, али по повратку ти пожури и сврати до Миленка и објасни му зашто сам се овде задржала, да се не љути на мене.

Гавра обећа да ће учинити тако и стави јој у руке неколико стодинарки.

- Ово је за твој труд! - рече - док се ја не вратим из вароши. - Па изађе са доктором, који се на вратима још једном окрете и, као да себе

проверава, упиљи се у покојниково безизразно лице.

Кад тандркање кочије по неравном путу утихну, Љубица устаде од мртваца, нађе једну земљану посуду и у њу стави свећу. Приђе узглављу покојника и више њега, на сто, постави тако направљени свећњак. Онда још једанпут погледа Томино лице, примети да му једно око није сасвим затворено, надви се над њега и потпуно спокојна спусти већ укочени капак. Брзо, без оклевања, окрете се и изађе из колибе. Напољу ју је дочекало завијање паса који су осећали нестанак свога газде. Љубица се само стресе, замандали врата, да кучићи не би ушли код мртваца и пожуре да обиђе стадо, које је било сада потпуно само. Не прође много времена, сав задихан, дође и Миленко.

- Је л' покоси? - упита га Љубица, изненађена због његовог бледила у лицу. Миленко јој ништа не одговори, још увек бежећи од великих змија; прође поред ње и уђе у колибу. Љубица утрча за њим носећи крчаг са водом, приђе и ороси му лице свежим капљицама. Миленко се поврати.

- Волим те Љубице... знам да и ти мене волиш - и повуче је за руку према кревету. - Али, Божане се бојим, зна она све то, па сада полако кује освету... Једино да је одобровољим неким поклоном?

- Забога, Миленко, каквим то поклоном мислиш да придобијеш њену младост и наклоност... њој сада треба само љубав, и то стално, а не некакви поклони...

- Новцем, Љубице, новцем - био је ван себе у изненадном нападу узбуђености - новцем се све може купити, и љубав.

Миленко ту застаде, као да је заборавио шта је хтео да каже. Љубица искористи погодан тренутак и промени тему.

- Газда-Тома је умро. Пре непун сат његов син је долазио овде. Треба му помоћ, па је мене замолио... и сам знаш да у овој дивљини, поред мене, ниједне жене више нема. Обећала сам, такав је ред, био нам је комшија.

- Иди, кад је тако, само немој више да ми спомињеш тог Тому. Све је био, само човек није био...

Љубица му поклони један смешак и пође. Он је ухвати за руку.

- Сачекај... - пољуби је и одговори смешком.

Љубица му добаци:

- Ваљда ће ускоро и Божана из вароши...

Замишљена због свега и свачега, Љубица неопажена од паса уђе у газда-Томину авлију. Капија је била широм отворена. Са тек пристигле кочије, силазили су Гавра и Божана. Љубица застаде, осети бол у грудима и учини јој се да ће истога часа умрети.

- Несрећници, шта то чините, за име бога и где се и кад пре нађосте, а ти, Гавро, кад брже и до вароши и натраг?.. Само још Миленко треба да сазна за ово и ето нама белаја, нигде црњега...

- Зашто, мајко, воз се баш спремао за повратак у варош, кад Гавра и доктор стигоше у Ладне Воде, а доктор сам рече Гаври да окрене кочију и да се врати кући, а да он може и возом натраг. Мене Гавра повезе, јер ако већ испаде прилика, зашто бих сама, пешке, кроз планину. Шта је ту лоше? - правдала се Божана, којој је ионако било свеједно шта ће мајка рећи.

- Ама, жене, оставите се празних прича - упаде Гавра - није сада ни место ни време за ваша препуцавања. Видите да ми отац лежи мртав. Треба га сахранити што пре, није време за одуговлачење на овој врућини, ако за бога знате.

- Је л' теби јасно, ћерко, да ће Миленко полудети за тобом - настави Љубица, не придајући значај Гавриној јадиковци.

- Какав Миленко, он је сада твој, он тебе има... Зар мислиш да не знам шта сте голи ноћас радили и зато се мани тих глупости са мном и Миленком, ја волим само овога овде и ту више нема шта да се прича - одговори набусито Божана, која се преломила и донела коначну одлуку.

"Значи, мала се упецала... за сва времена..." - прође Гаври кроз главу, полазећи да испрегне коње и склони их са сунца.

- Ајдемо у кућу, људи, има доста посла - покуша Љубица да обезвреди Божанину одлуку. - Сутра ће много света испратити Тому, мора се све добро припремити, како доликује једном домаћину, каквих је мало било у целом Хомољу... Ти, Божана, немаш много времена, јер мораш брзо натраг... Чека те Миленко, а и вечеру треба да зготовиш.

Божана се не побуни, више је волела и са Миленком, него да се вија око неког мртваца. На брзину покупи пазар који је донела из вароши, пољуби већ запосленог Гавру и пође на свој салаш, кроз шуму. Већ је било касно поподне, сунце је добило загаситу боју и све се припремало за долазак вечери и ноћи. Ношена слатким мислима о свом будућем животу са Гавром, сада када могу бити потпуно сами на салашу покојног газда-Томе, није осећала ни терет у рукама, у којима је чврсто држала купљену робу тога дана, а ни у ногама, иако цели дан није села ни један тренут да одахне.

Љубица узе из магазе велико дрвено корито и унесе га у колибу да окупа мртваца. Спуштајући га на под, поред Томиног одра, осети на својим грудима снажне руке, које јој притиснуше дојке таквом силином, да она осети оштар бол, који јој задре испод ребара. Испусти кратак крик, али и он јој на уснама умуче, кад на врату осети врео пољубац.

Њој из руку, уз тресак, испаде корито и у паду обори ведрице са водом, која се просу на све стране по земљаном поду.

- Зар сада, кад ти отац још у кући мртав лежи? - запрепашћено упита Љубица, а онда помирљивим тоном додаде - треба га окупати и обући... - Гавра је и даље наваљивао; она се истрже и пружи руке са подигнутим шакама у знак одбране. - Слушај, Гавро, ја то са тобом више не могу...

- Нећеш да водимо љубав? - са неверицом упита Гавра, која Љубицу скоро порази.

- И нећу и не могу... Не могу због овог овде несрећника... Имала сам четрнаест година кад ме узе, био ми је први...

На те речи Гавра још страсније обухвати Љубицу и поче да је љуби свукуд. "Стари лисац..." - помисли о своме оцу. Она се окрете према њему и поче и она њега да љуби. Наста рвање и уплитање руку и у том магновењу нађоше се на кревету. Са Љубице хаљина сама спаде. Забеле се лепо, дуго тело. Из глатке коже искакале су варнице и заслепљивале онемелог Гавру. Он јој рукама рашири ноге и утону дубоко. Све после тога у њиховим главама био је мрак.

- Волим те, Гавро... - промуца онемоћала Љубица. - Само тебе...

Никад им се не учини да су били тако блиски као том приликом. Али, Љубици се указа и нова патња: мораће вољеног човека да дели са ћерком, која такође воли истог човека. Али, то је много не узнемири...

Устадоше, Љубица се обуче и вратише се у стварност. Гавра донесе воде и насу у корито. Потом пажљиво спустише беживотно Томино тело и Љубица обави ритуално купање.

Гавра је седео на трonoшцу, гледајући Љубицу надвијену над његовим мртвим оцем. "Некад ме је он, на овом трonoшцу, седећи, држао у крилу и причао ми приче о своме војевању..." - у оку му је блистала једна суза. "А сад..." - не заврши мисао, јер га Љубица, ухвативши за руку, прекину у његовом путовању по давним успоменама.

- Готово је - она рече - сад можемо да га положимо у сандук.

- Слушај, Љубице, ја много волим твоју Божану, она мора бити моја жена... или ниједна друга... А за Миленка... ја ћу се побринути... Ја ћу Миленка ућуткати... - растеже Гавра, у којем се одједанпут родише њему несвојствена племенита осећања.

- Али, Божана је удата жена, заборави њу, има и других...

- Шта то причаш, како могу да се одрекнем јединог бића које сам икада волео? Пре ћу умрети, је л' ти то схваташ? - дрхтао је узбуђени Гавра, који је већ осећао велики губитак.

- Није лако ослободити се Миленка... Ја сам против тога. То треба

да знаш. И без обзира на ово што чиним и са тобом, ја њега много волим. Него, хајде да подигнемо овог несрећника из воде...

Гавра приђе кориту и снажним рукама ухвати мртво тело и грубо га спусти у кревет. Кости Томине закрцкаше. Љубица се узнемири и осети благо гушење и бол у грудима.

- Полако, Гавро, немој тако, грех је, отац ти је...

- Какав грех, он је грех ако је нешто на овом свету грех! - урликну рањени Гавра. - Он је мислио да ће вечно живети, не мислећи много, све је узимао што му је за око запало. Колико је жена обљубио...

- И ти волиш туђу жену. И са мном си... И то је грех! - правдала је Љубица покојника, коме је ионако било свеједно.

- Ја сам друго, ја вас волим, и тебе и Божану. А овај овде само је своме телу угађао.

Љубица је равнодушно, празних очију, гледала голо Томино тело, које је већ придобило беживотну боју. Истим погледом би посматрала и дебло које матица из набујале реке избаци на обалу. Разлике не би било. "Само језик од човека" - помисли и, подижући главу према Гаври исто понови наглас.

Кад паде ноћ, газда-Тома је већ лежао избријан, избељен, у чојаном оделу, у грубо истесаном сандуку. На грудима су му пресијавале медаље и ордење, којима му се држава одужила за храброст и оданост. Они подиглоше ковчег, један ухвативши код ногу, а други код узглавља и изнесоше га напоље. Пред вратима је стајала постављена запрега и они убацише покојника спремног за своје последње путовање. Гавра обриса руке, као да је не зна ни сам шта хватао, о чакшире, приђе Љубици и пољуби је са пуном захвалношћу.

- Иди сада да се одмориш. И сутра, ако можеш, дођи да нахраниш и напојиш ове псе. Да не поскапавају док се ја не вратим. После сахране, ето ме...

Љубица се још једанпут загледа у кочију, али ништа не рече. Она је била сада предата само својим неочекиваним мислима. Окрете се нагло и пође ка колиби. Онда застаде на басамку и окрете се ка шуми у коју је управо замицала кочија. Уздахну дубоко и уђе у колибу. Угаси ватру, а затим утули и лампу. Пред вратима су је дочекали пси и њихову тугу отада она понесе кроз цео свој живот. Гледајући јадне животиње, понесе је мисао: поред њене главе пролете бели голуб. Лепрш његових крила заустави се на њеном рамену. Обузе је страх и она се брзо прекрсти. Птица нестаде и само се гране повише на првом дрвећу, као да одолевају планинском ветру. Необичан звук зачу се из дубине шуме, попут крика, од потока. Љубица похита, не осврћући се. Грабила је путем, терана

чудним осећањем, тако да умор више није осећала. На салаш стиже бледа и узнемирена и провали кроз врата, грабећи последњи тренутак пред непознатом силом. Божана, постављајући софру, само подиже главу, али питање јој заста у грлу, јер је предухитри Миленко, који се у једном скоку нађе код врата и прихвати Љубицу, којој поче тло да измиче испод ногу.

- Шта ти је учинио онај злотвор? - Миленко је циљао на Гавру.

- Ама, није он... - ту заста и наста дуги, злослутни тајац. Све се у колиби подреди неком нејасном ишчекивању.

Миленко се први прибра.

- Кажи, шта је било? - запита, трудећи се да буде миран.

- Полако, шта си навалио на њу?! Сама ће рећи. - Молила је бога Божана да није Гавра у питању. - Узми мало воде... Седи, на кревет... Миленко дај ту тикву - прихвати воду и поможе мајци да се мало окрепи. - А сад, Миленко, донеси мало угљевља са ватришта - настави Божана.

- Шта ћеш с тим? - зачуди се Миленко.

- Не питај ништа, само уради како ти кажем. Знам ја како је чинила покојна баба Круна, кад се деца ноћу поплаше по селу. Гасила им је угљевље.

Миленко донесе жар на једној ћерамиди. Божана левом руком прихвати угљевље а десном подметну празно грне, које узе са стола.

- Сад сипај, Миленко - нареди му.

Врели жар зацвиле и зашушта и подиже се дим по соби. Три угарка падоше на дно воде, а остали остадоше на површини.

- Добро је - прошапута за себе Божана и врати Миленку ћерамиду. Онда приђе мајци, окваси руку у чудотворној водици и уми мајку. Њено лице наједном букну. Онда јој принесе грне и рече мајци да отпије мало. Љубица учини тако.

- А ти, Миленко, више ништа немој да је питаш. Седи ту и једи - љутито му рече Божана, и окрете се мајци која се већ смирила и прибрала.

Миленко седе за сто, повређен и поче халапљиво да гута качамак и сира. Вечера је још била врела и он је гутајући осећао болне опекотине, али није престајао, као да се коме светио. Наједном, споља зачу се неки метеж, а пси успаничено залајаше, гребући по вратима колибе, у жељи да уђу унутра. Сви осетише неодређени страх. Жене се прибише једна уз другу, а Миленко остаде по страни, за софром.

- Изађи, види шта је то - рече му Божана.

- Ако за бога знаш, не терај ме, не смем, ко зна шта је то... - Е, тешко

мени, за кога сам се ја удала - завапи очајна Божана. - Ја ћу изаћи, а ти од сутра баци чакшире и почни да носиш сукњу!

Миленко поцрвене у лицу и јурну на врата, сав ван себе. Керови улетеше ко без главе кроз отворен пролаз, запањени, умало не оборивши Миленка. Окретали су се у круг, као када јуре сопствени реп, а над њима је летела бела птица, која наједном нападе на Миленка, заривши му се у груди. Он се поче бранити, али без успеха, запавши у бунило, јер је птица постајала све агресивнија. Љубица подиже главу и њене очи засијаше.

- Дракуљ - рече - ђаво нечастиви, децо моја.

Повређени Миленко, са огреботинама на рукама, потрча ка шуми и сам не знајући где да се склони пред несрећом, али се и птица даде за њим и обоје несташе у густини ноћи.

Пси залајаше, зацвилеше и истовремено падоше наред колибе. Из њих више се није чуо никакав јав, а из њихових њушки цедила се лепљива слуз, помешана са загаситоцрвеном крвљу. Били су у часу мртви.

- Зло... - кратко се Љубица обрати Божани, стиснутој у углу колибе, испод лампе. Била је нема и окамењена.

Попут рањене звери, Миленко је безглаво јурио пред неуморним гоничем. Бели голуб га дотера до велике букве; он покуша да се сакрије међу њеним гранама, али ту схвати да ноге више није осећао. Изнемогао, стропошта се поред огромног стабла, док га је птица дуго надлетала нападајући крилима и канцама по телу и глави. Он ништа није осећао. Он више није реаговао.

Наједном све се смири. Небом засветле месец и обасја шуму. Све утихну и доби изглед апсолутног спокоја као да се ништа није ни догодило. Зачуше се птичје песме, а звезде се запалише као никада у толиком броју и таквим сјајем. Све опет, намах, крете својим нормалним током.

Кад свану, Љубица пође у потрагу за Миленком. Свашта јој је пролазило кроз главу, јер и раније је слушала да нема спаса оне ко се сретне са ђаволом нечастивим. Зато се силно и обрадова кад виде Миленка на пропланку, испод букве. Бунцао је и она помисли "Хвала богу, жив је." Помињао је некакво злато, али Љубица у томе часу томе није придавала важност. Пажњу јој је привукла бела, пихтијаста течност, која му се цедила са руку.

- Миленко, ама бре човече, јеси ли жив - повика са незнатном стрепњом Љубица, вукући га за рукав. На то се Миленко трже, али ноге га не издржаше и он се стропошта на земљу. Љубица му обриса чело.

- Хајде, устај, идемо, биће ти лакше ако легнеш. - Ухвати га под руку и почеше се вући кроз високу траву. По лицу је имао огреботине и кржаве убоде, као да је прошао кроз трновито грање.

Вукући се ногу пред ногу, као богаљи, после доброг сата христових мука, стигоше у колибу. У углу, на кревету, лежала је, још увек бледа и потпуно скрхана, Божана, која и не подиже очи кад ово двоје отворише врата. Ни Миленко, ушавши, не спази Божану, потресен призором на поду, који су пружала мртва тела његових паса. Он се затетура и, уз Љубицину помоћ, довуче се некако до кревета. Леже и заспа.

- Јој, мајко божја, шта нас снађе ово - закука Љубица и поче чупати косу, а онда устаде од софре, скиде конопац са таванице и ваза стражње ноге оба пса, па пребаци други крај ужета преко рамена, из све снаге повуче и мрцине се покренуше за њом у двориште. Кад стиже на дно авлије, ослободи се терета и остави мртве псе под једним великим дрветом, испод кога у свако доба дана беше хлада. Уздахну дубоко и, као да се сети нечег што јој је било на врх језика, јурну према тору, отвори вратнице широм на тору, а потом и на салашу, тако да овце, сасвим слободне, одоше у шуму. Кад то површи, врати се у колибу.

- Ајде, Божана, устај - повика на ћерку, која је повремено од исцрпљености упала у лаки сан. Божана отвори очи и погледа мајку као да пита шта се догодило. Љубица разумеде. - Ништа не питај сада, све ћу ти касније и по реду испричати. Него, најпрече нам је сада да видимо шта ћемо с Миленком, види на шта личи. - Божана се загледа у свога мужа и престрави се. Његов изглед је одавао неку ужасну борбу која је за циљ имала једино голо спасавање живе главе. Љубица га повуче за стопало; Миленко отвори очи и погледа је. Она му се насмеши.

- Ајде, Љубице, испричај нам сада шта се десило, рече Божана, зачуђено гледајући Миленка. Он се придружи Божанином питању.

- Враћала сам се синоћ са газда-Томиног салаша - поче Љубица - али како сам била сама, мало и због страха, јер идем од мртваца, ја променим правац, па ударим поред оне велике беле букве, да избегнем шуму колико могу. Ал' кад се нађох код тог дрвета, на мене одједном налете бели голуб, ја се дадох у бег, али она, ето, до колибе ме не остави.

Слушајући Љубичину причу, Миленко се силно забрину на помен букве. Поче га чак морити и страшна сумња да је његова тајна откривена. Али ништа не рече, само запита како се он нађе испод тог дрвета.

- Голуб нападе наше псе и они угинуше - настави Љубица. - А ти се даде у страшни бег пред разгоропаћеном птицом, која те свог изгреба и искржави. Тако си ваљда дошао до те букве и ту пао и ко зна колико би испод ње, на трави, лежао да ја не наиђох и не пронађох те. Само,

мислим нешто, да то није само предсказање још већег зла, још веће несреће која ће нас снаћи. Као да неко проклетство дође на овај салаш, Миленко - уплашено се Љубица окрете према зету, који ју је гледао сада разрогачених очију.

- А шта је са овцама - упита Миленко.

- Не брини за њих, пустила сам их, ето их, тамо, повише потока, пасу. Него, узми који залогај, повратиће ти снагу, од синоћ ово стоји на столу.

Миленко је гледао у Божану, која је била заузета наједном неким својим размишљањем, оцртавајући своје лепо лице знацима тешке бриге.

- Хоћу, јешћу - прихвати Љубичину доброту - него, додај ми прво ону ракију, да мало исперем ране на лицу... а и да гуцнем мало, ракија лечи све убоје - покуша Миленко да се насмеје. - Љубице, шта ти мислиш, шта је то могло бити ноћас што нас снађе?

- Ево, шта ја мислим, Миленко - рече му, додајући му бочицу са ракијом, из које је вирила смеђа трска - ја и моја мати, Томанија, бог да јој душу прости, кад дођосмо у ову пустољину, веровале смо да ћемо ту наћи и срећу, па и да ћемо тебе усрећити... јер, све смо у животу поштено радиле. Е, сад може бити, Миленко, да си ти учинио нешто непоштено, лоше... па се зло сад враћа свима нама, и коме треба и коме не треба. - Миленко погну главу и поче да гризе усне. Љубица виде да има нечега у њеним слутњама, јер њега је очигледно спопао грижа нечисте савести, па му се обрати гласом у коме је било и прилежности и умолности и озбиљне саветодавности. - У прву недељу да одеш до манастира, у Горњак, да се исповедиш. Мораш некоме рећи, да не страдамо даље.

- Добро, видећу - Миленко је и даље одбијао признање своје кривице - оставите ме сад да једем, а касније ћемо видети шта нам ваља чинити.

Жене изађоше, а Миленко остаде да једе. Седоше на камен испод дуда, који је засадила још Љубичина прабаба, ко зна кад је то било, па су већ почеле и да му се јављају суве гране.. Гледале су, ћутећи, према шуми, као да су очекивале нечији долазак. Миленко, прогутавши брзо неколико залогаја хладног и тврдог качамака, који на столу остаде од претходне вечери, као да је камење гутао, изађе за њима, али се упути право у тор. Љубица га примети и устаде.

- Стани мало, Миленко, да ти покажем где сам керове оставила. Треба их покопати. Ваљда су заслужили да буду пристојно сахрањени.

- Донеси ашов и лопату, а ја идем да их видим још једанпут - одговори Миленко. Дошавши до мртвих паса, клече поред њих, иако се већ тада

целим двориштем ширио непријатни задах устајалих мрцина. Није му сметало. Сећао се првог сусрета са њима и старог Крсте од којих их је купио. “Е, другари моји јадни, верно сте ме служили... Сада знам да ни мени нема спаса у овој шуми, стићи ће и мене ваша судбина...” – осећао је Миленко да му се ближи крај.

- Тамо ћемо поред тора ископати рупу - рече Љубица са тугом у гласу, носећи ашов и лопату. - Ја ћу ти помоћи. - Миленко је гледао мртве псе и није се окренуо према Љубици. Из очију, низ лице, текле су му сузе. Онда устаде и пође на место покопа, које је одредила Љубица. Нагазивши ашов, рука му уздрхта. Застаде, а онда пажљиво прихвати први грумен земље и одложи је на страну.

- Не секирај се, Миленко, све ће бити добро... Продаћемо део стада и смањити посао, а ти рече да ћеш и Божану одобробољити... новцем.

Миленко не одговори, већ поче да ради брже и снажније, не осећајући сузе које су му квасиле лице, док не ископа довољно велику рупу за оба пса. Пекло га је и то што Божана није хтела да им се придружи, а све време је седела на оном истом камену и гледала их је како раде. У томе је видео да се она окренула против њега. Љубица довуче псе. Положише их у рупу, пажљиво, једног поред другог, па нагрнуше земљу. Лакну им кад то завршише и, чинило се, да одахнуше. Миленко се окрете према својој жени.

- Божана, дођи овамо и донеси мало млека, да им полијемо њушке, тако се ваља, да не буду гладни на ономе свету - заплака се и шакама прекри лице. Божана послуша и донесе млека у тањир, али одмах се врати. Миленко и Љубица нагрнуше остатак земље.

Љубица оде у шуму да потражи овце, а Миленко седе на праг колибе, где је највише волео да се одмара. Дан је био веома топао и врелина убрзо опи уморно Миленково тело, тако да он пође за својим мислима, које су га већ данима тиштале. “Ето, ја морам сена и покосити и напластити и још га на леђима и донети... све да ова стока не буде гладна кад зима запуца, а ове жене, ништа друго, мисле само на једно...” и осети страховиту нелагоду, да чак и задрхта. Био је свестан да је сва његова активност окренута домаћинству и пословима који су неопходни да се оно одржи, али је такође веровао и да ће љубав сама по себи доћи, све у своје време. Из дубоких мисли прекиде га блејање оваца, које су се примицале салашу; за њима је трчала Љубица, трудећи се да одржи корак. Гледајући је у том кретању, нити ходању нити трчању, Миленку се Љубица учини привлачнијом него икада. Никада не осети тако силну потребу за њеним телом. И, кад већ осети чудна струјања у свом телу, нагло га порази нова мисао: “Боже, па ми нисмо сами на салашу... а, ко

зна да ли, после свега што се десило у последње време, она мене још воли... Проверићу, указаће се прилика...”

- Љубице, где пронађе овце... дођоше ли саме? - упита Миленко, тек да нешто каже.

- Ту су биле, близу, крај потока... и све су на броју, немаш шта да бринеш... А што ти седиш на вратима, што не уђеш унутра, Божана је у колиби? Могао си мало...

- Она је љута на мене и не помишљам да јој приђем, не смем!

- Шта сад то причаш, сам си рекао да се новцем све може, је л’ тако? Могао си да покушаш. - Љубица пецну намерно Миленка.

- Мислио сам... - заусти Миленко, али у том тренутку, иза његових леђа се отворише врата и на њима се указа Божана, која их обоје позва унутра.

- Је л’ ви то нешто кријете од мене, као да се нешто крадом договарате? - погледа Божана мајку.

- Ама, ништа, кћери моја, оставила сам Миленка на овом прагу када сам пошла у шуму по овце, а кад се вратих он још увек на истом месту. Ето, тебе се плаши.

- И млада сам и лепа, хвала богу - дочека Божана кочоперно - ако ме неће, ту се ништа не може, али има неко ко ме једва чека! - и погледа Миленка осорно, који као опарен скочи, шчепа је, као да лови плен и стиште је у необуздан загрљај. Одвуче је у колибу и баци на кревет. Љубица уђе за њима, али продужи даље, у део који служи за јагњад.

Угаси се светло у колиби. Миленко је миловао своју жену, љубио је и очекивао своју најлепшу ноћ са Божаном. Кроз малени прозор је изнад шуме видео део неба које је било препуно звезда, што је била најава још једног врелог дана. Чинило се да је исту врелину већ осећао у гротлу неугасиве жеђи ове врашке жене и он јој се предавао, као и она њему, тепајући јој најчуднијим речима, од којих би се у свакој другој прилици прилично застидео и зацрвенео.

У неко доба, кад су рукама изнад својих глава почели плести венце љубави, врати их у стварност уплашено дозивање, које је долазило отуд где је Љубица заноћила.

- Кћери, кћери... брзо, изгоре ми душа! - парао је глас тишину ноћи, претварајући је и прелазећи у болно стењање.

Божана скочи и пође, али Миленко је повуче и стегавши јој руку око надлактице, строго рече:

- Куда ћеш сада, усред ноћи?!

- Па морам, мајка зове, нешто јој се десило. - Миленко је пусти и она, тетурајући се кроз собу, по мраку, напипа Љубичину постељу. -

Шта се десило, мајко?

- Ништа, морала сам овако... Хтела сам да ти кажем: све му учини по вољи, а како га љубав омами, тако ће и спавати... и пази на сваку реч коју у сну каже, можда ће нам то требати. Ајд, сад иди, да нешто не посумња.

“Љубоморна маторка” - помисли Миленко - “сигурно је зове да јој каже како ме воли...”

Божана му ништа не рече, а Миленко и не упита. Био је сигуран да зна зашто је Љубица усред ноћи звала ћерку. Помери се у кревету и Божана уђе поред њега, пољубивши га нежно. Он се потпуно предаде игри, она се отвори и Миленко зарони у њу. Било му је толико лепо да ништа друго није мислио. Трајало је бесконачно дуго, а кад се освести, Божана је сва мокра лежала поред њега, искричавих очију, преклињући га да наставе. Миленко је загрли и све то поновише. Поноћ је откуцала и до њих је допирао хук ноћних птица. Слушајући ту музику, уснуше дубоким сном.

Међутим, Миленкове потиснуте море, које су га пратиле док је радио, док је јео, док је био будан, измакле су се контроли и почеле се јављати у сну, уобличене у конкретним речима. Бунцајући помињао је букву, змије, новац. Бунио се, плашио, свађао се са отимачима... Божана, која се пробудила већ код првих речи, све је то памтила. Миленко о томе никада није причао и тешко је шта могла да повеже или схвати. “И зашто само у сну о томе говори?” - питала се у себи млада жена, у чуду.

Пред зору звезде на небу се угасише, а навукоше се тешки, оловни облаци. Свану тмурно јутро и, са првим освитом, дође и киша.

“Како лије ова проклета киша!” - разговарала је Љубица сама са собом, уставши по обичају, пре осталих - “Гавра неће моћи да сахрани оца... А, ко зна, можда сам и заборавила, помутила се ова моја памет, не би ни било чудо, обавио је он то већ, три дана прође како Тома умре... Како време иде, ко да сам три дана била у неком бунилу, па да... Тако ће проћи и нама овај проклети живот, а ми ћемо отићи жељни и незасићени... Зато, Љубице, треба пожурити... окусити још по нешто, док се може снагом, јер зачас је касно и не осетиш кад прође...” У том размишљању приђе постељи и застаде: деца су спавала тако стегнута да на свету не би силе која би могла да их раздвоји. Пође јој рука сама и она одиже губер. Испод тешког покривача указа се голо Миленково тело. Помилова га и осети страшну пожуду, која поче да је гуши. Очи јој засветлеше и она се саже поред кревета, али у том тренутку, осетивши нечију близину, Божана се трже и протрља очи. Љубица се одмах удаљила. Мајчино присуство у њој не побуди никакве сумње,

јер је, заправо, није ни приметила, још у устима осећајући слadak укус претходне ноћи. “Ако не на дуже стазе, а оно бар док Гавре нема” - признавала је себи доживљену уgodу своме телу. А онда, као да се уплаши своје голоте, пробуди Миленка и замоли га да јој дода хаљину.

- И ти се обуци, нећеш ваљда го по салашу?! - трудила се Божана да се не обрегне на Миленка. - И пожури, може сваки час и моја мајка, није лепо овакве да нас затекне.

Љубица, заклоњена у другој одаји, слушала је њихов разговор и осећала надолазак ужасне љубоморе. Морала је да остане непримећена.

Исцеђен после бурне ноћи, Миленко једва дође до одеа и са још већом муком навуче панталоне. Божани добаци хаљину, а он настави да се облачи, узимајући са пода кошуљу.

- Добро јутро, децо! - јави се Љубица, правећи се да ништа није видела - јесте ли били вредни ноћас? - лукаво се насмеја, знајући одговор.

- Јесмо, мајко - одговори Божана и у Миленково име.

- Е, кад јесте, сад треба и у послу бити вредан. Стока неће да чека... А, је л’ знате ви да је целе ноћи киша лила ко из кабла?

- Проклета била - негодова Миленко - све ће ми сено искиснути и пропасти. Где баш сада?!

- Ко да ће јесен! - допуни га Божана.

- Ама, маните се празних разговора, децо, од приче се не живи, већ од рада! - прекину их Љубица значајним гласом.

Миленко узео крчаг, отпи и врати суд на место.

- Миленко, ти остани, имаш посла око колибе, а ја и Божана, огрнућемо неку старудију, па ћемо поћи за овцама, после шта нам бог да. Киша пада, то је њено, али стока се мора нахранити.

- Како ти кажеш, Љубице - сложи се Миленко. - Али, овце синоћ нису мужене, морате прво то обавити. А ти, Божана, не одвајај се од мајке, да јој не буде опет зло. А ја ћу, чим киша стане, поправити ограду, док није цела пала и нећу никуд ићи, не дај боже неко зло да наиђе на колибу.

- Не брини, Миленко, никоме се ти ниси замерио у овој планини, нико неће на тебе! - умиривала га је Љубица.

Миленко је био уплашен, не знајући ни сам зашто. Пробуди се са неким чудним слутњама тога јутра, али о томе није никоме говорио. Покаја се и постиде пред собом због исказаног страха. Али на томе остаде. Оне изађоше и предадоше се мужи оваца, које тога јутра потраја мало дуже него обично. Напокон, стадо затутња двориштем, зачу се блејање и овце, предвођене овновима, напустише двориште.

Миленко, махањем руке поздрави жене. Кад одмакоше и замакоше у шуму, Љубица нагло застаде и повуче Божану за руку. Стаде и она и погледа упитно у мајку.

- Ти се сад врати назад. Прикради се, да те Миленко не опази и добро гледај и прати сваки његов корак шта ради и куд иде...

- Али, убиће ме ако примети! - прекиде је Божана.

- Не бој се, пре недељу дана Миленко ми је рекао да ће твоју љубав задобити новцем. Да ћеш га ти поново завоleti... Стало му је до тебе!

- Како можеш тако говорити?... Па и ти знаш да се једино љубав не може купити. Да се љубав мора заслужити...

- Ма, шта ми ту причамо, само губимо време. Учини како ти кажем, врати се и отвори четвере очи. Шта ако је већ пошао некуд, како ћеш га пратити кад не знаш на коју се страну упутио? - уплаши се Љубица.

Замишљен, огрнут старим, дотрајалим гуњем, који му од оца остаде, Миленко је поправљао ограду. Киша, која је још увек, али сада слабашино промицала, квасила му је главу и сливала се испод оковратника низ врат. Он је био предан своме послу и није осећао нелагоду. Исто тако, није ни приметио два ока која су будно мотрила на сваки његов покрет. Онда испусти из руке секиру, обриса обема шакама воду са чела и изусти гласно "злато". Подиже секиру и њоме замахну, а онда се трже, застаде и пође према широм отвореној капији, не осврћући се за собом. Упути се узаном стазом кроз шуму, брзим, необузданим кораком. Божана изненађена, у првом тренутку се збуни, а онда и она, сетивши се мајчиних речи, пође за њим; у ушима јој је одзвањала она реч коју Миленко тако неопрезно изусти и она се понада да ће коначно разумети Миленково ноћашње бунцање у сну. Није заостајала за њим, али је сачувала присебност за макар толико опрезности да остане непримећена. Кад виде Миленка како из шуме излази на пространи пропланак, којим је доминирало огромно стабло стогоде букве, коцкице се почеше саме слагати у мозаику њених слутњи. Стајала је на крају шуме, заклоњена густом вегетацијом и гледала с огромним чуђењем и несхватањем шта се догађа, кад Миленко остави испод букве секиру, осмотри висок врх и поче да се пење према њему. Срце јој је у грудима лупало несвакидашњом жестином и она стави руке преко груди не би ли спречила да оно искочи.

Миленко се попе на врх букве и баци поглед према ризници. Али, у том тренутку зачу лајање паса и, махинално се окренувши, виде на салашу покојног газда-Томе, који се са те висине показивао као на длану, тек колико придошлог Гавру, који је испрезао коње. Проматрајући мрског човека без бојазни да ће бити примећен, сакривен у крошњи

дрвета, Миленко виде да Гавра затвара капију на салашу и да се упућује према њему. Узнемири се, јер је знао да ће сигурно овде проћи и то га натера да донесе брзу одлуку, па сиђе са дрвета. “Дођавола, само ми је још овај злотвор требао” - жацну га мисао. Као без главе јурну према колиби, носећи у руци секиру.

- Добар дан! - поздрави га Гавра, на десетак метара од њега, баш кад је Миленко требало да се ухвати стазе у шуми.

- Боље да ме се клониш, доста ми је твој отац пио крв, а сад си се и ти створио однекуд - не отпоздрави Миленко.

Божана је била у непосредној близини и чула је сваку њихову реч.

- Шта хоћеш од мене? - настави Миленко.

- Немој тако, од малих ногу си био и одрастао си на мом салашу. А ти, ако си мрзео мог оца, не мораш и мене. Ја му јесам син, али нисам као он, то треба да знаш. Бог да му душу прости, пре два дана га сахрањих - трже се Гавра. - Све што хоћу, то је да постанемо добре комшије. Људи су потребни један другоме у овој дивљини - покуша Гавра да га разложношћу одобровољи. - А, да... умало да заборавим, кад ме питаш шта хоћу од тебе, па да ти кажем: хтео сам да те замолим, зато код тебе и пођох, да покатакд дозволиш Љубици да обиђе мој салаш и мало поспреми. Не би било цабе. Платио бих јој...

Миленко се замисли: “Можда то и није тако лоше. Бићу више сам са Божаном, заволеће ме...” И прихвати разговор са Гавром, као да су одувек били велики пријатељи.

- Знам, Гавро, али не верујем да ће Љубица пристати - тврдио је пазар - има она и код нас много посла. Она је са Божаном сада код оваца на пашњаку, па кад се врате пред вече, ти дођи, питај њу, па како она каже. Ја сада журим, имам посла око тора, а и плот ми, гуркањем, овце провалише, сваки дан неки посао, знаш и сам... Ето - показујући секиру - изађох до шуме, потребне су ми притке за ограду. Не смем чекати снег... - заврши Миленко.

- Е, много ти хвала, ко брату, на овом разговору, умирио си ме, мало, јер се стварно нисам надао да ћеш причати са мном - признаде Гавра, па настави - био си добар слуга код мог старог оца, све до оног несрећног пада код стоке, после си се променио. Зато те је он и отпустио...

- Гавро - прекиде га Миленко - једном за свагда да запамтиш: није он мене отпустио, него сам ја њега. Журим, Гавро! - рече Миленко и оде.

Гавра погледа за њим, па се и он окрете и упути према свом салашу. Обојица су били задовољни. А док су се удаљавали, један на једну, а други на другу страну, Божана је наизменично гледала за њима, пресрећна изненадно указаном приликом да чешће виђа свога Гавру. Та

је мисао претвори у осмех. Али, нити му се јави, нити пође за њим. Сад је имала шта да чува и лакомисленост би могла све, у само једном трену, да упропасти. Зато се упути мајци Љубици, код оваца, јер се побоја да Миленко успут не промени правац и не оде до њих. Шта би било да њу тамо не нађе? “Сад, кад засигурно знам да на оној букви Миленко има злато...” И последња је мисао, као на крилима, понесе према својој мајци, којој је имала шта да прича.

Подалеко од пашњака зачу звоно на овну предводнику и по њему лако нађе мајку. Са великим нестрпљењем исприча јој све, од речи до речи. Љубица је ликовала, али док је слушала и осећала плимину задовољства, сам се у њој стварао и план, који је потиснуо све остало, и љубав, и Гавру. Једино је видела злато и од његовог сјаја је полако губила вид.

Око подне поче опет јака и хладна киша. Љубица и Божана кретоше, терајући испред себе овце. Нису путем говориле, јер, покисле до голе коже, осећале су наједном јаку хладноћу. Пред колибом не затекоше никога. Киша је Миленка већ отерала унутра. Дошавши до врата, застадоше, јер им се учини да се из колибе чује разговор. Послушаше пажљивије и, стварно, Миленко је имао госта.

Кад уђоше у колибу, по лицу их ошину топао ваздух, који им је пријао и паде као мелем после хладноће у планини. Миленко је, знајући да ће оне покиснути и прилично се нахладити, подложио шпорет. У таквој пријатној атмосфери он је примио свог госта, са којим је сада водио жив разговор. Видевши Гавру у својој колиби, Љубица и Божана се направише да су силно изненађене неочекиваним догађајем, а заправо, оне су врло добро знале да ће Гавра доћи, јер је Божана запамтила сваку реч разговора вођеног у планини између Гавре и Миленка. Једва стишаше, тобоже, силно изненађење. Миленко им поверова, па у намери да прекине nelaгодну ситуацију, потруди се да пажњу пребаци на било шта друго.

- Што не дођосте раније, пре овог пљуска, све сте искисле, можете навући и какву болест? Моја мајка, бог да јој душу прости, исто је тако покисла и добила туберкулозу. Умрла је, јадна, за кратко време. Ако се чуваш и бог те чува...

- Не брини, Миленко, много за нас - помало срдито му одговори Љубица. - Него, кажи ти нама откуд Гавра овде? Баш ме радује, ако то значи да сте се вас двојица помирили...

Љубица и Божана стајале су крај шпорета и покушавале да истисну хладноћу која им је допрла до костију. Миленко приђе шпорету, убаци у ватру пар суварака, па се врати на своје место. Разумевши да Љубица

заиста очекује одговор о разлозима Гаврине посете, он је погледа и рече јој:

- Гавра је сам дошао код нас, а ја сам га, ето, примио. Мислим се нешто, на послетку, људи смо, један другом морамо праштати, а и ова шума зближи, ко ће коме помоћи, злу не требало, ако неће комшија комшији, кад су нам већ и салаши скоро један до другог. - Миленко погледа у Гавру, тражећи потврду његових речи. Гавра климну главом у знак одобравања, трудећи се да на лицу сачува озбиљност честитог и доброг човека и комшије. Тек тада му жене пожелеше добар дан.

- Миленко - јави се Љубица - ја и Божана морамо се пресвући, док се нисмо разболеле, а ти, док се ми не вратимо, изнеси ракију и послужи госта. После ћемо да разговарамо.

Миленко климну главом, донесе ракију и насу свом госту. Гавра прихвати чашицу, подиже је у вис наздрављајући, а његов домаћин то исто учини са флашом, наврну је и попи неколико добрих гутљаја. Трудио се из петних жила да пред овим човеком остави снажан утисак самосталног газде, који је свој на своме и да ниотког не зазира и не зависи. Гавра није много пажње придавао Миленковим настојањима.

- Гавро, вредна је ова Љубица, завршаваће ти она послове и око колибе и у колиби, само да пристане... да се пресели код тебе... - не заврши Миленко

- Ама, Миленко - упаде Гавра - наспи ти мени још једну, пристаће, него шта ће! - мрштећи се на оштрину ракије, примети гост, окрећући главу на другу страну, одакле су долазиле жене и стрелећи дугим, продорним погледом прелепу, заруменелу Божану. Она обори очи, осети као неки стид, приђе Миленку и седе до њега на кревет. Љубица дође за њом, са намером да седне за сто, али промени одлуку и окрете се, бацајући преко рамена поглед на онемелог Гавру, насу млеко у котао и гурну га на плотну.

- Љубице, знам да си вредна - проговори Гавра - и Миленко те хвали. Зато сам и свратио на ваш салаш. Миленка сам питао и он ми рече шта ми рече, али хоћу и тебе да питам: ти добро знаш да после смрти мога оца на салашу никога нема ко би водио рачуна о пословима. Стоку ћу продати и то неће бити проблем. Колико сутра... Него мени треба женска рука, деси се да дођем, а сад ћу сигурно и чешће, волео бих да дођем у спремно, а... и оне моје псе неко треба да храни. Грехота је да липсавају, мој их је отац волео као децу, а и они су њему до краја остали верни. Па се мислим, све време гледајући Љубицу у очи, ако би ти хтела, наравно, ако се и Миленко и Божана сложе, да пређеш код мене, у колибу, поштено бих платио...

У колиби наста тајац. Сви се згледаше. А онда се огласи Љубица.

- Знам, Гавро... Али шта на то каже Миленко - обрати се свом зету.

- Ако ти хоћеш, шта има ја ту да се питам, ја немам ништа против, бићеш од користи и Гаври и нама - одговори Миленко на неочекивано питање.

Љубица се зарумене, приђе Миленку и пољуби га. А онда се сви изљубише међусобно, сматрајући овај тренутак посебно свечаним и значајним, јер у њему је истовремено постигнуто помирење, а и склопљен је посао. Седоше око софре и дуго су причали о свему и свачему. Нису ни приметили да је већ почео да се спушта мрак. Љубица постави вечеру и донесе млеко, сира и качамак. Сви прихватише, јер се свима и некако нормално чинило да се ово пријатно поподне заврши вечером.

“Лепо се ово заврши” - помисли Миленко. “Остаћу сам са Божаном, зближићемо се и волеће само мене једног, а... и злато ће учинити своје... биће срећна и задовољна”, гледајући Љубицу која је уморна од стола и почела нервозно скупљати своје ствари у мараму, спремајући се за пут.

- Кћери моја, не замери ми ако сам некада и била груба према теби и Миленку - обрати се Божани, прелазећи у гласни плач. Миленку би жао и он се постара да сакрије сузу, која му се искраде.

- Па ти нас напушташ заувек, кад носиш све своје ствари ? - упита Љубицу, сву у сузама.

- Заувек, нећу више да вам сметам, радите и слажите се. Кад ме будете позвали, посетићу вас... Ајде, Гавро, ноћ је пала, а ја се плашим мрака - погледа на другу страну.

- Не бој се, поред мене ништа ти се неће десити, а постаћеш и сама храбра - нашали се Гавра.

Миленко допрати до врата Гавру и Љубицу и окрете кључ у брави кад ови изађоше и стопише се с густом шумском тамом. Окрете се према Божани, која је седела на кревету и предухитри nelaгодност тишине.

- Ајд, сад обуци ону хаљину што је купи у вароши... ономад.

Божана га није чула, утонула у дубоку мисао без дна. “Ех, моја мати... Прво ми узео Миленка, па јој то би мало... Сад ми оте и Гавру...”

- Шта рече, Миленко, нисам те чула, нешто сам се замислила - трже се из размишљања.

- Зовем те у кревет... сами смо, нема ко да нам смета и да стаје између нас, можемо се волети до миле воље и до саме зоре - запева Миленко и не трудећи се да прикрије огромно узбуђење, загладан у сјај Божанине бутине, испод несмотрено задигнуте кошуље.

Божана га је гледала са потпуно неодређеним осећањем, али у

сваком случају превладао је осећај и све више сазревао у њој у чврсту одлуку да се мора ослободити тог човека као нечег сувишног и нездравог на здравом и снажном организму. Божана је у Миленку видела болест која се морала уништити из корена, да би могла сама наставити под истим сунцем.

Миленко се први скиде и леже наг у постељу. Гледао је у своју жену која се још врзала по соби, не показујући намеру да му се придружи.

- Шта чекаш више, угаси лампу и дођи - пожеле је Миленко, сав дрхтећи у страсти, као у јакој грозници.

- Немој лампу, бојим се... одмах ћу - рече му Божана, али настави посао који није имао никаквог циља.

Миленко, већ у пламену, устаде из кревета, приђе јој с леђа и ухвати је за бокове. Притиште је уз своје мошнице и она се трже осетивши његову преко мере набујалу мушкост. Он јој надиже хаљину, обухвати је рукама око трбуха, затим их спусти мало ниже, повуче је к себи и, стојећи, урони у њу. Она цикну, али га, повлачећи руке уназад, обухвати око стражњице. Тако је пренесе на кревет, не раздвајајући се, и ту дочекаше зору. Са удаљених салаша петлови су најављивали долазак новог дана, а месец је све више бледео и придобијао боју невидљивости.

- Много те волим и желим, Божана... само да увек останеш поред мене. "Бићеш ти добра и вредна, а ако бог да, средићемо ми преко Љубице да и газда-Томино имање постане имање газда-Миленка" - тровала га је нова мисао и попут црва ровала његово ткиво.

За то време на газда-Томином имању Гавра је исту ноћ проводио са Љубицом.

Блејање оваца затече Божану и Миленку у кревету. Божана баш и није томе придавала неку велику важност, али Миленко, који је и одвише био наклоњен стоци, као опарен скочи из кревета и поче насумце да се облачи. У трену је схватио, колико је добро да с њима буде Љубица у заједници, ето, толико и није добро. Сад је морао све сам. Божана се пробуди за њим, протрља очи, весело га гледајући.

- Бар дању ме поштеди, ако ноћу немаш милости - придавала му је важност. - Ја ћу остати код куће и око куће, а ти пођи за овцама.

- Хоћу, Божана, сунце моје, како ти кажеш - радостан беше Миленко. - Само ти мени буди увек тако добра, за остало не брини - рече, увлачећи кошуљу у чакшире и прихватајући гуњ са столице. - Нека се нађе, може киша да удари...

Пољуби Божану, па изађе у јутро. Напољу је роса пресијавала попут кристала на трави, обасјана раним сунчевим зрацима. Није било паса пред прагом да замашу својим реповима у поздрав нити да му

лизну руке. Али, на њих је већ био потпуно заборавио и, поред Божане, више му ништа није ни требало. Све му је, напokon, било потаман... Ипак, стиже га туга због несрећног губитка његових пријатеља, и он, неочекивано пусти сузу. “Ето, ја никад и никуд не могу без брига” - појада се сам себи, крећући према тору, из кога су већ допирали позиви гладних оваца. “Ајте, бар ви, добре моје овчице, на слатку пашу, бар ви не знате моје муке...” - позавиде недужним животињама, али му на њих и не паде криво, па отвори вратнице на тору, пред овцама које јурнуше према великој салашарској капији, знајући да их у близини чека хладна поточна вода.

Напојивши овце, упути се кроз планину, уобичајеним правцем. Било је хладно, а најављени сунчани дан нагло се преметну у слабашну кишицу, која је сву своју снагу придобијала ношена ветром. Студен га је ударала по лицу, од које се он није ни трудио да се заштити и све је указивало на скори долазак јесени. Велика букова шума над њим придобијала је нове мирисе и боје. Повезавши са људским животом промене у природи, Миленко само дубоко уздахну.

Поново наишавши на поток, који је одједанпут из густога савијао на ту страну, Миленко остави овце крај воде, да пасу последњу траву, а он се, држећи се ивице потока, упути према својој ливади. Замишљеном тих четврт сата, колико му је требало до одређеног циља, чинило му се као вечност. Кад стиже, умало се не онесвести, видевши своје сено: од многих киша већ је придобило црну боју, трулеж је увелико захватила све пластове без разлике. “Куку мени, како ћу овце прехранити, сав мој труд пропаде...” - скамени га страх. “Мораћу стоку да распродам, нема друге, боље него да липсава од глади... Зашто ми, господе, учини то, зашто сада када сам остадох са Божаном, када срећа закуца и на моја врата?” - одзвањале су речи у њему, а чинило му се да се цела планина ори од тих речи. “Требало је да послушам, тврда глава, морао сам да одем до манастира у Горњаку, да се помолим и приложим. Проклето злато...” Већ сад носећи и осећајући сав очај и тугу губитника, седе на обличјни пањ и настави разговор са самим собом, послушно идући за самонаметнутом потребом да се неком исповеди, макар и себи. То му је сада било потребно и једино могуће. “Бар да са овом Божаном имам среће, кад би ми она родила децу... коме да оставим сав овај труд и муку, у гроб се са тим не може, а и коме... и ову моју срећу, ко ће знати да л’ је срећа, са златом...” Нагло се трже из тог опојног сна и потрча назад, према овцама. Успут је кињио себе због толике слабости и толике немоћи да се одупре злу. Али оно је већ узело маха.

Збијене једна уз другу, овце су мирно пасле. Осетивши свога газду и

хранитеља, оне заблејаше на његово изненадно појављивање. “Зар и ви знате да зимус нећете имати шта да једете? Зар и ви знате да ћу морати да вас продам” - помисли Миленко са великом тугом, прилазећи првој овци и спуштајући јој, благо, длан на главу. Животиња га је мутно гледала. Он завуче руку у дубок џеп и из његовог бездна извади шаку кукуруза. Пружи је недужној овци и она га мирно, без журбе, позоба са његовог длана. Гледајући убогог створа који је зависио само од њега и његове муке, чинило му се да зобајући кукуруз зоба његове сузе. Обузе га нагла језа и сав се стресе, а онда се одједанпут сети Божане, која га је, веровао је, чекала у колиби и сав се зајапури на ту помисао.

Вртећи се по колиби у новој хаљини, коју је купила Гавриним новцем у Петровцу, онога дана када је лекар ишао у непомоћ газда-Томи, Божана је наизменично гледала себе у маленом огледалу, обешеном на зиду, иза врата и ручак који се кувао и пушио из земљаних посуда, на усијаној плотни зиданог шпорета. “Ох, како ће се обрадовати мој Гаврица кад ме буде видео у новој хаљини” - сневала је заљубљена жена. “Још ће ме више пожелети и бићу само његова, и... ничија” - давала је себи обећања која нико од ње није ни тражио.

За то време на салашу покојног газда-Томе, Љубица се привијала уз незаситог Гавру, усмеравајући га полако против Миленка, који је стајао, недужан, на путу њених страшних замисли. “Зашто нас две да га убијамо, кад то може и Гавра” - није имала мира Љубица због свог плана. “Он не заслужује Божану, а салаш ће припасти нама... после га можемо продати и куд нам мила воља, што даље одавде” - плановала је она. Са тим мислима Љубица је дочекала јесен. У њој је све остало исто.

Као каква фурија, неприметно, јесен се ушуњала у ову шуму, лишће је све обилатије опадало са грана, враћајући дрвећу трагичну нагост. Назирала се скоро зима и први снегови.

Код Божане се, такође, осећала велика промена. Све је више прихватала Миленка и удовољавала његовим прохтевима. У љубави, којом га је свакодневно обасипала у неограниченим количинама, Миленко, опчињен великом срећом, није имао снаге ни моћи да препозна сву лицемерност жене, која је имала јасну замисао, до чијег се остварења, па ма по какву цену, морало доћи.

Са јесени дођоше и кише. Свакодневне и непрестане. Постаде тешко и људима и стоци и дрвећу, једнако. Једно јутро, ипак, освану, а небо се преко ноћи беше ишчистило од густих наслага масних облака и чак се и сунце промоли и огреја малени прозор на Миленковој колиби. Он први устаде и зарадова се лепом јутру.

- Бог нам, коначно, подари лепо јутро, срећо моја - погледа Божану,

која је лежала испод дебелог губера, изнад њега, само, протежући више главе, дуге, лепо извајане руке, попут голих змија. - Требало би да сиђем до села, можда неко продаје сено. Да се распитам. Штета да нешто од стоке морамо продати због хране. А ти лези још мало, а после устани, па пођи истерај овце у шуму. Мене, ето, до поднева, немам се шта дуго бавити доле... а видећеш шта ћу ти донети - рече јој Миленко загонетно и то нагласи посебно подешеним осмехом. Божана му одговори осмехом.

- Дођи да те пољубим, кад тако бринеш о мени и о свему осталом. Шта би ја без тебе и без твојих вредних руку?! - поче му се улагивати. - Него, нешто ме копка за мајку, откад оде нити се јави нити нам дође. Шта је са њом? Да није болесна?..

- Не брини, она је сада у сигурним рукама - рече Миленко заједљиво, ширећи се у огроман осмех, који је означавао Љубичин живот удвоје.

- Ама, не бринем, него такав је ред, да се посећујемо, наши смо, мислим. Него, ако они неће к нама, кад се ти вратиш из села, можемо ми к њима - понада се Божана поновном сусрету са вољеним Гавром.

- Отом-потом - хладно рече Миленко, као разабирајући њену помисао, полазећи к вратима. Она се усправи у кревету, обеси му се весело око врата и пољуби га. Миленко се извуче из њеног загрљаја, спуштајући је нежно у постељу и изађе напоље. Иза угла колибе поче брзо са себе да скида стару одећу и да на себе навлачи кошуљу од белог лана, коју му је изаткала покојна мајка. Затим уђе у нове чојане чакшире, погледа се уздуж и попреко и сети се прохујале младости и својих давно умрлих родитеља. Уђе унутра још један пут да види Божану. Она је стајала крај кревета и навлачила хаљину. Укочи се од њене лепоте. Она му приђе, пребаци руке преко његових широких рамена и пољуби га у уста. Миленко прихвати пољубац, истурајући зубе напред и благо хватајући њену доњу усну. Она плану, разгоропади се и поче га вући према кревету.

- Немој, Божана, сада; журим, стрпи се, брзо ћу ја натраг, а онда ћу ти испунити све жеље, ни једна неће остати неиспуњена! - обећавао је Миленко, гледајући према вратима и с помишљу на своју чудотворну букву. Благо јој скиде руке са својих рамена, превуче руке овлаш преко њених уздрхталих груди и заустави их на врелим бедрима. Онда пође и са клина поред врата скиде секиру, руком прелазећи пажљиво преко његовог сечива.

- Шта ће ти то? - уплашено упита Божана.

- Злу не требало! - тајанствено одговори Миленко. Прекрсти се и несташе кроз авлију према шуми, куд је пут водио у село.

Божана је гледала за њим и не схвативши кад несташе попут ветра.

Опхрвана неком сумњом, са зебњом је очекивала Миленков повратак. Све јој је говорило да неће бити тако како је говорио Миленко и да он смера нешто сасвим друго што крије од ње. Затвори врата и брзим покретима прстију, као да се бојала од превременог Миленковог повратка, иако је он тек колико изашао из куће, поче да претура и претражује по његовој торби и оделу. У оделу не нађе ништа, а кад завуче руку у торбу, на њеном дну напипа свилену мараму. Извади је, развеза и изненади се: у њој је била увезана Миленкова чобанска фрула. Гледајући тај милозвучни предмет, Божана намах сазнаде и схвати нешто више о свом мужу, о чему он никада није говорио, нити је волео да било ко други о томе прича. То је био период живота који је он желео по сваку цену и на сваки начин да потисне из свога и свачијег памћења, доба кад је као пастир и слуга ишао за газда-Томиним овцама, који му је остао у сећању једино као крвопија, како га је сам називао. Као да се уплаши од могућих домета тајне које носи овај невини предмет, Божана брзо фрулу врати у торбу, коју окачи о клин, а мараму узе, осећајући њену пријатну мекоћу и глаткост на својим длановима и седе на још врућ кревет, неохлађен од њених ноћашњих миловања са Миленком. С муком је развеза, јер је Миленкове јаке руке тако чврсто везаше да она у једном тренутку изгуби сваку наду. Кад је рашири, из њених набора блеснуше дукати, којих је било у приличном броју, различитих величина. Засијаше и Божанине очи. Никада није видела толико злата на једном месту. Нежно додирну дукате, као да ће се они у супротном распасти и нестати и сети се: “Миленко је отишао до села... Морам брзо до Гавриног салаша, да кажем шта сам пронашла, а и њих да видим.” Покупи дукате, не престајући да мисли о раскринкавању Миленкове тајне, врати их у торбу, како су и били, и закачи о зид. Устаде, закопча хаљину и потражи вунени џемпер. Кад се увери да никога у околини нема, отвори врата па се ухвати најбрже пречице до Гавриног салаша.

Идући расквашеним и клизавим путем кроз шуму, Миленко напрасно промени правац. Жеља га је окренула према букви, која је огољена, опалог лишћа, са снажном крошњом, подсећала на огромног џина са много руку. Примичући јој се кроз велики пропланак, осећао је непријатну језу, која је прожимала цело његово тело. Неки необичан и несвакидашњи осећај употпуњавао је овај деликатни тренутак. Лебдећи, дошавши на неколико корачаја од стабла, најједном у његов ум допре ужасно шиштање, које га потпуно отрезни. Уз стабло је пузало мноштво великих змија. Пренерази се, згрози и уздрхта. Њихове шаре саздане су од живих опомињућих боја, испуњавале су читав Миленков вид. Попут чаробног калеидоскопа пред његовим очима вртео се један

неразјашњив колоплет боја и покрета. Миленко се уплаши и устукну неколико корака уназад. Кад одреди да је на тој дистанци безбедан, он дубоко уздахну и прекрсти се обема рукама. “Боже, где је ово расло и било до сада?” - чудео се још увек, у грлу осећајући страх. Окрене се и врати на пут који је водио према селу. Ишао је само напред и више се за собом није освртао. “О, Боже, како се тога нисам сетио?” - љутио се Миленко на самог себе. - “Па, мом оцу је његов отац причао о великој тајни тог дрвета... Под том буквом Турци спахије, у оно време, довели су и посекали српски живаљ, било је ту крви до колена... А и сам се сећам калуђера, који су са својим ђацима, док сам ја био још мали и долазио овде с покојним оцем, певали испод букве неке молитве. Ту је био и газда-Тома, отац је са њим говорио да се отац на том месту чује велика тутњава... Боже, како се тога нисам сетио...” - већ је себе проклињао. “Само да се дочепам оне кожне торбе, неће ме нико више присилити да дођем овамо. Никада... А змије... сигурно се ту спремају да проведу зиму...”

Кријући се од саме себе, носећи страшну тајну, Божана стиже до капије Гавриног салаша. Опазивши је, велики салашки пси се страшно огласише и, уз лавез и режање, јурнуше према њој. Изађе Љубица и са прага повика по навици:

- Ко је? - иако је одмах видела на капији своју ћерку. Махну руком, кад се Божана одазва и даде јој знак да дође.

- Не смем, мајко, видиш колики су ови пси... крупни ко њихов газда - дотаче се Божана Гавре.

- Неће те дирати, слободно дођи док сам ја поред њих - храбрила ју је Љубица.

Божана погледа у мајку, ко да проверава да ли ова говори истину, па се онда нагло осмели, али пројури кроз двориште, нигде не застајујући и не окрећући се за собом и улете у колибу. Пси, примирени, махали су својим пуним реповима и не помишљајући да потрче за њом. На вратима је дочека и прихвати мајка; Божана јој целива руку, а потом се изљубише.

На столу се пушила проја, колико извађена из пећнице и мирисао мастан овчји сир. Љубица и Гавра су се баш спремали да једу. Кад виде Божану на вратима, Гавра поскочи од стола. Она се зарумене и не могаше ништа рећи. Само је гледала у Гавру и осмехивала му се. Љубица прође између њих, као да је туда био једини пролаз.

- Ајде, децо, седите сада да се мало прихватимо. Биће времена и за љубав - наруга се сама себи. - Али, кажи, Божана, којим добром, с неба па у ребра?... Толико те нема, ни да дођеш ни да питаш, ни тебе ни

Миленка.

- Ти знаш, мајко, да бих ја дошла, али знаш какав је Миленко... Одмах помисли најгоре и ухвати га она његова љубомора. Стално нешто сумња.

- Није добро - замисли се Љубица - али, нека га, нека сумња, неће дуго, само да ми остваримо наш план, биће после добро и за мене и за тебе и за Гавру... само да остваримо ми наш план - подвуче Љубица оно што се њој чинило најпречим у овој ситуацији. - Причај, где је Миленко сада?

- Отишао је послом до села. Киша му упропасти сено, па сад оста без хране за зиму, за стоку. Мораће нешто да прода од оваца, да би купио сено. Рече да ће се вратити до поднева, да нема шта тамо да се много бави, а сигурно неће заобићи ни ону његову букву...

Гавра, напречац схвативши о чему говоре Љубица и Божана, поскочи:

- Жене, ја треба да убијем човека, на то нисам никад... - и коса на глави поче да му се подиже у вис. - Шта ако га промашим или ме он види... Неће ваљати, нимало... - забрину се Гавра.

- Гавро, немамо много времена, морамо одмах да пођемо, да нађемо погодна места где ћемо га сачекати. Ја и ти крећемо, Гавро, а ти, Божана, остаћеш овде, на салашу. Боље да не будеш са нама. После дођи... - издаде Љубица наређења. А онда се окрете Гаври: - Понеси очев карабин и чекај, где будемо рекли. Миленко ће доћи из села и он неће моћи а да не прође поред његове букве. Сачекај да се попне на врх и тек онда пуцај колико год пута треба, он неће имати времена да сиђе одозго и побегне.

Љубица није ни трепнула док је Гаври диктирала стратегију за Миленкову ликвидацију. Притом није показала ни најмањи страх нити се на њој указао и најмањи траг љубави коју је осећала према човеку коме је пресудила смрт. Гавра је гледао у Љубицу као у икону. Није ништа рекао нити се макар једним покретом лица или тела побунио против тога. То је једноставно било тако и никако друкчије није могло да буде. Он се саже и испод кревета, на коме је некад спавао сада покојни газда-Тома, извуче у крпу лепо увијену пушку. Скиде крпе и из њих се зацакли очуван карабин, као да је управо изашао из радње. Њиме се много година служио његов први власник и ко зна колико је дивљачи на хомољским падинама пало под мјесецима излетелим из његове цеви. Сада је ту пушку у својим рукама држао газда-Томин син, са извесном побожношћу, као да је у рукама имао неку свету реликвију. Чинило се да није ни знао чему служи та алатка ни како се она употребљава.

Пред њим је био тежак задатак који је морао да обави, јер то је било оно брвно преко кога се мора прећи да би се дошло на супротну страну, где га је чекала Божана.

Љубица примети малу недоумицу код Гавре и све то прекиде једном једином речју: - Идемо... - Приђе ћерци, загрли је и пољуби, као да се заувек опраштају. Исто учини и Гавра. Божана је гледала за њима са неким чудним осећањем, не могавши из себе да истисне онај тешки осећај кривице, која се полако надносила на њу. За њу је све то још увек било само једно магновење. Изађе на праг и тако оста док се Љубица и Гавра не изгубише из њеног вида.

Сунце је одскочило високо и већ је прошло подне. Гавра и Љубица дођоше недалеко од букве и заузеше бусију иза стабла једне велике липе, испод које се пружала огромна вододерина, настала приликом отапања снега и доласка великих вода, које су се са планинских коса сливале у поток. Погледаше се и прећутно се споразумеше да ћуте и чекају. Убрзо зачуше пуцкетање гранчица и шуштање лишћа. Знадоше да је то могао бити једино Миленко. Он прође поред њих не опазивши их, исувише заузет својим размишљањима о кожној торби у шупљем стаблу букве. Кад се сасвим приближи букви, осмотри на све стране око себе, увери се да га нико не посматра и, одложивши секиру на траву, поче да се пење уз букву. Љубица је дрхтала и борила се са осећањем гриже савести, али интерес је био много већи и она је успевала да своја морална трвења лако укроти и подмити одређеним очекивањима. Погледа у Гавру и виде велике грашке зноја на његовом челу. Он је сав стегнут мотрио сваки Миленков покрет на великом дрвету и што се овај више приближавао врху, који је био одређен за место егzekуције, то је Гавра све чвршће стезао свој карабин, као да се овај отимао из његових руку.

Кад се Миленко, коначно, нађе на врху, застаде усидрен у великој удобној рачви, одахну и баци још један поглед на све стране око себе. Ништа не виде. Онда се саже и погледом потражи кожную торбу. Само ће да се дочепа и на памет му више неће падати да се икада више доближи овом проклетом дрвету. Али, кад виде торбу тамо где је и остављена и кад му се лице озари радошћу што око ње није било ни једне змије, у том тренутку зачу се пуцањ. Миленко се ухвати за груди, шикну му крв на уста и он се стропошта у шупље стабло.

- Љубице, ја га убих... убих доброг човека - поче се Гавра наглас кајати, бришући знојаво чело рукавом капута.

- Би шта би - умиривала га је задовољна Љубица. - Шта је, ту је. Повратка више нема.

Гавра закрвави очима. У њему се у тренутку роди његов отац.

- Шта ћемо са златом, да ли га стварно има горе? - заголица га лукава Љубица.

- Видећемо. Попећу се горе! - прихвати Гавра.

- А с њим, шта ћемо? - настави Љубица. - С Миленком?..

- С њим - замисли се Гавра - с њим нећемо ништа. Он остаје горе. С те висине све се најбоље види и одатле ће најбоље чувати свој салаш.

Божана, седећи у колиби и гајећи наду да се, ипак, све то неће десити, зачу продоран пуцањ. Уплашена, ко без главе потрча на ту страну. Кад стиже, затече Гавру и Љубицу, испод букве, упртих погледа према њеном врху, иако се одатле ништа није могло видети.

- Свршите ли с њим? - упита Божана, губећи дах.

- Свршисмо, лепотице! - пође Гавра према њој. - Сада смо нас двоје слободни, као птице на грани. Нема никог између нас. Још ако горе стварно има и злата, шта нам више треба. За Миленка нико неће ни питати, а ми ћемо бити обезбеђени до краја живота. - Последње речи Гавра изговори са посебним задовољством, скидајући са себе тешки гуњ и спремајући се да се попне на букву. Међутим, иако је био много снажнији од покојног Миленка, није имао потребну виспреност, па у свом настојању успе тек последњим напорима. Нашавши се на врху, погледа надоле у шупљину. Спази торбу, али и схвати да је неће лако моћи извући, јер се она под теретом Миленковог тела и сама померила на доле.

- Неће бити лако - обрати се женама, које су скупљене, једна уз другу, ишчекивале исход Гавриних настојања да се домогне злата. - Мораћу да сиђем и ослоним се ногама о зидове шупљине. - Онда још једанпут погледа у торбу и сину му наједном у глави: торба је припадала његовом покојном оцу и он ју је овде сакрио од њега, свога сина, кога је увек сматрао развратником и распикућом. "Коначно ће правда бити задовољена. Злато се враћа коме по правди бога и припада" - помисли Гавра, али тако замишљеном ноге му клизнуше и он пропаде у утробу дрвета, преко мртвог Миленка. У глави су му се врзмале змије и његов страх пређе у панику. Жене су га одоздо дозивале, али он је само узвикивао: "Змије, змије..." Осећао је хладне додире ужасних гмизаваца, иако их нигде није било. Страх их је пред Гавру наводио у све већем броју, а он је, већ беспомоћан, још једва покретао руке, покушавајући да се брани пред незадрживом најездом. Онда се испод његових ногу покренуо буљук отровница, које су заузеле место за дугу и хладну зиму у топлој шупљини великог дрвета. Уследише уједи по врату, рукама и ногама и по свим деловима тела.

Узалуд су две жене довикивале Гавру и очекивале да се одозго

појави његова космата глава. Он се више није чуо. Уплашене, схвативши да се десило нешто најгоре, као пред потером, њих две бежаше натраг у колибу, у сигурно. Загрлише се кад уђоше унутра, тражећи прибежиште и заклон једна у другој.

- Сад је и враг однео шалу - рече Љубица - сад морамо ћутати ту где смо и сачекати неко време. После, видећемо шта ћемо.

Сенка таме која се већ дуже надвијала над Миленковим салашем, сада се спустила тихо, нечујно у једном трену, и све се предаде вечности. У оближњем салашу велико стадо је узалудно блејало, у нади да ће их газда-Миленко пустити у шуму да покупе још коју преосталу травку.

Љубица и Божана, једва мичући дођоше до тора и нагло отворише дрвене вратнице и стадо у стампеду крете ка излазу, према шуми, уз јако блејање. Љубица прва приђе каменом прагу испред колибе и седе. Божана одстоја који трен и, више падајући, нађе се покрај своје мајке. Дуго су без речи седеле, немо гледајући у даљину, докле је њихово око досезало. По замишљености, као да су неког чекале однекуд.

- Ето, до данас смо имале двојицу, а сада остасмо кукавне и саме - уплашено ће Божана.

- Могло је ово још да траје - узврати Љубица - но зло наше не даде да живе.

Дан је, иако јесењи, много брже узмицао сатима природе, један пред другим. Зебња и страх се увуче у ове две жене и оне, несвесно, устадоше, држећи се једна друге, и уз мучнину уђоше у колибу која припадале, сада већ уснулом, пастиру и газди Миленку.

Врата су, уз лагано шкрипање зарђалих шарки, клизила до пола. Светлост се просу по тамном огњишту, и оне седоше на постељу. Стадо оваца, предвођено овновима, сада без Миленка, шпартало је простор око потока и, групишући се једна уз другу, кретало се ка колиби нечујно.

Овце, ушорене, напунише простор пред салашем; главе су им упрте ка излазним вратима колибе. Као да су и сада чекале свог домаћина, газда Миленка, да им подели зоб на коју их је научио. Узалуд су тренуци времена измицали, Миленко заувек оста на врху његове судбом одређене букве, да надгледа сву планину унаоколо.

Љубица и Божана нису излазиле пред колибу; само тихо затворише врата, иако је напољу још трајао дан; уместо воштанице, оне упалише лампу и жута жмиркава светлост засветле колибом.

Љубица прозбори, по свом влашком обичају, речи:

- Еј, омора мума лу падуре ку кимијаша алба ш ку динђиљи де фијар (Уби их шумска мајка, са белом хаљином, и зубом гвозденим). Нама, које сагрешисмо, да ли ће нам ова ноћ бити тиха и спокојна?

Мајка и ћерка до јуче вољене од двојице људи, сада наричу самртне речи. Уклети погледи им се укрстише, у празној колиби, само грч у немим устима, залуд је хтео још коју реч да каже. Покушавале су да бар за тренутак нађу мир и спокој. Грешне душе ђаво је давно завео и узео под своје, овоземаљске, пороке. Кроз пукотину тесаних даски на вратима, колибу је испуњавао свеж ваздух који је долазио из шуме.

Седећи једна уз другу, оне су се чврсто пригрлиле, у нади да ће сада већ надошлу ноћ провести колико толико мирну.

Душа планине која прими крв и праведника и самртног грешника, није могла да не чује вапај. “Крв, крв ће да вас порази.” Њих две се уплашено загледаше у правцу одакле глас дође. Сенка Миленкова стајаше над њима. “Где ми је фрула, што је сакристе” и нечујно спусти своју руку прво на Љубичино раме, а одмах и Божану загрли око врата. Оне су се преплашене гушиле и само притајено плакаше. Испред колибе чуо се звук звона, као у каквом манастиру.

“Немој, Миленко, даћемо ти фрулу, сагрешисмо се са тобом, сад се нема куд”. Све се наједном примири у колиби, као да се ништа није променило у односу на претходни дан. Љубица и кћер Божана утонуше у какав-такав сан, само се колибом зачу полугласно хркање.

Миленкова сенка поново корачаше колибом и, тражећи своју торбу са фрулом, угледа је у углу собе, где је он некада и окачио о клин. Узе је и принесе к себи; фрула је титрала у рукама, а умилни глас разлеже се колибом. Овога пута свирка је долазила из вечног живота, који је свима нама одређен. Шума је лагано израђала у нови освит зоре и у нова догађања.

У исто време, на салашу који припадаше сада већ покојном газда-Томи и његовом сину Гаври, који заувек остаде у букви, ослоњен свом тежином на крхко тело Миленково, овчарски пси урликом завијаше у пустом тору покрај колибе. Грање је опадало са дрвећа и пуцкетало под ногама утваре, која ходаше ка сада већ бившем салашу Миленка пастира. Стаде на улазној капији салаша, вратница попусти пред придошлицом, овце се размакоше у страну и пут се отвори пред духом газда-Томе.

Реза на вратима колибе клизну и сенка пређе праг. У колиби је све спавало. Црни шешир на Томиној глави упијао је светлост петролејке која тињаше целе ноћи. Чу се реч Томина: “Не надају ми се злбнице.”

Стаде крај узглавља где је Љубица лежала и руком је помилова по бледом и поспаном лицу. Хтеде да је пољуби, али спаси младу Божану, те стави десну руку на њене груди и помилова јој јасно оцртане дојке. Божана се у трену трже и гласно викну:

- Мајко, мајко, који беше овај човек?

Љубица у бунилу скочи и испред себе виде Томин лик. Тома их погледом муње одмери прво у пределу очију и лагано обори поглед ка телу и ногама. Љубица га упита:

- Шта си, бре, дошао да нас плашиш?

Његово чело само заврте горе-доле. Божана, сва уплашена, поче узмицати ка зиду колибе; руке је овога пута чврсто обгрлише око струка и привукоше је к себи. Пољубац мртваца се просу по њеним бледим уснама. Настаде тајац у колиби.

- Одлази од нас, зар ћерку да ми обљубиш, кад си одавно мртав - Љубица пође према Томиној сенци, уз гласан крик.

- Проклете да сте обадве, за навек, убисте са оним мојим несрећником онаква човека. Но, даде бог да Гавра заврши међу змијама, видео сам га како умире у мукама; заслужио их је. И вас чека смрт, и то брзо, а дотле ћу да вас гоним по свету, ма где биле. Овде нећете моћи остати више.

Зачу се тресак на вратима у исти мах кад Љубицина рука направи крст на телу. Газда Томина душа одлете у небо, као гавран опуштених крила. Љубица и Божана излетоше напоље, не би ли угледале куд оде Тома. На небу је био један црн облак који се, ношен струјањем ветра, већ примицао крају шуме. Овце, на излазак ове две жене, заблејаше; јутро је свануло.

Окупане знојем, од ноћне море сећале су се придошлих гостију, од којих су до пре извесног времена биле вољене, а који их сада посећују као сабласти, присутне у буковој шуми.

Старија, Љубица, по коси је брзо добила белину снега, а млађа, Божана, немаше онако једру и румено лице; по њему изби много краста. Она их под налетом свраба чешаше, тако да јој лице на трен беше крваво. Зла судбина одавно закуца о њихове животе, а оне уплашене и ношене овоземаљским пороцима, окусише зрно таме и вечног мрака.

Ова прва ноћ после трагедије, не беше им спокојна. Сада су биле дубоко свесне шта су учиниле, осетивши да је ђаво дошао по своју плату и у ову забит.

У свом магновењу решише да ни часак не чекају више овде, већ да што пре пронађу купца за овце и да наредних дана са првим возом оду што пре даље од судбине која их задеси.

- Божана, и ако не нађемо купце, у крајњем случају, оставићемо стадо на милост шуме и предстојеће зиме. Нећемо моћи саме са оволиким стадом да се изборимо. Не можемо их лако отерати на пијац. Боље да сиђем доле и нађем купце, па нек они дођу овамо.

Сиђе брзо доле. Никад је лакше ноге нису носиле по овим планинским гудурама. Дође на пијац и поче се окретати око стада оваца из прикрајка, пратећи погодбу, тек да сазна како се креће продаја. Онда приђе неким људима који су ишли околу оваца, загледали, цењкали се, продужавали даље необављена посла.

- Хоћете ли да купите велико и добро стадо? - упита она могуће купце. - Неће бити ни скупо. Све продајем, јер се селим одавде.

Људи, њих двојица, са чућењем је гледаше, као да Љубица са њима збија шалу. Ипак, пођоше за њом на салаш. Божана је чула разговор који се одвијао међу њима, чекајући на вратима, већ осећајући помало и страх, потпуно сама у планини.

- Ево, Божана, кћери, нађох ове добре људе, све ће да купе... Дођоше чак из Крајине, из Неготина.

Једном од трговаца се учини мало чудно да две жене саме живе у планини.

- А где су ваши мужеви? Јесте ли ви удате?..

- Биле смо, али не даде бог. Мој муж погибе пре шест година, уби га гром горе у планини, а ћерка је била удата у Сврљигу, али не потраја, много је лепа, па муж навуче на себе љубомору, и разведоше се - снађе се Љубица.

Трговац не рече ништа. Даде Љубици кесу са дукатима и потера стадо. Шумом се разлегало отегнуто блејање оваца, које је очекивао дуг пут, прекидано повременим јављањем звона са овнова предводника. Кад се уверише да су трговци одмакли, јер ни стока се више није чула, Љубица и Божана похиташе да што пре покупе све вредније ствари са оба салаша, намеравајући да пре наредног јутра крену некуд далеко одавде. Целу ноћ нису ока склопиле. А кад се поче дан забеливати, оне устадоше, узеше вреће са стварима, пустише псе и кретоше, бежећи пред казном. Стигоше на време у Ладне Воде. Воз је чекао и путници су лагано улазили у поређане вагоне. Дошавши на станицу, окретоше се према високој планини, где је негде дубоко остао део њиховог живота, као да су имале намеру и потребу да се још једанпут опросте од свега тога, улазећи у нови живот који је нудио велика обећања. Кад воз крете и њима као да паде велики камен са срца. Љубица загрли ћерку, пољуби је и задржа њену главу на својим грудима.

- Сад је све готово, дете моје. Најгоре прође.

Увече стигоше у велику варош на истоку Србије, према Бугарској. Изађоше из воза, уморне и гладне, осећајући укоченост у удовима од дугог седења. Повукоше се у страну, пропуштајући масу света да прође, као да нису знале куда ће даље. Онда угледаше у самој станици

кафану, чији су прозори били осветљени жућкастом светлошћу слабе електрике. Осетише још већу глад и, мада снебивајући се, уђоше унутра. Тамо је било неколико столова. За једним су седела тројица људи, који подигоше упитно главу ка женама којима у то доба није било место у кафани. Оне се згледаше и седоше одмах за најближи сто. Вечераше и Љубица извади кесу са новцем. Ухвати један дукат и пружи кафецији. Он се удаљи и убрзо врати доносећи кусур. Пожелеше једни другима лаку ноћ и жене изађоше. Ваљало је чекати други воз, до коначног одредишта њиховог путовања.

Тројица гостију у кафани, који су седели у углу кафане, значајно се згледаше кад Љубица извади из кесе дукат и, не кријући га, пружи га кафецији. Кад жене пођоше, то и њима би знак да крену. Брзо их стигоше и одвукоше у мрак. Жене су покушавале да дозову било кога у помоћ, али тама је била потпуна и нико се, ни најдобронамернији, не би усудио да крене било коме у помоћ, стрепећи за своју безбедност. Прекрише им рукама лице и оне умукоше. Севнуше ножеви у рукама двојице лопова и њихова тела уз тресак падоше на тло. Из Љубичиних недара, натопљених крвљу, бандити ишчупаше кесу са новцем, лешеве потрпаше у џакове, и са овећим камењем, све то бацише на дно велике реке. Површина воде се отвори и прогута их лако, а пред надолажењем нових таласа за трен ока све се брзо поврати како је и било и река настави мирна и спокојна да тече својим правцем, као да ништа није било.

Прошло је десетак година. Било је разних причања, али никада се није сазнала права истина о нестанку четворо људи. Тек једног лепог дана, у рано пролеће, ловачки пси, очајно завијајући и лајући, застадоше испод велике букве на пропланку, покушавајући да се попну уз дрво. Стари ловац, који је много пута ловио и на овим просторима, а псе познавао у душу, јасно је разумео њихову поруку. Схватио је да се у букви крије нешто што се може видети једино са горње стране. И попе се на врх дрвета. Кад спази људске кости, одмах схвати и тајну нестанка Гавре и Миленка, али ипак одлучи да о томе никоме ништа не прича. "Најбоље је све то препустити времену. Оно је најбољи чувар" - помисли ловац, опрезно силазећи низ клизаво дрво. Торбу са златом и не виде. Прекривена људским костима и опалим лишћем и грањем, заувек је остала у утроби букве као тајно сведочанство људске злобе и зависти.

А истину о овоме више нико нити зна нити може да потврди. Осим сунца и месеца, заклетих пред Богом јединим, творцем свевишњим и неба и земље.

Лето је брзо надолазило, чинило се попут воде у потоку, после обилних киша, кад се све намах слије у узани расцеп између стена и појури у долину.

Ноћ паде над Хомољем. Букова шума, ношена ветром, пробуди уснуле легионаре. Звекет оружја, шкрипа двоколица разлеже се калдрмом. Колоне сенки корачају низ Лудо Поље не заустављајући се; потрага за златом се наставља. Њихове душе вековима у Хомољу чуваше уклето злато. Пут их наведе на обале двеју река, где древна тврђава у наручју таласа заувек приграбише тела удављених жена.

Жеља за казном и жеђ легионара је јака. Освета над пљачкашима је божји дуг.

ХОМОЉЕ У МИТУ И ЛЕГЕНДИ

Хомоље је област мита, легенди и стварности. Мит и мистична места су учинила Хомоље да буде област тајни и веровања у предања. Постоје мит о неосвојивим стенама и о Голубу који својим белином и крилима стражари по ноћи над Хомољем. Мрачне пећине и дубине извора и врела чувају невидљива бића која још загонетно походе људе и одузимају им живот и у дубинама понора нестају. Митологија везана за девојке, виле које играју на трлима и саборима, док њих само виде појединци који су у дослуху са магијом. Магија Влаха, нарочита везана за љубав се највише задржала на просторима Хомоља до данашњих времена. Један од најпространијих митова је о чувеном хомољском хајдуку Ивану Бабејићу рођеног у Лазници код Жагубице. Њега народ и данас назива „Горски цвет”. Он је сачуван као отеловљење правде и заштите сиромашног дела становништва у периоду тридесетих година двадесетог века. Мит о лепоти девојака Хомоља и њиховој песми и игри је до данас један од најпознатијих у Србији. Због таквих митолошких бића која владају Хомољем, остаде упамћена изрека „Не иди у Хомоље без невоље”.

Пред улазном капијом за Хомоље, стамено стоји вековима „Лудо Поље! Ту су воде, планине, шуме и путеви од праискона! Тим путем је са својом војском прошао и цар Фридрих Барбароса, са крсташима. Кретао се Браничевом и умало се није удавио у реци Млави, која управо тече од извора у данашњој вароши Жагубици у Хомољу. Да је туда прошао са крсташима, остаде запис који вековима чува у камену на стени урезан крст. У том времену заповедник средњовековног Браничева био је византијски дукс који је подарио цару Барбароси мешине са вином. Барбароса је пут кроз Хомоље описао ка трновит јер је пролазио кроз густе шуме и пределе и зато их назвао „Бугарска шума”. Уз пут је својим најближим из пратње говорио да је у Хомољу могао бити његов гроб. И, доиста, би му суђено да у дубини реке остави овоземаљски свет, 2. јула 1189. године. Данас често лете орлови крсташа над Лудим пољем и Хомољем, као и јата дивљих голубова, тако говоре мештани села пред улазном капијом, ето то су душе цара Барбаросе и његових војника који овуда прођоше.

Уласком у масиве горњачких планина, доминира тврд и поносити Вукан. Народ овде у ноћима чује јауке и види силуете обезглављених војника који походе Хомоље. Зато се у народу задржала узречица „У Хомоље не иди без невоље”. Мерила кроз време овде у Хомољу су у вековима. Насеобине су настале, још у доба праисторије, преко епохе Рима, са средњим веком. Данас су остаци тог прохујалог историјског очувања видљиви на траговима, порушених светиња и остацима камених утврђења.

Векови пролазе Хомољем а и данас се о овоме препричавају легенде.

МИТ И ЛЕГЕНДА О ЛЕПОЈ ТАТАРКИ

Једне топле јесење ноћи, када су брда Хомоља мирисала на плодове јесени, на планину и реку Млаву, дођоше војске двојице краљева Драгутина и Милутина, од лозе Немањића. Убрзо дођоше на ове просторе и два татарска бољара, Дрман и Куделин. Управо пред оружани сукоб са татарима рашки краљ Драгутин паде са коња и сломи ногу. Он тада замисли да га то стиже казна Божја што је своме оцу одузео престо и уморио у тамници. Сазвао је сабор и предао престо свом млађем брату Милутину.

У граду њиховог утврђења у Горњаку, опасаног каменим зидинама, испред самог дворца, био је жртвеник са вечитом ватром. Две жене, које су биле слушкиње, чувале су да се овај свети жар не угаси. Чула се велика врева међ обема војскама, које су се спремале за обрачун. У поноћ се све утихнуло, само је покоја сова реметила ноћ над Хомољем. У одајама Дрмана, где је све било раскошно, застори били од тигрових кожа, две жене су стојале лицем окренуте једна према другој. На једној је било злата и накита од слоноваче и непомична богиња среће и плодности. Ту је Дрманова кћи, лака као дах и нежна као цвет, али је сужањ овог дворца. Њен отац је њу жртвовао Боговима када је покорио Браничево. Дрманова кћи је шест ноћи клечала пред Богињом да је умилистави и помогне јој. Седме ноћи, нема Богиња се смиловала. Девојци дође мисао да пусти Стевана, који је у тамници испод града лежао у оковима. Татарка узима кључ силази у подруме и из тамнице пуста на слободу Стевана и скривени пролазе поред страже и спроводи га до Млаве. На самој реци Млави младић и девојка су се растали. Лепу Татарку убијају и њено тело бацају у реку Млаву.

Ова легенда о страдању лепе Дрманове кћери везује се за настанак манастира Витовнице.

МИТ И ЛЕГЕНДА О ВУКАНКИ

У време турског освајања Хомоља, чета турских коњаника је журила у једно малено село на вратима да по налогу украде лепу чобаницу, са белим лицем као хомољски љиљани и зеленим очима као млавска вода. Прича о њеној лепоти је дошла до ушију самог Султана. Он је наредио да је доведу у његов харем. Турци на препад похарају и попале село, народ се разбежа у планине, а девојку одведу Султану у Цариград. Међутим, међу робљем није било младе и тражене лепотице. Цар се расрди и све војнике посече. Млада девојка је познавала планинске стазе и са својим овчарским псом и свилоруним стадом оваца оде на највећи врх планине. Отац ове девојке је оплакивао своју кћер мислећи да су одвели. Време је пролазило и међу сељанима се прочула прича да на самом врху планине борави горска вила која је по лепоти ненадмашна. По предању, ту вилу чувају калуђери Ждрела као светињу и њој из својих камених келија упућују молитве. Прођоше још лета и снежних зима и једног врелог лета, на планини путем и стазом од камена, појави се на врху Жежевац деспот Ђурађ Бранковић са својом свитом. Поглед му се ширио на долину реке Млаве. Деспот једне летње ноћи изађе на кулу дворца и погледом крену по околним висовима. Поглед се задржа на стени на којој пландују два бела овна а под грмом лежи девојка са кожом од јагњета око струка. Над њом је била велики отвор камене пећине. Деспот позва своје поданике и нареди да га пребаце преко стрме клисуре. Војници везаше платно за младе оморике и развише преко клисуре.

Месечина је прекрила лице лепе девојке која је заспала безбрижним сном. Деспот је са своја два одана копљаника пришао. Звекет њиховог оружја је пробудио девојку и она се уплашила и заплакала. Очаран њеном лепотом деспот јој рече ко је и да би је узео за жену. Девојка исприча због чега се испела на овај врх и ту живи са својим стадом и да се зове Вуканка.

Роди се љубав између Вуканке и деспота. Деспот је изненада послом морао до престоног Смедерева. Изненада, једне ноћи, на Жежевцу се појави деспотица Јерина и примети платно. Јерина је хтела истину о платну и војници јој признаше да се тамо налази лепа Вуканка код које се Ђурађ удомио. Освета беше свирепа. Јерина је платно пререзала по дужини и невидљивим концем прошила. Девојка не слутећи зло, на деспотов знак крену низ платно. Дубоко под овим платном је жуборила Млава! Зачу се крик Вуканке девојке! Вода је дочекала њено прелепо тело које је у реци лежало мртво. Убрзо, гладни вукови поклаше стадо и убише пса чувара који је завијајући за својом господарицом.

Остатке чобанског пса нашли су војници спеченог на камену. Од тада до данашњих дана се у Хомољу, у Горњаку, у поноћ над стенама Вукана чује врисак девојке Вуканке. Ова легенда се пренела до данас и гребен овог каменог виса данас носи назив Вукан.

МОНАСТИР БЛАГОВЕШТЕЊЕ У ГОРЊАЧКОЈ КЛИСУРИ

У самој клисури данас са леве стране пута Петровац на Млави - Жагубица, под окриљем стене налази се манастириште Благовештење. Манастир се приписује деспоту Стефану Лазаревићу. Његово настајање се везује за период 14. и 15. века. До ове светиње се кроз векове од њеног настанка, све до половине 19. века, тешко долазило. Предање говори да је у тим временима у клисури Горњака било десетак манастира. Истраживачи су записали даје овде био и један од Синаита „Отац Данил”. Деспот Стефан Лазаревић, на почетку 15. века, гради у Горњачкој клисури, испред испоснице Светог Саве, манастир Благовештење. За ову светињу је инок из Далше преписао јеванђеље. У овом јеванђељу инок из Далше доноси запис о тешком животу и приликама у тадашњем Браничеву. У том времену сликар Радослав, ослика и преписа јеванђеље Инока из Далше и потписа се речима: „Помени Господе, у царству твоме Радослава који ослика ове иконе”. По њему ово јеванђеље прозваше Радослављево јеванђеље. Радослављево јеванђеље је један од најлепших споменика старе српске писмености. Данас се Радослављево јеванђеље чува у Руској националној библиотеци у Петрограду.

МИТ И ЛЕГЕНДА О ДУБОКОЈ ПЕЋИНИ

Дубока пећина се налази изнад пута Петровац - Жагубица, на десној обали Млаве. Пећина је служила као склониште од Турака. У једном од збегова била је мајка са дететом које је почело да плаче када су Турци трагали за збегом. Мајка је прекрила шаком уста детету и тако је збег спасен од потере Турака. Међутим, мајка је схватила да је у страху угушила своје дете. Скаменила се од жалости. Стена на којој се мајка са дететом окаменила Власи називају „Мујероса”. Данас те стене нема, а у Хомољу је остао само мит и легенда о овој трагедији.

МИТРОПОЛИЈА У ГОРЊАКУ

Митрополија је имао улогу у низу манастира једну од значајних улога у средњем веку у области Хомоља и Млаве. Сам манастир сведочи да се налазио на просторима и пределу погодном за зидање. Предања кажу даје овде столовао митрополит. По научним тврдњама настанак Митрополија се везује за крај 14. века, али се не зна ко је њен ктитор. По остатцима фрагмената малтера сазнајемо да је црква била живописана. У овом манастиру је била и штампарија. Њени остаци су данас у запуштеном камењару.

КАПЕЛА У ГОРЊАКУ

У непосредној близини Митрополије, постојала је по веровању једна мала црквица коју народ памти под именом Капела. Нажалост њени остаци данас нису сачувани јер је над њеним темељима 1961. године изграђена зграда путне секције.

ЦРКВА „БОГОРОДИЦЕ ПРЕЧИСТЕ” У ГОРЊАКУ

Ова црква је у народу остала запамћена као „Мала црква”. Црква је једнобродна грађевина, правоугаоне основе. У самом наосу цркве су сачувани видни остаци стубова који су носили кров цркве. У западном делу је сачуван део живописа у дозиданој припрати. Остаци и градња саме цркве сведоче да је грађена у стилу „рашке школе”, у 14. веку. Сам улаз у цркву се налази на западној страни, а њеној близини су пронађени гробови Илије и његове жене Теодоре, као и двоје њихове деце. Претпоставка је да су то гробови ктитора ове Цркве. Пред смрт су се замонашили. Умрли су неког 24. фебруара, највероватније, у 14 или 15. веку. У јужном делу ове „Мале цркве” налазе се гробови са надгробним плочама. Натпис на трећој плочи говори да је ту укопан Угљеша Десиславић, у монаштву Сава, који је за живота био у рангу војводе кнеза Стефана и брата му Вука. Надгробна плоча садржи датум Угљешине смрти, 20. октобар 1394. година. На четвртој надгробној плочи постоји натпис са три епитафа, који се односи на имена из различитих периода. Најстарији натпис посвећен је Стефану Кувету који је умро 4. јануара 1398. године. Стефан је син Вука Кувета, великог челника деспота Стефана. Трећи натпис је посвећен Стефану сину

Вук Угљешића, који је умро 27. јуна 1452. године. Вук Угљешић је умро нешто раније, од свога сина, 4. августа 1438. године. Нема назнака о родбинској вези између Десиславића и ктитора цркве Илије и Теодоре.

МИТ И ЛЕГЕНДА О МЕСТУ „ТИШИНА” У ГОРЊАКУ

Св. Григорије Горњачки дозивао је преко реке своје братство. Хтео је нешто важно да прозбори. Хук и жубор набујале Млаве односио је његов глас и није се чуо. Љутит, прокле реку Млаву да ућути. Река на том месту утиша се као да се постидела. То место се до данас зове до Тишина.

ГОРЊАЧКА КЛИСУРА

Горњачка клисура је по предању и легенди добила име по ветру горњаку који овде стално дува.

МИТ И ЛЕГЕНДА О КНЕЖЕВОМ КАМЕНУ И JEЖЕВЦУ

Идући од Рибарске клисуре према Горњачкој постоји узвишење у стенама које се зове Кнежев камен. Са тог каменог узвишења је кнез Лазар посматрао младе девојке како чувају пчелињак кнегиње Милице. Кнез Лазар је у Горњачкој клисури имао двор на том каменом вису. Једне ноћи кнегиња опази белу појаву како нестаде иза камених одаја. Грех је девојка признала. Кнегиња је наредила да се девојка гурне са виса. Починиоци су се најежили од гнусног извршења: тај вис назван је Жејевац.

МИТ И ЛЕГЕНДА О ХЛАДНОЈ ВОДИ

На капији Хомоља живела је старица по имену Марта са стадом својих јарића. Како је Хомоље чувено по јакој и дугој зими и великом снегу стадо јарића је често привлачила каменита страна Горњака где су брстили гранчице од шибља. Старица Марта је кренула у потрагу за њима да види где то они тако често одлазе. Идући за својим јарићима дошла је у хомољско царство снега и јаке зиме. Старица дође до места

Чварница где је ухвати јак мраз и кошава и она, не могавши да настави пут даље, ту премину. На томе месту је из утробе земље избио јак извор хладне воде па се тако и сада зове Хладна вода. Јарићи су и даље ишли путем горњачких висова. Доцније је и цело стадо јарића ухватила студен месеца марта те су угинули. Ово место где су јарићи угинули се зове Девет рога. Када у месецу марту падају округла зрнца снега у Хомољу се каже „Падају бабини јарци”.

МИТ И ЛЕГЕНДА О БРЕЗНИЦИ

Крошње великих и прастарих бреза су шумориле и препричавале историју једне љубави. Одбегне девојка за момка кога је волела, а њени родитељи пођу за њом да је врате. Млади пар се склони у манастир Горњак и замоле игумана да их венча и да им уточиште. Родитељи дођоше у манастир и распиташе се за њих. Но, калуђери их не проказаше. Девојку су задржали а њеног момка послали да чува манастирске овце. Девојка са једним калуђером заче и убрзо роди дете и умре.

Калуђери је сахране у близини манастира, на даљини од километар хода, код данашњег села Брезнице. Чувајући овце младић наиђе и виде свежу ископану земљу, откопа је и препозна своју љубав. Младић у очају и болу оде игуману у манастир у који беше већ стигао кнез Лазар. Младић се поклони честитом кнезу и исприча му шта се догодило, као и своје муке од доласка у манастир. Несрећни родитељи чуше убрзо за трагедију која се догодила. Када стигоше у манастир сretoше младића и отац девојке га посече сабљом. Кнез Лазар нареди да се сахране један поред другог. И ту, поред ове хумке израстоше две брезе које су обгрљене, у чијим крошњама до данас шуморе речи љубави. Због ове трагедије кнез се разљути на понашање ових родитеља и понесе дете са својом пратњом у крушевачки престони двор.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ СЕЛА БРЕЗНИЦЕ У ХОМОЉУ

Село Брезница по легенди је настало насељавањем породице хајдука из Хомоља који су радили радили на зидању бране код Горњака. Крчили су шуму и оставили једну брезу која је остала као симбол и име селу Брезница.

МАНАСТИР ГОРЊАК

Манастир Горњак је посвећен Ваведењу Пресвете Богородице. Саграђен је на заравни, испод стрмих литица планине Жежевац. Његов првобитни назив био је Ждрело. Данашњи назив Горњак добио је у 18. веку. Међутим, његов постанак је везан за 14. век. Историјски подаци и предање говоре да је задужбина Кнеза Лазара Хребељановића. Црква је грађена у облику моравског триконхоса. Црква је данас женски манастир са оскудном величином сестринства на челу са Игуманијом Вероником (Паунковић) која чува и брине о овој Светињи. Предање и писани извори кажу да је први игуман манастира Горњак био Григорије Синаит. Манастир Горњак чува ћивот са моштима Григорија Горњачког, велику светињу и реликвију. Изнад саме цркве у стени је капела-црква која је посвећена Светом Николи.

МИТ И ЛЕГЕНДА О ЦРКВИ ШУПЉАЈИ КОД РИБАРА

Село Рибаре је једно од најживописнијих села у Хомољу. Смештено је у горњем делу Рибарске клисуре. Црква Св. Ђорђа је саграђена у Рибарској клисури, близу ушћа Осаничке реке у Млаву. По предању црква је сазидана на темељима старе светиње која се звала „Куделин“. Данашња црква је у Хомољу позната под именом „Шупљаја“ и сазидана је 1928. године. У самој близини цркве постоје три извора чисте пијаће воде.

После завршене Косовске битке, кнегиња Милица утучена болом за изгубљеним господаром Лазаром, сетила се Хомоља где бих могла мирно боравити и оплакивати своје најмилије у тишини. Пође са свитом у Хомоље где је толико пута долазила. Настани се на месту у близини где је сеновито место скривено као гнездо кукавице у шуми.

Градитељи по наређењу Милице почну зидати цркву у сенци храстова и јове и столетних букви. Послуга је често посматрала кнегињу која је у тишини јецала и у болним грудима носила рану. Када би их приметила одговарала би им: „Шупље су моје груди, срце је моје остало на Косову, уз мене је мој дух, Стефан мој, нека се ова црква зове Шупљаја - то сам сада ја“. Док је градња цркве текла неимари угледаше и три снажна извора воде. Додоше им називе: Први је извор Миличин, даје снагу ослабљеном телу. Други извор је Стефанов, даје виталност. Трећи извор је Јефимијин, он обнавља вид ослабљеним очима. Јефимија је слепа била по погибији свог супруга Угљеше на Марици. Закон у

тадашњој Србији је налагао да се супруге владара ослепе после његове смрти.

МИТ И ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА ХОМОЉЕ

У стара времена легенда остаје сведок о настанку имена Хомоља. Пред полазак цара Лазара у бој на Косово он позва и прокле српски народ: ко не дође у бој на Косово... Власи из овог краја Србије, где кнез има своју задужбину Горњак, пожуре. На добрим коњима, обучени овчијим кожусима и под овчијим шубарама узвикну Лазару у граду Крушевцу „Омуље, Омуље!” (Човече, човече). Од тих времена назив ове области у источној Србији, где живи овај храбри народ доби назив Омоље. У току времена додаше испред слово Х, тако данас остаде Хомоље.

МИТ И ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА КРЕПОЉИН

После Косовског боја, почеле су пљачке Турака, паљење села и кућа. Народ је пошао у бежанију. Група Срба пође у брдовити крај Хомоља, у близини Кочетинске реке, ка ушћу у Млаву. Ту наста насеље, поред самог поља и то се насеље прозва - Крај поља. Доцније се две речи саставише у једну - Крајпољин, а затим становници стопише слова „а” и „ј” и дадоше слово „е” и место доби назив Крепољин које и данас носи са поносом.

ЦРКВА СВЕТОГ АРХИЂАКОНА У КРЕПОЉИНУ

Крепољин је смештен у западном области Хомоља, а у северном делу Крепољинско-крупажске котлине. Предање дасу ово место настанили досељеници са Косова. Црква је почела да се гради тек 1999. године. Освећење темеља било је 2000. године. Радови су завршени 2003. године.

ЦРКВА СВЕТОГ ЈЕВАНЂЕЛИСТА МАРКА У БЛИЗНАКУ

У селу Близнак у Хомољу постоји црква која је почела да живи и у њој служи од 1939. године. Зидана је у српско-византијском стилу. Има два кубета са два крста. Слави своју крсну славу Марков дан.

ЦРКВА ВЕТОГ ПРОРОКА ИЛИЈЕ У ОСАНИЦИ

Село Осаница се налази у крајњем северозападном делу Жагубичке котлине. Само насеље је смештено у средњем току Осаничке реке, у долини коју окружују врхови јужних обронака Хомољских планина. Црква Светог пророка Илије је саграђена у самом центру села. Грађена је у току 1941-1943. године, за време Другог светског рата. Своје освећење је добила тек 1960. године. Данас је на месту те цркве подигнута нова светиња. Црква слави своју крсну славу на дан Светог Пророка Илије и њој се брине свештеник.

МИТ И ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ОСАНИЦЕ

У великим сеобама Словена и трагању за својом насеобином долази до насељавања области Источне Србије. Ново придошли су крчили шуме, палили трску и трагали за изворима воде. У шумама овог места наиђоше на безброј гнезда матица оса које су се ројиле око великог стабла дивље крушке. Крушка је обилато рађала и била пуна жутих плодова који су мирисали. Ту су основали насеље. Рекли су: „Кад је овде лепо осама, лепо и слатко ће бити и нама.” После, 1718. године, овде се насељавају Власи из Баната и прихватају назив места Осаница. У селу постоји и река која је са именом „Осаничка река”.

МИТ И ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ЈОШАНИЦЕ

Мит и сачувана легенда казују да је кнез Лазар за одбрану ове територије тражио помоћ у људству из овог краја! Јошаничани су тада са мештанима из суседног места градили воденицу тако да су морали остати још једну „даницу” да би завршили воденицу. Тако о овоме насеље доби име Јошаница.

МИТ И ЛЕГЕНДА О БУЈДИНОЈ БАРИ У ХОМОЉУ

Мит о настанку насеља Суви До је сачуван до данашњих дана и чува се у предању мештана. У насељу је постојала речица која је често била сува, без воде. У њој је једино било воде с пролећа, када се истопи снег са околних брда, или када у јесен падају јаке и обилне кише. На месту где је сада насеље у прошлости било је велико језеро кога мештани зваше Бујдина бара. Вода у језеру била је дубока, густа, обале језера су биле муљевите, тако је код мештана тог доба уливала велики страх. Нису смели да се приближе тој бари. По исушењу језера, народ је дошао на ово плодно тло и основао насеље Суви До у Хомољу.

МИТ И ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ПОЉА ЗВАНОГ „ТУГАВА” У ХОМОЉУ

Мит је остао да сведочи о туги мајке за изгубљеним дететом у Хомољу. У срцу и душе мајке нема дубљег бола, од бола за својим дететом. Мајчина рана у срцу никада не зараста. Мајка је крај стене где јој је дете страдало заплакала, тако болно да су и стене проплакале. Мајка скрхана болом носила је ноге своје на туђим ногама. Мајчино изгубљено благо се урезало дубоку у души материнској. Стене су гледале мајку очима детета са модро плавим очима, отвориле су своје усне, као да су шапутале мајци речи утехе. Туговала је мајка за својим дететом, долазећи и одлазећи пољем са великим и болним уздасима. Тако је долазила до стене и назад. У народу оста мит и то се место данас зове Тугава.

МИТ И ЛЕГЕНДА „РУМЕНКИНА СТЕНА”

У насељу у Хомољу постојаше лепа девојка по имену Руменка. Тајну њене тужне судбине, крије зеленило. Њу је док шетала са другарицама мотрило и пратило једно невидљиво око. Руменка беше витка и прелепа, јединица у мајке. Зато је мајка чуваше као зеницу ока свог. Како уз добро често иде и зло, изненада се у близини њене куће нађоше зли људи. Залаја њен пас, који увек предосећа зло у близини својој. Руменка појури брзим корацима преко градина и у пољу се сакри. Видела је да се од турских коња за њом дизао огромни облак прашине. Верни пас је кренуо за њом. Лавез пса одао је њен траг. Турци се брзином муње

нађоше у кањону и ухватише Руменку као звер. Судбина тако хтеде. Пас је крај ње тужно стајао цвилећи. Турци се поклонили таквој њеној лепоти. Пас је пратио њен зов, стајаше јој крај ногу цвилећи пасјим сузама. Убрзо је легао поред девојке. До данас на том месту цветају најкрупније беле висибаве, а Руменкина стена не дозвољава приступ њеној близини.

ЦРКВА ВЕЛИКОМУЧЕНИКА ГЕОРГИЈА У ЛАЗНИЦИ

На северном ободу Жагубичке котлине налази се највеће насеље у Хомољу Лазница. Кроз насеље протиче Каменичка река. Лазница је спада најстарије село у Хомољу. Њено помињање у писаним изворима датира још из 1382. године. Том повељом га кнез Лазар и патријарх Спиридон додељују манастиру Дренчи. Црква у Лазници се налази на узвишеном платоу села и у близини је сеоског гробља. Градња ове богомоље започета је 1930. године а завршена је тек 1940. године. Цркву је 1955. године освештао епископ Хризостома (Војиновића). Сада о цркви и парохији брине сеоски свештеник. Црква слави своју крсну славу „Светог Великомученика Георгија”.

МИТ И ЛЕГЕНДА О НАСТАКУ НАСЕЉА ИЗВАРИЦА

Обилазио кнез Лазар Хомоље. У том добу су се многа насеља оснивала. Наиђе он тако на насеље међу брдима, недалеко од реке Млаве. Примети кнез да ту има један велики извор и у близини много мањих. Мештани га дочекаше и угостише и на крају га послужише са вргом пуним бистре хладне пијаће воде. Кнез би задовољан овим необичним послужењем и испијајући гутљаје воде са извора рече: „Нека се ово насеље зове Изварица”.

МИТ О СВЕТОЈ ВОДИ СТОЈАЊЕ У ХОМОЉУ

Место Стојање се налази између села Лазнице и Милатовца, у атару села Селишта. Смештен је у једном отвору испод букве. Природа је подарила зеленило у изобиљу. Ту је извор звани Потајница, који је у великом поштовању у народу овог краја, како Срба тако и Влаха.

Право Стојање је вода која излази из тог отвора и име је добило по легенди. По народном веровању ту живи Стојан који пуста и зауставља воду. Живела овде у давна времена једна Влајна, која је имала сина Стојана. Док је мајка чувала овце, дечак је покушавао да види шта то има у том отвору. Радозналост је дечака однела у дубину тог отвора. Више се није вратио мајци. Мајка је плачући дозивала „Сине Стојање, Стојање-е-е! Сина ниоткуда, само се у тренутку из извора потекла вода да би се брзо изгубила. Доласком код ове воде човек заборави све патње и бол у животу. Обичај жена Влахиња је овде за ову Светињу остао до данас. Жене се одену у свечану ношњу. Чим се приближе извору, оне почну да вичу као да дозивају неког ко је далеко: Стојање-е-е-е! Стојање-е-е-е! Стојање крене. Вода је тада врло бистра и хладна. Њено потицање настаје за петнаестак минута. Ако се у групи жена нађе нека грешна особа вода неће потећи.

За ову светињу у Хомољу постоји прича и мит о човеку који је био убица који је дошао до извора и ту три дана стојао тражећи да опере грех. Вода није потекла, народ гаје нашао мртвог. То указује на ово веровање даје ово место свето Данас овде долази народ и у воду спушта ситан метални новац, да се Стојању плати вода, ту жене доносе и чист бели мешени поскур, да Стојање једе, носе и цвеће најлепше из баште да Стојање буде срећан. Носе и свеће и босиљак да Стојање буде здрав и да другима даје здравље.

ЖАГУБИЦА СЕДИШТЕ И ОПШТИНСКО МЕСТО ХОМОЉА

Жагубица је варош и седиште Хомоља. Први назив места је био Жабуковица, 1467. године. Постоје подаци да се насеље звали „Врело”, а звало се и Камидовац. Постоји запис о несталом насељу у Селишту у којем и сада има стабала самониклих младица дуња. Она говоре дасу изданци некадашњих воћки насеља Камидовац. У близини данашње вароши Жагубице постоји једно старо и напуштено гробље - „Незнано гробље”, као и остатци темеља мале цркве у уској клисури Тиснице. Сви ови подаци упућују да је ту давно било насеље пре садашње вароши Жагубице. Први насељеници данашње Жагубице долазе из места Алмаша у Ердељу. На гробљу је постојао стари камени споменик, који је припадао првом родоначелнику Жагубице старцу Лупши, други такав надгробни споменик припадао је његовој жени под именом Опра. Постојала је у близини и стара воденица звана Лупшина, њу је помињао стари свештеник Момчило Декић. Свакако да је вредан и лик војводе

Илије Стошића који је био вођа Хомоља под Карађорђем. Жагубица је смештена као варош у крајњем југоисточном делу котлине.

МИТ И ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА ЖАГУБИЦЕ

Једнога дана у прошлим вековима, два брата пођу у свет, један од двојице браћа се изгуби и није се вратио кући неколико дана. Када се изгубљени брат вратио кући цела његова фамилија, која је била забринута за њега, питала га: „Па где си, забога, како си се изгубио?” Временом загубљени брат је добио надимак „загубица”. Касније је насеље добило име Жагубица.

ЦРКВА СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ У ЖАГУБИЦИ

Црква у Жагубици је саграђена у самом центру вароши. Окружена је липама. Пдигнута је на некадашњем имању домаћина Ивана Рајковића званог Милућиње. Освећење цркве је обављено средином 1874. године од стране српског митрополита Михајла. Поред цркве је и надгробни споменик са именом Милутина Петровића-Ере, Хајдук Вељковог брата и његове кћери Маре. Овај споменик је само обележје јер ту они не почивају. Милутин Петровић је умро и сахрањен у Свилајнцу. Заветина у Жагубици и литија су на Спасовдан, а о цркви и парохији се стара свештеник.

МИТ И ЛЕГЕНДА О КАМЕН ДОЛУ И ЗИДАЊУ ЦРКВЕ ДАМИЛЕ

Кнез Лазар је долази са својом пратњом у обилазак своје територије. У његовој близини у пратњи је била и кнегиња Милица. Која је била задивљена лепотом и природом Хомоља. Они свратише у ову насеобину да ту нађу коначиште. Било је летње вече. Унаоколо су мирисали јорговани, а мирис расцветалог белог багрема је отужно мирисао. Сељани су били сретни што их кнез почаствовао своји обиласком. Донели су му храну у изобиљу, сир, печено јагње, млеко и мед. Забава је било до касно уз песму игру и звуке фруле. Кнез и Кнегиња су били радосни и сретни оваквим дочеком. На починак су пошли касно, брзо су заспали мирним сном. Ваздух је био чист планински.

Ујутру их будила песма славуја. Умивање је било у бистрој води

Тиснице, где су уз реку шетали. У теснацу реке су наишли на лане и кошту како се мазе у ливадској трави. Кнегиња је била разнежена призором и лагано се спустила да их помази руком, животиње се нису уплашиле. Из шуме је у трену изашао један дечак пастир. На рамену је носио шарену изаткану торбицу, док је у руци имао изрезбарени штап. Кнегиња тада замоли Кнеза да овим добрим људима на том месту сагради цркву, пошто је немају. Кнез је одговорио „Да, мила”. Тог момента пришао је дечак и питао кнегињу: „Дамила могу ли ја дих помилујем?” Кнегиња је одговорила: „Може, момче, како да не!” Дечак се лагано спусти, из торбице му је испала фрула. Милица се насмешила овом дивном неспоразуму и погледала Лазара у очи. Кнез је замолио дечака да нешто одсвира на фрули, дечак је са радошћу то учинио.

Кнез и кнегиња су га посматрали радоваше се са осмехом његовој љупкости у извођењу мелодије на фрули. Док је дечак свирао њему је умилним гласом узвраћао славуј из шуме. Кнез је испунио жељу кнегињи, саградио је цркву на том месту, Камен долу, где настаде љубав и доброта. Његови неимари су саградили цркву Дамилу, по нацрту кнеза у виду слова Д у знак сећања када је боравио у Хомољу са својом кнегињом Милицом, а све у знаку и почаст дечаку који је кнегињу назвао Дамилом. Турци су убрзо освојили и ове крајеве. Купола на Цркви није била стављена. Народ је пошао у збег, а насеље је било спаљено. Данас на том месту остао је темељ Дамиле и пој славуја.

ЦРКВА РОЖДЕСТВА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ ТРШКА ЦРКВА

Парохијска црква вуковачка је једна од најстаријих, не само у Хомољу већ и шире. Црква је некада била посвећена Светом Николи. За сада поузданих одговора нема које њен првобитни ктитор у време њеног настанка. Једно од најстаријих насеља у Хомољу је место Трг. Ово место говори да је у средњем веку овде трговачко насеље. Насеље и Црква настају на раскрсници путева који воде кроз област Хомоље. Истраживања овог подручја казују да је лева обала Млаве, као и топоним „Тршко поље” подесније за насељавање и живљење. Десна обала која је у средњем веку, а и данас делимично, настањена је место тог „Трга” где је стара црква. Трг је у прошлим вековима по материјалним доказима била насеобина. Тада се народ под најездом Турака склањао у брда и планине. Када такав зулум прође народ се враћати много касније, тек почетком 18. века. Њен об- новитељ у новијем добу је трговац Ламбра Ђорђевић из Жагубице. Сада ова парохија Вуковачка припада Тршкој цркви и

то је женски манастир са духовним лицем, а свештеник врши обреде у цркви и на самој парохији. Сва три насеља које чину ову парохију: Вуковац, Милатовац и Јошаница славе заједничку литију, заветину и дан поља на празник Вазнесења Господњег - Спасовдан. Нови конак је подигнут, 1973. године, и у њему постоји капела Светог Николе у којој се за време зиме и хладних дана служи литургија. Манастир има и своју библиотеку.

МИТ И ЛЕГЕНДА О МЕСТУ ТРГ У ХОМОЉУ

На пазарном месту Трг, долазили су трговци, сточари са разних страна, да продају и купе. У време празника на Трг су долазиле и жене, девојке и старице. Долазило се у цркву на причест, да се моле Богу, а девојке су долазиле на гледање. На празник Богојавњења обичај је да се младићи и девојке гледају, бирају за женидбу. Изабране девојке тог дана је по веровању чекао срећан брак. Баш тада су се загледали Аница и Драгић, загледали се и заволели. За њих су то били срећни дани. На Трг су долазили и Турци. У Аницу се загледао млади Турчин. Био је леп и све је на њему било лепо. Одећа од црвене чохе, украси на њој позлаћени, а турбан и огртач свилени.

Коњ - арапски хат. Пришао је Аници окрећући леђа Драгићу. Турчин је имао оружану пратњу. Драгић је био збуњен, узбуркале се емоције, али се и утишао.

Следеће пазарне недеље Драгић је спремио нож, наиђе ли Турчин браниће част Анице. Дан је био прелеп на Тргу, сјатили се људи из свих насеља. Празничан дан, светковина...

Одлази се у цркву на богослужење, пазари се и чују се новости. Аница и Драгић су међу девојкама и момцима. Песма, игра, шале се и смеју. Онда изненада наиђоше Турци. Смех и говор замукоше на пречац. Лепи Турчин сиђе са коња, а један момак из пратње прихвати коња за узду. Аница се сакри иза једне девојке и поче трчати. Већ је била измакла оку Турчина. Тада Турчин грубо нападну Драгића, удари га. Драгић паде али брзо устаде. У његовој свести се стално понављало Косово. Муњевитом брзином савијене главе и тела свом снагом насрну и нож забодe младом Турчину у стомак. Народ се разбежа. Сви су стрепели шта се догодило. Његова пратња повади мачеве и сабље, настаде покољ и крвави окршај, пострада голоруки народ. Драгића ухватише и на лицу места и погубише, а покупише мртвог Турчина и одјаше у галопу.

Аница је брзо трчала. Грло јој се осушило. Била је без снаге и тешко је дисала. Под брдом је клонула. За њом је нека сељанка гласно викала „Још Анице!” и успела је. Умакла је у густиш шуме. Одахнула је и рекла: „Хвала вам, моје лепе стране, ви сте ме спасиле!” Спустио се ноћ, Аница је угледала црни облак на небу како иде ка Тргу. За кратко време Трг је био у пламену. Аница је помислила „Драгић ће ме наћи”, тако је у мислима и заспала. У само јутро је нашио пастир и спасао је од звери која јој се прикрадала. Био је то пастир који шумом ходи и све тајне шуме зна. Пастир је знао шта се тог крвавог дана на Тргу догодило.

Када је чула трагичне вести, њој остаде да се врати у своје насеље Јошаницу у пратњи пастира. Сељани су мртве сахранили поред цркве на Тргу, Драгића пренели својима у Драгићевац. Трг је изгорео до темеља. Земља је била натопљена крвљу. Дуго су кише прале крв са земље. Насеље се више никад није обновило. Само Црква усамљена стоји као сведок да прича о сновима момка Драгића и другог Турчина. Вихор ратова је однео запис који је био у камену. Легенде и Мит Хомоља се остала преносити до данашњих дана. Изгубише се песме на Тргу, гледање и говор људи. Трговци одавно одмарају своје уморне ноге у гробовима расуте по целом Хомољу.

Пастир је својом фрулом, до данас преносио мит о Драгићу и Аници, и дао је име насељу одакле је Драгић - Драгићевац. Место где је угледао Аницу - Госпојинци, место где се Аница скрила - Лепе стране.

МИТ И ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ НАСЕЉА ВУКОВАЦ

Легенда о настанку насеља Вуковац се и данас препричава. Пастир у шуми поред стада оваца се досађивао по цели дан. Једном се хтеде нашалити са копачима који су копали кукуруз недалеко од његовог пашњака. Почео је викати из свег гласа: „Еј... еј... вукови, поједоше ... овце!“ Људи бацише мотике и потрчаше да помогну чобанчету. Кад стигоше пастир поче да се смеје. Схватили су људи превару и вратише се свом послу. Убрзо, затим, пастир поново повика људима да га напали вукови. Људи му повероваше опет кад тамо шеретски се пастир смејао. Људи журећи да посвршавају посао још за видело, нису се више ни сећали ове шале. Пастир је у сам смирај дана викао: „Вукови, овце вукови... овце.“ И све је изједном умукло. Када су људи пошли кући угледали су стравичан призор. Вукови су заиста дошли и учинили покољ. Тако је ово насеље названо Вуковац.

МИТ И ЛЕГЕНДА О ШАЛИЦИ

У пределима Хомоља, где по данима певај славуји, а по ноћи река Млава. У њеној близини се налази извор украдене лепоте. Поред извора се окупљала младеж, када се враћала из поља или сабора. Ту се брзо заборављао умор, седећи покрај воде извора. Ту је шала, прскање водом, песма и игра трајала до заласка сунца. Извор доби име Шалица, од речи шала. У долини Шалинца до данас постоји извор површине два квадратна метра и једног метра дубине, са хладном пијаћом водом.

МИТ И ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ НАСЕЉА СИГЕ И МЕДВЕЂИЦА

Кроз подручје Хомоља је пролазио римски пут. У близини њега је оаза природе, зелена страна. По древном обичају у Хомољу је остао обред да с рано ујутро на Божић захвата вода са извора или река пре зоре док се остала фамилија не пробуди. Девојка Тодора је хтела својим вредним рукама да порани и захвати воде и обрадује своју мајку. Пошла са бакрачем крчаг и обрамицу и пошла на извор по воду. Петлови су својим кукурекањем најављивали долазак новог дана, будећи цело насеље. Тодора се бојажљиво приближила извору, док се вода пушила у хладном магличастом јутру. Жуборила је вода на местима где се још није ухватио лед. Напунила је судове са водом, окренула првим кораком ка кући. У тренутку је остала окамењена, пред њом се појавила бела медведица (мечка). Страх је у њеном срцу учинио своје, није могла ни да корача, ништа није ни заустила да каже. Свети Сава је са висине гледао, јер његове духовне очи свуда стижу. Видео је да се девојка следила, њене ноге су ухватиле речне сиге. Прекрстио је штапом и подигао три прста. Тада је медведица нестала.

Литература:

- Челиковић Б. (2012). Млава-Хомоље-Звижд, Београд.
Андрејић Ж. (2012). Српске средњовековне жупе у сливу Млаве. У: Митолошки зборник 26, Рача.
Обрадовић Р. (2003). Цркве и манастири Хомоља Млаве и Стига, Пожаревац.
Радовановић Љ., Ђорђевић М. (2000). Хомоље, Жагубица.
Митошевић Д. (1979). Тршка Црква у Хомољу Код Жагубице, Смедерево.

- Митошевић Д. (1975). Манастир Горњак, Земун.
- Владимировић М. (1965). Пет векова писане речи, Пожаревац.
- Стојадиновић Љ. (2002). Хроника Хомоља Жагубица, Жагубица.
- Мирковић П. (2005). Светиње браничева. Београд.
- Миљковић Љ. (1992) Хомоље, Нови Сад.
- Стојадиновић Љ. (1998). Отргнуто од Заборава, Жагубица.
- Јацановић Д., Живковић Ј. (2000). Виминациум бр. 11, Пожаревац.
- Динић М. (1968). Власти за време деспотовине. У: Зборник
Филозофског факултета X-1, Београд.
- Ђорђевић Т. (19089. Незнано гробље у Жагубици. У: Старица 3,
Београд.
- Кнежевић Б. (1997). Плоча са двојезичним натписом из 1218.
године у Витовници. У: Саопштења 29, Београд.
- Стојаковић М. (1987). Браничевски тефтер, Београд.
- Веселић Ј. (1874). Опис цркава у Србији, Београд.
- Руварац И. (1889). Ждерски манастири. У: Старица 6, Београд.
- Ружићић Н. (1893). Историја српске цркве, Загреб.
- Милићевић Ђ. М. (1876). Кнежевина Србија, Београд
- Животић А. Г. (1998). Каменово на Млави, Београд.
- Јацановић Д., Младеновић Б. (2002). Насеља Браничева, Пожаревац.
- Јовановић Љ. (1903). Записи и натписи 1-6, Београд.
- Дероко А. (1950). Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и
Македонији, Београд.

Резиме

Изузетно велика бројност српских митова и легенди сачуваних у Хомољу до данас чине овај простор историчном и „митском српском земљом”. Тек по неки мит са овог простора код Влаха у складу је са њиховим насељавањем у новијим временима, од XVIII до XIX века.

Прегледни научни рад УДК: 911.37 (282.2 Млава)
(497.11 Петровац на Млави)

ЖЕЋ ВЕКОВА

Област реке Млаве са својим географским и климатским особинама представља одувек изузетно богато и повољно природно станиште људи. Плодна долина богата водама, планине и побрђа са обиљем животних ресурса, рудама и природним склоништима омогућиле су живот људима још од каменог доба на простору Вукана (825), у клисури Ждрела, Златовске Главчине (632) и Хомољске планине у залеђу (940). Потпуно отворена равница ка Дунаву и врло блиска и приступачна главном геостратешком правцу дуж Велике Мораве област Млаве и Петровца је незаобилазно била укључивана у све турбулентне покрете и културне утицаје.

Два пећинска насеља у Горњачкој клисури откривена су и немаром уништена приликом експлоатације камена и градње пута. На локалитету Падина лагра, на излазу из клисуре Млаве, откривен је улаз у пећину у којој су пронађени остаци ломљених животињских костију, фрагменти посуђа и пепелиште. Други локалитет који је уништен у клисури налазио се пред улазом у Дубоку пећину. Овде је откривено камено оружје и много алатки од кемења и кремена које је ипак сачувано.

Насеобина људи у време Млаћег каменог доба - Неолита у атару села Великог Лаола, у потесу Беловоде, по својој величини (80 хектара) и високом културном нивоу својих становника представља једну од својеврсних метропола на читавог Балкану. Дубина културног слоја од скоро три метра сведочи о насељу миленијумског трајања кроз четири фазе Винча - Тордош културе. Најмлађе насеље Беловоде је страдало у пожару. Пронађено је мноштво фрагмената и посуда од печене глине рађене ручно и статуа људи и животиња. Археолошким истраживањима се дошло до бројих бакарних гранула које доказују најраније прерађивање бакра у Европи и предњој Азији као и постојања рудника у близини. Значајнија насеља из доба Неолита откривена су у Орешковици, потес Збеговиште; Лопушнику, потес Пазариште; Великом Поповцу, потес Вука; у Трновчу и Каменову.

Највећа градина Бронзаног доба налазила се на узвишењу Васина Главица уз врело воде у селу Шетоњу, које доминира долином Млаве. Крај Шетоњског врела је постојало и насеље земуничког типа. Откривени

су бројни примерци сребрних привезака у форми домаћих животиња, торквеси, наруквице и бронзане секире. Реч је о ратничком народу који је, највероватније, заслужан за спаљивање и уништење енеолитског насеља на Беловодама. О постојању бронзанодопског насеља сведочи и некропола у селу Витовници.

Постојање градинског утврђења и насеља најмлађе фазе Гвозденог доба документовано је у Каменову у потесу Тракин поток. Утврђење од земље и палисада је било елипсасте форме са утврђеним улазом. У истом селу, на месту Пргудово, пронађене су 32 бронзане наруквице келтске провинијенције. Судећи према бројним налазима дугмади са представама трискелеса у читавом басену Млаве јасно је документовано бројно келтско становништво.

Освајањем простора Трибала и Келта антички латински освајачи су преименовали староседелачки хидроним Малва у Малвенсис и успоставили одбрамбени гранични систем дуж реке Дунав са средиштем у Виминацијуму и повезан путевима са утврђеним градовима и селима у залеђу. Од Виминацијума је кретао главни путни правац на југ - Виа милитарис - ободом моравске долине. Други пут се одвајао ка граду у данашњем Калишту, коначишту Јовис Пагус-Градац код Великог Лаола, граду Идимум у Ресави и Хореум Маргум-Ћуприји. Од овог пута се одвајао један крак ка Хомољу и Кучајни где су се налазили рудници злата, сребра и бакра. У долини Млаве су настала бројна војничка али и домородачка насеља под утицајем римске културе у Ћовдину, Шетоњама, Табановцу, Ра- шанцу, Рановцу, Бошњаку, Вожановцу, Бусуру, Стамници, Мелници, Бистрици, Манастирици, Трновцу, Добочки, Лапушњику, Добрњи, Орешковици, Буровцу, Ждрелу, Великом Лаолу и Забрђу, где су пронађени или се још увек приликом орања проналазе примерци бакарног и сребрног римског новца, украсни предмети, прстење, минђуше и фибуле. Значајније насеље се налазило поред извора Калина у Каменову. Остаци већег каструма квадратне основе са округлим кулама на угловима где је била станица Јовис Пагус, између Великог Лаола и Петровца, на потесу Градац, и данас су значајни али неистражени. На значајне културне грађевине опомињу и топоними Стублови, Раденац и Јупитерово брдо (266) у Великом Поповцу. У атару села Забрђа се налази гробље из римског периода са великим сакралним објектом званим Панарија где код извора пијаће воде постоји капела саграђена од правилних камених тесаника и римских тегула са каменим коритом. Овде су биле узидане и две мермерне плоче тзв. Табуле ансате са текстом.

Име реке Млаве је, по свему, настало словенском метатезом од античког Малвенсис и трибало-дарданског Малва. Насељавањем

српска племена Љутића - Браничеваца, Кучана и Тимочана у сливу Моравског склопа река, јужно од Дунава формирана је независна кнежевина Морава а после христијанизације у оквиру епископије Морава са седиштем у граду Морава, некадашњем римском Маргуму. Стешњена између Бугарске, Византије и Угарске кнежевина Морава је постала полузависна да би постала византијска тема Морава која ће бити преименована у тему Србија, крајем X века. Епископско седиште је премештено у Браничево и означена истим именом. Браничевској епископији су припадале земље Браничево и Кучево. Приликом ослобађања северних крајева од Византије и Угарске српски велики жупан Немања је јужне делове Кучева и Петрус са Дубравицом у Браничеву подложио ново основаној епископији у Жичи.

Са досељавањем Печењега и Кумана у Кучево и Браничево донекле је била измењена етничка структура. Али, на ове просторе су се досељавали и Јермени како сведочи најстарији сачуван историјски натпис из млавског краја. Камен са напоредним јерменским и српскословенским натписом, из 1218. године, сведочи да је Ладосин Бабугов подигао храм апостола Јакова и Петра. Овај камен је пренет из Орешковице у којој је постојала јерменска црква и узидан у припрату манастира Витовнице. На вису изнад манастира се налазе остаци средњовековног града Витовнице у близини кога је пронађен примерак сребрног динара краља Драгутина и Милутина, као и златна наушница.

Христијанизована куманска властела на челу са Дрманом и Куделином је уз помоћ Угарске успела да успостави своју јаку власт у Браничеву са седиштем у врло утврђеном граду Ждрелу. После напада на Србију, 1291-1292. године, поражени су од стране краљева Драгутина и Милутина. Браничево и Кучево су ушли у састав Сремске земље краља Драгутина. Од времена цара Душана Браничево је посед Вука и Радича, синова Бранка Растислалића. Вук Бранковић Растислалић је доживео расап од стране кнеза Лазара, 1379. године, тако да су његови потомци били вазали. Према легендарним подацима Вук Бранковић Растислалић је обновио или саградио манастире Витовницу и Брадачу. После овладавања Браничевом кнез Лазар приступа градњи манастира Раванице и Горњака у клисури Млаве. Кнез Лазар је успоставио властелинство манастира Горњака у коме су највећи приходи убирани од пазара и панађура у Шетоњу. Браничевска епископија је уздигнута на ранг Митрополије, али је при томе њено седиште премештено у много безбеднију тврђаву Ждрело.

Некадашња жупа Млава је према најзначајнијој тврђави Ждрело у време српске деспотовине преименована у власт. Крајем XIV века, власт

над Ждрелом и жупом држао је велики војвода Угљеша Десисалић, који је умро 1394. године као монах Сава, а потом сахрањен у истој цркви. Угљеша је изгледа одбранио Ждрело од угарског краља који је 1392. године продро до њега али није успео да га заузме. И у првој половини XV века Ждрелом владају Десисалићи и Кувети. У Малој цркви су сахрањени Стефан Кувет, син Вука Кувета, великог челника деспота Стефана и синови великог војводе Угљеше Десисалића, Вук Угљешић и Стефан Угљешић. У Малој цркви у Ждрелу је сахрањена и Теодора, супруга Илије Десисалића, која је била из рода Кувета. Деспот Ђурђе је морао да преда Ждрело Турцима, 1438. године, поново је враћено 1444. а коначно је пало у турске руке и разорено, 1458. године, јер се не помиње у по- тоњим турским пописима.

На бројна средњовекована насеља опомињу многобројни археолошки остаци, манастиришта, црквине и стара гробља. Манастиришта се налази у селу Рановцу, Бистрици и Манстирици. Остаци цркава су у селу Танбановцу, Буровцу, Великом Поповцу и Везичеву.

После турских освајања формирана је нахија Ждрело. У околини Петровца на Млави бележи се у турским пописима, после 1459. године, постојање више манастира и цркава од којих неки нису одолели разарајућим силама у прошлости. Најзначајнији од њих су Митрополија и Св. Никола у Ждрелу, манастир Духовник - Св. Тројица код Шетоња; непознати манастир у околини данашњег Петровца, некадашњег села Свине; манастир Витовница; манастир Раван, данашња Брадача; манастир Захова, данашња Заова и Златарић. А, на простору од Петровца до манастира Горњака формиран је читлук турског санџак-бега Али-бега Михаљевића - Михалоглуа. Практично, властелинство манастира Горњака је претворено у Али-бегов читлук а од камена митрополијске цркве Св. Николе направљена је кућа санџак-бегова.

После 1690. године Браничево, Млава, Хомоље и други крајеви су запустели тако да аустријски попис из 1718. године, бележи следећа села у Кучајнском дистрикту: Дрмно, Бродарац, Бубушинав, Смољинац, Батуша, Шапина, Лајавица, Црљенац, Велико Село, Божевац, Кула, Старичина, Рашанац, Нересница, Даиша, Волуја, Кучајна, Ракова бара, Каона, Поросањица, Каменово, Горњак (манастир), Стамница, Витовница (манастир), Бистрица, Извор, Новаци и Кашљево. Дошло је до обнављања манастира Горњака и обнављања цркава као што је то случај са црквом у Каменову, 1730. године. У то време је обновљена и црква у Шетоњама пошто се помиње њен поп Нешко Стефановић који је дошао из старовлашког манастира Ковиља. Онуфрије, калуђер

манастира Витовнице је родом из Будима, а Јанко, свештеник Тршке цркве је родом из Охрида. После 1720. године на ове просторе је почело досељавање новог српског становништва са разних страна али и Влаха.

Народ овога краја је узео велико учешће у Првом и Другом српском устанку. Из Добрње су Карађорђевој војводи Петар и Стеван Теодоровић Добрњац, из Мелнице војвода Пауљ Матејић, који је у легенду ушао у битци на Чегру код Ниша а из Златова: буљук баше Милован Павловић Кукић и Првул Павловић и барјактар Глиша Гусларевић. У Другом српском устанку из ових крајева учествују: Стеван Теодоровић из Добрње, Маринко Џодић из Жагубице и Михајло Ђођевић из Звижда. У селу Рановцу, на реки Витовници српски устаници су однели велику победу над Турцима.

И у Кнежевини Србији, после 1818. године, задржане су нахије као административне области. Тако, у Нахији пожаревачкој постоје кнежине: Млавска, Моравска, Хомољска, Жвиждка, Голубачка (Река), Печка и Рамска (Стишка). Млавској кнежини припадају села: Крвије, Табановац, Велико Лаоле, Бусур, Златово, Везичево, Ђевдин, Орашковица, Буровац, Шетоња, Вошанац, Бистрица, Мало Лаоле, Ждрело, Стамница, Радуловац, Лесковац, Рановац, Мелница, Витовница, Кладурово, Претрже, Каменово, Трновке, Кнежица, Дубочка, Сњиња, Црљенци, Старчево, Прибић, Каљиште, Батуша, Слана, Рашанци, Манастирица, Царичина, Кула, Кобиље, Аљудово, Мало Црниће, Забрега, Шапиња и Божевац. Интересантно је да се село Велико Лаоле уписује једним делом и у Хомољску кнежину.

После ослобођења од Турака обновљене су и саграђене многе цркве у млавском крају. У селу Шетоњу је подигнута црква посвећена Светом архипастиру Михајлу, 1826. године; у Петровцу на Млави црква посвећена Вазнесењу Господњем, 1868-1869. године; у селу Рановцу Светим апостолима Петру и Павлу, 1874. године; у селу Везичеву Светом Пророку Илији, 1903; у Каменову Светом Константину и Јелени, 1907; у Табановцу Светом апостолу Томи, 1919; у Великом Лаолу Светим апостолима Петру и Павлу, 1932; у Великом Поповцу Светом Пророку Илији, 1936; у Бистрици Светом Константину и Јелени, 1937; у селу Орешковици Светој Мученици Марини, 1959. године. У најновије време су подигнуте нове цркве у селима Панкову, Рашанцу, Ђовдину, Крвију и Добрињи.

Ово је време када почиње шире просвећивање и оснивање школа. Прве школе су основане у: Добрњи, 1832. године; Свину (Петровац), 1834. године; Шетоњу, 1837. и Рановцу, 1845. Затим, следи оснивање школа и у: Витовници, 1861-1862. године; Великом Поповцу, 1862.

године; Каменову, 1865; Великом Лаолу, 1875; Мелници, 1875; Забрђу, 1882. и Буровцу, 1894.

После административних промена које су ступиле са доласком кнеза Александра Карађорђевића место Свине - Свиње је постало седиште у коме је саграђена модерна зграда среског начелства, 1842. године. После рођења кнеза Петра место Свиње ће добити ново име, 1859. године, Петровац. Петровац на Млави ће бити проглашен за варошицу, 1871. године. Читаоница је основана 1874. године, а у седишту Млавског среза оснива се од стране свештенства, просветних радника и грађанства и Певачко друштво „Зора”, 6. маја 1899. године. Убрзо, 1908. године, основано је и Дилетантско позориште „Млава” које ће прерасти у истоимено Аматерско позориште, 1927. године. Државна Гимназија је отворена у Петровцу, 1920. године. У Петровцу је саграђен Спомен дом посвећен ратницима из Млаве изгинулим у ратовима 1912-1918. године, као и еснафски Занатлијски дом у коме се данас налази Културни центар.

Литература:

- Бошковић Ђ. (1950). Средњовековни споменици североисточне Србије. У: Старице I, Београд.
- Грујић Р. (1933). Полошко-тетовска епархија и манастир Лешак. У: Глас Скопско! научног друштва XII, Скопље.
- Дероко А. (1950). Средњовековни Градови у Србији, Црној Гори и Македонији, Београд.
- Динић М. (1968). Власти за време Деспотовине. У: Зборник Филозофског факултета X-1, Београд.
- Динић М. (1978). Српске земље у средњем веку, Београд.
- Ђорђевић Т. (1908). Незнано гробље у Жагубици. У: Старице III, Београд.
- Јацановић Д., Радојчић Н. (2003). Праисторијска остава металних предмета из села Шетоња код Петровца на Млави. У: *Viminacium* 13-14, Пожаревац.
- Јиречек К., Радоњић Н. (1978). Историја Срба II - Културна историја, Београд 1978.
- Јовановић Љ. (1903). Млава, Београд.
- Каниц Ф. (1985). Србија - земља и становништво, I, Београд 1985.
- Кнежевић Б. (1997). Плоча са двојезичним натписом из 1218. године у Витовници. У: Саопштења XXIX, Београд.

- Кнежевић Б. (1989). Манастири у Браничеву према турском попису из 1467. године. У: Саопштења XX-XXI, Београд.
- Мадас Д., Гајић А. (1983). Надгробне плоче и гробови ктитора цркве Богородице Пречисте у комплексу Ждрела у Горњачкој клисури. У: Саопштења XV, Београд.
- Мадас Д. (1996). Средњовековно Ждрело - Десисалићи и Коувети. У: *Viminacium* 10, Пожаревац.
- Младеновић А. (2003). Повеље кнеза Лазара, Београд.
- Миловић О. (2003). Наушнице са јагодом из средњовековне збирке Народног музеја у Пожаревцу. У: *Viminacium* 13-14, Пожаревац.
- Миљковић Е. (2004). Смедеревски санџак 1476-1560, Београд.
- Миљковић Е., Крстић А. (2007). Браничево у XV веку, Пожаревац.
- Митошевић Д. (1991). Манастир Брадача. У: *Viminacium* 6, Пожаревац.
- Мишић С. (2006). Територијална организација Браничева (XII-XV век). У: Браничево кроз војну и културну историју Србије, I- 3, Пожаревац.
- Новаковић С. (1912). Законски споменици, Београд.
- Обрадовић Р. (2003). Цркве и манастири Хомоља, Млаве и Стига, Петровац.
- Обрадовић Р. (2008). Витовница село у Млави, Пожаревац.
- Пантелић Д. (1948). Попис пограничних нахија Србије после Пожаревачког мира. У: Споменик ХСVI, Београд.
- Радосављевић Н. (2010). Попис Београдске митрополије из 1826. У: Мешовита грађа XXXI, Београд.
- Ризнић М. (1888). Манастир Витовница. У: Старице V, Београд 1888.
- Стаматовић Д. (1984). Читалишта у Србији у XIX веку, Београд.
- Стојаковић М. (1987). Браничевски тефтер, Београд.
- Стојић М. (2001). Бронзана дугмад и разводници украшени мотивом трискелеса из Поморавља и басена Млаве. У: *Viminacium* 12, Пожаревац.
- Цуњак М., Вукашиновић С. (1995). Српски православни манастир Брадача, Пожаревац - Мало Црниће.
- Ћирковић С., Михаљчић Р. (2002). Лексикон српског средњег века, Београд 2002.
- Шкриванић Г. (1970). Раваничко властелинство. У: Историјски часопис XVI-XVII, Београд.
- Шљивар, Д. (1991). Метални налази из праисторијске збирке

Народног музеја у Пожаревцу. У: Vminacium 6, Пожаревац.
Митолошки зборник 26

ЗВИЖД У МИТУ И ЛЕГЕНДИ

Митови и митска бића у Источној Србији (област Звижда и Пека) су вековима у назад представљали најархаичнији прежитак у веровању народа. Митови и легенде су се сачували до данас у Звижду и Пеку. Ни Хришћанство није успело да промени народна веровања. Звижд са реком Пек је одувек неговала мит о злату, а његове планине о сребру.

Уз обилату и бујну машту људи, мит се преносио са колена на колено али су стварани и неки нови. У области Звижда, у коме живе два језика, матични српски и мањински влашки, чувале су се приче и легенде о митским бићима која битишу у водама или пећинама или они о лепоти жене. Овде се често наилази на веровања у природу, биље, као и у природне појаве на небу и земљи, неретко и на веровања у митске животиње. Области Звижда и Пека су ризница за изучавање јер овде се могу срести велики број веровања уз обавезну пратиљу уз њих а то је сујеверје и вечни страх од непознатих митских сила. У овој географској области се и од самих казивача који преносе митове леди крв а поготову од митских бића која „владају” овим просторима Србије. У таквим казивањима увек се преплићу нити добра и зла. Овде још увек је распрострањен мит о владавини демона, змаја, шумске мајке, вампира и суђаја. Често људи у овим савременим тренуцима живота на простору Звижда, имају и нових митова везани за рад у рудницима и лову који је сада у великом броју заступљен код појединаца. Задржао се до данас и мит о демонима, или чуми, или бићима који даве купаче у реци Пек. Много пре се овде веровало да се младић треба окупати у реци пре Тодорове Суботе и да ће тако бити здрав целе године. Мит која је овде сачувана код рудара је још увек сачувана, по којој се верује да рудар не сме заспати у јами јер се од тога обавезно брзо умире. Други мит је сачуван да у јамама рудника има рударских вила, патуљака као и митским змајевима који језде са великим крилима у руднику. Свакако да је мит о Сребрном Цару заузео једно трајно место у памћењу људи у Звижду. Многе напуштене куће, колибе на бачијама и опустела огњишта прате митови о над природним бићима који су се ту населили и народ гуше и море као и стоку на пашњацима. Често се о птицама као што је сова испредају многе приче да су то митска бића које призивају несрећу

и најављују трагични крај човека на чијем крову певају ноћу језивим криком. Мноштво примера је сачувано на просторима Источне Србије у Звижду, где се јављају трагично настрадали ликови жена и мушкараца који су се уселили у кућама и у аутомобилима и често се виђају и по дану и ноћу у глуво доба.

Све ово показује данас да човек није сам кроз векове живео до данашњих дана већ су уз насеобине обавезно живе и митска бића са неких давно ишчезлих светова.

Кучево са околином у богатој ризници природе красе пећине у којима по веровању живе демони и многа друга митска бића. У пећини Равништанка, покрај Кучева постоји прави дворац у белини и мермеру са сталактитима, где доминира лик леденог коња Шарца који својим крилима јуриша тражећи излаз из тог подземног света. Други пример да у пећинама живе митови је пећина Церемошња у близини села са истим именом. У дубинама ове пећине влада пагански култ о русаљама из села Дубоке које трдиционално о Духовима падају у транс и таквим самртним заносом оне комуницирају са мртвима и често предвиде трагичне догађаје. Пећина Церемошња је бисер лепоте у Србији. У овој пећини су се за време Турака скривали збегови народа а у новије време и хајдуци са простора Звижда, Хомоља и Пека. То је најлепша пећина која у својој утроби чува многе митове и легенде. У близини раскршћа путева према Доњем Милановцу и Мајданпеку, постоји једна велика стена у облику лука која доминира у висини где се гнезде орлови она је позната под именом „Шупља стена“ то све мами поглед путника и човека да ту станују у глуво доба митска бића. Овде народно предање и данас говори да је то збориште тајновитих и опаких бића у ликовима погинулих легионара и средњовековних ратника. У Дунаву и Пеку је сачуван мит и предање о подводним светом. Такве утваре су се криле у дубоким вировима поред обале ових река и давиле човека и увек потапале на дну воде у кориту свом. У миту је сачуван и лик краљице са именом Златинка у Звижду. Златинка се одевала у чисто злато. Људи су по дану потапали у Пек овчја руна, и ноћу са њих скидали зрнца злата са влакана вуне. Тако се од тог злата израђивала одећа за краљицу Звижда. Њезини двори од злата су били на Дубочкој реци. Златинка је била уморена од друге краљице под именом Планинка. Борба њихова је била што су обе биле загладане у истог младића. И планинка је од освете Златанкиног војника била убијена стрелом на самртном часу је проклела својом клетвом да жене у селу Дубока падају као што су њих две пале. Ова клетва остаде до данашњих дана јер жене из овог села у игри и колу падају о празнику Дохови. У народу су познате као

русаљке. Најраспрострањенији је мит Дубочких пећина. Археолошким истраживањима у пећинама Дубоки и Каони пронађене су кости пећинског медведа који потиче из много старије епохе, пре неколико десетине хиљада година пре нове ере.

Рудишта у области Звижда експлоатисана су још у време владавине Римљана. У средњем веку рудари су копајући руду сребра видели човека од сребра који је убрзо позвао у помоћ реку Дунав. Она је потопила тадашња насеља а тиме и „сребрног човека“ који је остао у предању народа у Звижду и Пеку. Све се ово историјски заснива на некој од рударских несрећа у кучајским рудиштима које је подрила воде и заувек затрпала окно „где је столовао сребрни човек“.

Област Звижда и Пека су опседали многи народи и војске тражећи „златно руно“ у долини Пека. Били су то Аргонаути, Римљани, српски краљеви и кнежеви и многи, знани и незнани, трагачи за златом. Овде је реч о живим митовима и легендама које је прекрила златна прашина која још путује кроз време. Ова област је богата митовима који су упамћени у народу али су и записивани од стране хроничара. Генерације људи са ових простора су слушале своје претке и препричавале звишке легенде.

Митски свет ове области у Источној Србију, допуњавају људи који у себи носе трагове древних обичаја. Овде живе људи који говоре влашки и са веровањима која их чине препознатљивим. Познати су и по својој затворености и неповерењу према савременом начину живљења али спремних да буду гостопримљиви, да непознатом госту уступе смештај, храну и пиће. У народу овог краја сачувани су и митови о богињи плодности и пролећа. Када се о Ђурђевом дану креће са овцама на бачије покрећу се древни обичаји у вези плодности оваца. Мит о богињи ноћи у лику девојке са црном дугом косом, која има вучје очнаке и која мори народ у ноћи - Морани.

Многи народни обичаји и ритуали су од давнина присутни, од рођења, венчања па до смрти. Постоје места којима владају демонска бића и које човек треба да избегава нарочито ноћу. Зато не треба ићи близу гробља, воденица, мостова и раскршћа. Овде постоји мит о вилинском колу и зато се трава на овом месту разликује од околине по боји биља. На таквим местима се окупљају демони, виле и вештице. У веровању ових крајева, народ тачно се знају и познају магична места и зато избегавају. Човек овога краја покушава кроз разна бајања да контролише мистичне силе и природу, често се препушта божанствима и обредима у које верује. Овде живи и мит о „чињарицама“, женама старијих година и веома необичног изгледа, које владају магијом. Овде има и видовитих људи који могу да осете и виде будуће догађаје.

И спој човека и камена је увезан митовима. Камен је предмет „који живи јер има душу“. Овде постоји веровање да се душа покојника задржава у камену и такав је камен сеновит. Због тога је остао обичај да се над гробом покојника поставља надгробни споменик. Тај камењ прима душу умрлог који жели да из гроба изађе и врати се на овоземаљски свет. Најраспрострањенији мит се сачувао у Звижду и Пеку о кошуљи од урока. Мајке својој деци облаче кошуље наопако да би их сачували од урока. Жене дају и мужевима кошуље наопако окренуте приликом поласка у рат да би их сачувала од метака. Такве кошуље се ткају од лана и то уочи недеље у доба глуве ноћи. Мит о води која има магијску моћ је потврда да се овде верује у воду.

Лековита вода са извора, или вода на којој је читана молитва, или какав магијски ритуал над мртвацем и његовим костима, моћна је и чува. О Ђурђевдану, жене Звижда одлазе у планине и шуме да беру траву расковник, траву магичне моћи јер се верује да се њоме може отворити сваки катанац и брава. Таква биљка се уз ритуално и магичко казивање даје заточенима да се њоме избаве из затвора, или заробљеништва у време ратова.

ЛЕГЕНДА О СРЕБРНОМ ЦАРУ

У области Звижда је живела девојчица именом Смиљана. Била је врло лепа али јединица у сиромашној породици. Њено крштено име не беше Смиљана, прозваше је тако по смиљу које је брала у планини.

Једног дана оде Смиљана у забити планине да бере цветно смиље. Занета цвећем загуби се у дубини шуме. Није могла да се вратити путем којим је дошла од куће. Спустила се ноћ над планином, на небу се појави месец, а она никако није могла наћи пут да се врати. Обузе је страх, поче да плаче и њени јецаји се чуше дубоко у планину. Чуо их је сребрни цар и изашао из земље. Одломио је један прут и дао јој да се брани од звери ако наиђу на њу. Док је Цар вадио шиб из земље угледао је сребрне степенице, на којима је стајао стари кепец са сребрном брадом до земље и сребрним штапом у руци.

Тада се Смиљана уплаши и заплаче још јаче. Старац је стаде молити и умиравати да се не боји њега, јер је он добар човек Куч, чувар дворца сребрног цара. Старца је послао сам цар да је доведе до њега на преноћиште. Смиљана пође за старцем степеницама у дубину земље. Тај пут је био веома дуг. Угледала је чудне ходнике и зидове од сребра. Наилазила је на сребрне мостове преко малих река. Стигли су до

зелене воде која је у слаповима падала из непознатих висина и отицала сребрном речицом. У близини је било и језеро са сребрним рибама и двораци сребрног цара. Цар је био леп са сребрном косом и очима боје језерске воде. Сребрни цар хтеде Смиљану задржати за своју царицу и да ће бити срећна а она га одби убеђујући да ће њен род бити несрећан без ње. Цар напослетку обећа да ће учинити све да њен род на земљи узима његово сребро из утробе земље. Смиљана пристаде и замоли да се јави родитељима па да се потом врати цару. Старац је поведе до шиба и опомену да народ њен може узимати његово сребро али да се не приближити његовом дворцу јер ће их он погушити отровима из својих ходника. Знај, рече јој старац, да их може потопити и водом из својих река и језера. Упамти и ово: на сваки глас њихових чекића „чук“, одговарају својим именом „куч“. Када одговор мој не буду чули, нека се одмах врате назад. Тада старац из сребрног шиба нестаде. Смиљана се врати путем ка свом селу, а успут је ломила гране дрвећа да би знала куда се треба поново вратити Сребрном цару.

У долини где је било њено село спази празну пољану на којој дечаци напасају своју стоку. Одговорише јој да не знају за село које она тражи. Упутише је до празног гроба на суседном вису где живи баба. Пењући се стрмим стазама на вису опази бабу која над једним гробом пали свеће и је за своје село. Баба јој одговори да јој је причала њена баба да ту беше село и у селу девојка Смиљана која се изгубила у планини тако да су због ње родитељи пре смрти подигли овај гроб на који су до смрти долазили и палили свеће. Тај гроб се звахе „празан гроб“ јер у њему није био сахрањен нико. Због ратова село се пресели да заваља траг војскама. Остаде обичај да најстарија жена из села долази овде на овај гроб и пали свеће уочи дана кад је Смиљана нестала. Тако сам и ја сада дошла рече јој баба. Смиљана чувши све ово рече баби да је она та Смиљана и потом јој исприча причу о сребрном цару који је дозволи да људи могу копати сребрну руду. Баба погледа Смиљану која је сва била сребрнаста. Након тог сусрета Смиљана се врати цару.

Баба сиђе у село исприча сељанима шта је све чула од девојке на „празном гробу“. Сељаци се окупе у селу и пођу правцем ка брду. Ишли су путем који је обележила Смиљана заломљеним грана. И стадоше на место где се траг завршавао. Почеше тада копати, наиђу на сребрну руду и тако овде отворише рудник.

Рудари увек послушничаше јеку својих чекића: „чук“ и одјеке: „куч“, и тако се одмах враћали назад чим такав одјек не би чули. Једном их људска радозналост поведе даље, иако нису чули звук одјека. Тада на њих ударише из утробе земље отрови те их све угушише. Чекали су преживели рудари дуго и поново отишли да копају дубље, тада из

земље удари јака и бучна вода те их све потопи, цело рударско насеље и обурва сам рудник. Од тада рудник не ради. По имену царевог чувара “Куча” и по одјеку рударских чекића тај рудник доби назив Кучајна по коме и данас село носи име.

ЛЕГЕНДА О ПОСТАНКУ ИМЕНА КУЧЕВА

У насељу, где се чује хук ветра, где је природа замагљена, где сунце залази у нитима сребрне измаглице, над Звиждом се шири црна мрежа и тада, у глуво доба, оглуви река и лугови. Тада се птице приказују као митска бића. Варошица тоне у свој сан. Овде је сачуван мит о настанку имена места.

Како бива код народа никада нема слоге и јединственог одговора. Тако у давну прошлост мит о настанку Кучева. Мештани чекаше на сокаку да им први придошлица који наиђе да име насељу. Тако и би прво се појавише животиње, куче и во. Тада међу њима најстарији рече да споје ова два имена у једно и варош прозваше Кучево.

ЛЕГЕНДА О ИМЕНУ ЈЕЛЕН СТЕНЕ

Бејаше један сиромашан човек који на пољани чуваше своје стадо оваца са својом кћерком Јеленом. Док је отац седео на камену и од врбовог прућа које је расло у изобиљу поред реке Пека, плео корпе. Јелена је мотрила на стадо оваца и вредно плела чарапе седећи на другом камену. Тако загледана Јелена спази лепо расцветало цвеће у њеној близини. Тада устаде и остави плетиво. Убравши прави букет цвећа, на њу се нагло сручи велика стена на којој је до мало пре седела и пригњечи је. Лавина је однела у реку Пек. Док се стена котрљала ка девојци њен отац је викао из свег гласа неби ли је спасао: „Јелена, стена, Јелена чувај се, Јелена, стена пада“.

Због њеног страдања отац прозва то место у спомен на своју милу кћер Јелена Стена. И данас се брдо у близини Кучева зове по том имену.

ЛЕГЕНДА О БАЊСКОМ ПОЉУ

У давна времена, када овом облашћу владаше Турци, на обали реке Пек су биле бање и извори лековите воде. Било је тада доста густих храстових шума. На тако прелепом месту дође и постави свој логор

турски бег са својом свитом и харемом жена.

Природне лепоте допадоше се овом Турчину и у смирај лета, доласком јесени остаде у овом пољу. Када лишће са великих столетних храстова поче да опада долина изгуби лепоту и свој сјај. Тада Турски бан напусти заувек ову област и за њим остаде легенда о прелепој и топлој бањи и родном пољу. Тако народ и данас ово место памти и зове Бањско поље.

ЛЕГЕНДА ИЗ КУЧАЈНЕ

Када овом облашћу владаше српски кнез Лазар Хребељановић, приликом окупљања војске за бој са Турцима на Косову пољу опази да нема копљаника.

Кнез прегледа редом војску и упита где су под барјацима копљаници из села Кучајне у Звижду. Тада му један од војвода даде одговор да они журе. Кнез се расрди гласом својим повика: „Дабогда вечито журили, а никад не стигли“. Тада су Кучајци закаснили и не стигоше за бој на Косову, а народ их прозва журци.

Тако кроз векове настаде изрека: „Журиш као Кучајнци на Косово“ или „Седи човече, где журиш, ниси ваљда из Кучајне“. Тако да и мештани сами себи често једни другима казују: „Жури ми се, јер знаш да сам из села Кучајне“.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА ЦЕРЕМОШЊА

У доба владавине Турака ово село је добило име Церемошња.

У та давна времена, село које је имало само једну кућу, окруживала је густа церова шума. У јединој тадашњој кући живео је старац, Влах. Кроз густише поред његове куће, пролазила је група војника. Сретоше старца који је био чудно одевен и са великом белом брадом. Војници упиташе старца о околини, о шумама, рекама и потоцима. Старац им стално одговараше неразумљивим влашким језиком. Један од војника је запамтио да се деда на влашком зове мош. Војници обавестише свог субашу да је област богата и да у њој станује само један старац - мош.

Кроз време ову област населише нови становници, који посекоше густе шуме и на његовом месту основаше ново насеље. Најстарији међу њима се договорише да насеље назову по церовој шуми и старцу мошу - Церемошња.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА РАВНИШТА

У далекој прошлости иза нас када овде владаше Турци, на узвишењу бијаше две куће, и нешто ниже, на заравни десетак кућа. Турци зађоше у село ради убирања пореза харача од раје. Тада домаћини из овог места побегоше у дубоку шуму. Турци тада осмотрише ближу и даљу околину. Поглед им се мутио и у даљини. Закључише: У равници ништа, у равни ништа...

Време прође и ово место населише нови досељеници, подигоше село, тада стареседеоци назваше село именом по турском Равниште. Повици одзвањају и данас: у равни ништа, у равни ништа...

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА БУКОВСКА

У давна времена, када ову област Звижда напустише хорде Турака, многа места осташе ненасељена. Долазе тада многи народи и прелазећи Дунав заустављају се у долини Пека. Тако досељеници свакодневно одлазе у лов јер им је храна брзо понестајала.

Ишли су у групама по десетак, тако да су по повратку често нападале слабије групе и отимали им ловину. Таква једна слабија група, у потрази за храном у дубини шуме, наиђе на једну чему. Једна омања група остаде да живи ту и основа насеобину своју. Ту чесму су док владаше овим крајем изградише Турци. Тако досељеници назваше је „Турски кладенац”. Због извора воде, многи досељеници се придружише касније овом насељу. Због тога се поче нагло крчити столетна букова шума. Ту насташе многи пашњаци и плодне оранице. Тако ово насеље по густој буковој шуми: Буковска.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА ШЕВИЦА

У давна времена када Србијом завладаше Турци, а у области Звижда њихове старешине, настаде име насеља Шевица.

На ушћу реке Селишћаре живео је угледни човек који је волео да гаји птице. Тако се извештио да је успео да припитоми и птицу Шеву. Али, у животу бива да после доброг наиђе и зло. Једног дана, пред дан Светог пророка Илије, грунуше турски пљачкаши и зулумћари. Сељани су их приметили још издалека и похиташе да их предухитре. Затражише помоћ код човека богаташа који је гајио шеве. Тај имућни човек желео је помоћи сељанима и пусти своје јато шева на Турке. Велико јато птица

нападе Турке и они то схватише као лоше пресказање, уплашише се и повукоше. Тако сељани одлучише на свом скупу да у знак захвалности према овом човеку што их спаси од турског зулума село назову Шевица.

Тако данас жубори бистра Шевичка река, на свом путу ка Пеку.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА НЕРЕСНИЦЕ

На месту где се сада налази насеље, некада у давно време када овим подручјем владаше Турци, беше педесетак кућа. У близини тог насеља беше велики и јак извор питке воде која снажно жубори. Две девојке из тог села често обитаваху близу тог извора чувајући своја стада оваца. Са њима су у близини чували своја стада и многи други чобани. Одлазили су са стадом ујутру а на торове се враћали пред вече, у смирај дана, када се сунце крило за планину. Чобанице су, седећи на камену поред извора, водиле жучну расправу међу собом о самом називу свог омаленог насеља. Једна чобаница је упорно тврдила другој да се село зове Ресница, док друга приговараше: Не Ресница, не Ресница.

Заморена, прва девојка одустаде и друга девојка „победи“ и устали се њен назив села Нересница. То насеље је сада тако напредно и вредно и са поносом чува своје име.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ КИСЕЛЕ ВОДЕ

У близини села Нереснице у Звижду постоји засеок који носи назив Кисела Вода. Прича казује да је један сељанин копао бунар очекујући у дубини појаву воде. Време је пролазило а ни кап воде се не појави. Тако се он разљути што не доби воду и затрпа свој бунар. Боловао је због утрошеног труда и новца. У мислима је имао жељу да поново копа па ако је и тада не буде да одустане за навек од тог посла.

Пође на ново место и будаком поче копати. Убрзо из утробе земље изби млаз воде. Сав срећан, прихвати руком капи воде и по укусу осети да то није обична вода већ да има у себи киселост. Помисли да затвори и овај извор.

Међутим, у сну га опомену један глас: „Човече, не затварај овај извор јер треба људи да због здравља пију ову воду и да се у њеној благодети купају“. Тада овај човек послуша глас виле и пусти извор воде да жубором тече, а изворишту даде име Кисела вода.

Данас је ту поред извора подигнута фабрика за флаширање баш ове киселе и здраве воде.

ЛЕГЕНДА О ИМЕНУ СЕЛА РАДЕНКА

Мит о најлепшој девојци у насељу Раденка датира још из времена владавине Турака.

Ова лепа девојка, плетиља по имену Раденка, стајала је пред својим момком изабраником. Опчинила је момка својим витким стасом и руменим лицем као цвет. Имала је својих осамнаест година. Тај момак који је био најбољи у витештву међу својим вршњацима и желео је Раденку оженити. Сазнавши за женидбу овог момка сеоски субаша није јој дозволио њену удају јер је пожелео девојку за себе. Девојка се тајно састајала са својим момком и заједно су ковала заверу да убију субашу. Храбро је осмели ушла у хан и пуцајући из кубуре убила турског стражара. Сви у том хану су били пијани осим субаше. Угледавши убиство свог стражара субаша ишчупа кубуру и уби девојку која је била најлепша у селу. Чувши за трагични крај девојке мештани упадоше у хан и побише све Турке. У трагедији у хану поред девојке смрт је затекла и њеног момка.

Тако село доби име Раденка.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНУ СЕЛА КАОНЕ

У доба владавине Турака, на обали реке Пек, заноће сватови који су пошли на венчање у оближњи манастир. Хтели су да се на обали одморе па да у рано јутро пређу реку. Јутро свану и донесе бол, невесте није било, као да је у земљу пропала. Сви су је сватови тражили и када видеше да је нема помислише да се невеста удавила у Пеку јер јој будући муж није био по вољи. Тако се осрамоћени сватови пратише кући.

Тајна се касније сазнала, те ноћи је невесту отео и одвео калуђер из оближњег манастира. Тајну су после годину дана открили чобани који су на другој обали у дворишту манастира видели жену која пере рубље на реци. Пошто нису били сигурни вајкали су се: „Ка она, ка није она“.

Када су се вратили кућама они кажу да су на другој обали видели жену налик на несталу невесту. Тако, њени отац и мајка прокуну кћер и калуђера да их гром спржи. После неког времена, ова клетва се испуни: у једној летњој ноћи гром запали манастир и у њему изгореше млада и калуђер.

Када су касније ово место населили новопридошли они, чувши ову причу од чобана, своје насеље близу Кучева назвали: Каона.

ЛЕГЕНДА О ПОСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА БРОДИЦЕ

У давна времена, на месту данашњег села Бродице, постајало је велико језеро. Језеро је било прелепо, окићено дрвећем и биљем, богато водом у којој је било рибе у изобиљу. Легенда казује да су биле огромне рибе у језеру чудне ћуди. Тадањи насељеници су ловили рубу за исхрану чељади. Један од рибара по имену Радојица, кога мештани из милошти зваше “Ица” беше највештији риболовац. Тако су данима пловили лађама по језеру и ловили рибу. Једног раног јутра, својим бродићем је испловио и Рица. Вода је била мирна. Изједном, на сред овог великог и дубоког језера, облаци се зацрнеше, таласи се усковитлаше и потопише и бродић и рибара Рицу. Све је брзо утихнуло као да се ништа није ни догодило. Тако мештани овог села у знак сећања на дтрадалог рибара Ицу и његов брод своје село прозваше Бродица. То име и сада живи свој живот.

ЛЕГЕНДА О ИМЕНУ СЕЛА ВОЛУЈА

У прадавна времена, једног дана над Звиждом настадоше тмурни облаци праћени великим муњама, а громови удараху по столетним шумама и пашњацима. У једној ливади беше велики во који побеже и сакри се под крошњу храста. Многи сељани побегоше са њива својим кућама и сакрише се по земунима и бурдељима. Небо је бљештало као велика ватра, као да је дошао судњи дан. Под великим столетним храстом лежао је велики во који ту нађе свој заклон. Уплашени во се у трку сјури ка реки Пек. Водена матица га понесе и нестале у дубинама реке. Пек, који је увек бистар и блистав, од велике бујице постаде мутан. Таласи реке су носили све пред собом. Тако нестале и несрећни во. По њему народ своје село прозва Волуја.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА ТУРИЈА

На ливадама и по шумама густе храстовине девојке су свакодневно чувале свој чопор свиња. У овој шуми је и усред дана био полумрак. Девојке, идући за својим мислима и не приметише да су им се свиње погубиле у дубини шуме. Пођоше да их траже свуда наоколо и не нађоше их. Договорише се да свака пође на своју страну не би ли их пронашле. Тако је девојка, која се највише удаљила у дубину шуме, спази једну

свиња како купи жир. Она повика на једну свињу: „Ту рије, ту рије...“ Брзо се све девојке окупише на ово место и пошто пронађоше и остале свиња пођоше у своје село.

То место где су свиње риле прозваше Турија.

ЛЕГЕНДА О РАЈКОВОЈ ПЕЋИНИ

У непосредној близини рударске вароши Медени Пек, где настају речице Рајкова и Паскова налазе се и истоимене пећине велике лепоте. Легенда описује хајдука Рајка по коме постаде назив „Рајкова пећина“. У близини ове пећине је и Мајданпечко језеро. Рајко је живео у старом рударском насељу повише реке. Остао је упамћен по својој механи, дању је радио а ноћу је тајно хајдукуковао. Пљачкао је Турке и богате трговце који су ходили путем од Мајданпека ка Поречу. Касније се у народу ширила прича о закопаном благу хајдука Рајка „ка муња на небу“. Легенда и данас привлачи истраживаче и копа че скривеног блага да у дубини пећине траже то благо.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА РАКОВА БАРА

У близини Кучева постоји и живи село Ракова Бара. Где се сада налази село некада је на овом месту бела велика и дубока бара. Ова мочвара је била станиште многих птица које су се одмарале на свом путу. Када се ближила јесен, одатле су полетале у топлије крајеве на југу. У води ове велике баре своје станиште су нашли и велики ракови који се ту хране инсектима. Народ је хватао ове ракове и хранио своју чељад, а и често продавао на пијаци у Кучеву. Тако се оово место прочуло по раковима у целом Звижду. Настаде жалост и туга када се бара поче сушити и вода нестајати у дубини земље. Тако, ракови убрзо нестадоше, као да их никада ту није ни било. Тужни сељани одлучише да по њима своје место прозву Ракова бара. То се и данас препричава у овом селу.

ЛЕГЕНДА О ИМЕНУ СЕЛА СЕНЕ

Давно, на месту данашњег насеља, живео је човек који остаде упамћен по свом пијанству. Био је и луталица који се није никуд могао скрасити и основати своје огњиште.

Тражећи мир, крај обала Пека наиђе на малено насеље и његове мештане. Ти људи су били вредни, обрађивали су земљу и гајили стоку. Застао је овај дођош и посматрао их како вредно раде спремајући храну за своје овце, козе и краве. На обалама су пластили велике стогове сена јер беше траве у изобиљу. Скитница одлучи да се насели у једној напуштеној колиби близу села. Мештани су га молили да пређе и живи са њима у селу али је он то избегавао. Незадовољан због тога што му сељани нису дали ракију у бесу запали њихове стогове са сеном и побеже у непознатом правцу. Сељани поново покупише суву траву и обезбедише сено за исхрану своје стоке. Тада због своје муке за прозваше село Сена, да их подсећа на време када им незнанац попали стогове сена.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНУ СЕЛА МИШЉЕНОВАЦ

У области Пека, постоји и насеље Мишљеновац. Легенда о настанку имена села остаде сачувана до данас.

У прошлим временима су мештани почели сакупљане пара за једну пуну врећу. Тај новац одлучише да дају човеку који им да најбољи назив имена селу. Врећу са парама одлучише да чувају на тавану куће најпоштенијег од њих. Иако је време одмицало, ни један назив селу нису могли да прихвате. У центру села су заказали збор. Да на њега изађу сви и одлуче како ће им се село звати. Најстаријег сељанина послаше по џак са новцем. Старац се вратио окупљенима плачући: „Људи! Миш... појео новац... новац... изгризао миш, новац“. Тако се најзад и сложише на крају: „Нека се наше село зове Мишљеновац“.

ЈЕДНА ЛЕГЕНДА О ИМЕНУ СЕЛА МУСТАПИЋА

Још од време владавине Турака, на просторима око Кучева, на путу Пожаревац-Кучево-Мајданпек, постоји село које чува легенду о настанку имена.

У насеобини је живео потурчени човек коме име беше Мустафа. Имао је он на овом важном трговачком путу свој велики хан у којем је било соба за ноћење као и собе за пиће и јело. У близини хана бејаше штале за коње. Трговци овог Мустафу снадеваше, брашном, сољу и зачинима и врским пићем. Госте у хану су редовно забављали музиканти, цигани. Све се овде гостило и орило од свирке и песме.

Често у весељу у хану и пуцало из кубура. По одласку Турака из овог краја, хан се угасио, Мустафа и трговци и путници одавно у гробовима одмарају своје уморне ноге.

На месту где беше хан, насели се ново насеље. Мештани на спомен Мустафе и пића, сачинише назив свом селу који назваше именом Мустапић. То село чува свој мит и легенду до данас.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА СРПЦЕ

На пољима у близини златоносног Пека и данас постоји село Српце. Мит и легенда о имену овог села се чува код сељана овог места и данас.

Народ је у стара времена овај простор сматрао изузетно плодним. Зато су сматрали да је он њима срце земље. Многи се овде досељаваше у сеобама из далеких крајева, чак и са Косова. Сунце је сијало умилним зрацима и обасјавало обале Пека. Сељани су одмах приметили чудан одблесак који је стварао чудесан сјај. Из песка у плићаку извадише срп који је сав бљештао сјајем. Били су срећни јер добише алатку који други немају и тако одлучише да се одуже тој срећи и сили која им показује срп. Почеше топити руду и ковати српове. По плодној земљи и српу који пронађоше дадоше име свом селу Српце.

ЛЕГЕНДА О БЛАГОЈЕВОМ КАМЕНУ

Крај који је одасвуд окружен високим брдима живи свој живот са десетак кућа. На крају тог маленог насеља била је оронута кућа у којој живљаше човек са именом Благоје. Благоје често одлазио у планине где је сакупљао дрва за зиму. Једног дана у планини наиђе на камен који је био необичан и светло жут. Држао га је Благоје камен у својој руци и гледао у њега и дивио се величини. Стави га је у торбу од овчије коже и пође својој колиби.

Када је стигао кући заложи ватру на огњишту ватру. Седећи крај ватре гледао је свој камен не одвајајући очи. Но срећа не трајаше дуго, у кућу Благоја дође порезник да наплати порез. Знајући да стари Благоје нема новца реши да му узме задњу овцу из тора. Лукави порезник угледа камен у рукама Благоја и препознаде велики грумен злата. Узе камен из руку Благојевих, однесе цару и исприча му потанко све. Цар нареди да му пред њега доведу сиромаша Благоја. Старац је био уплашен и збуњен, зашто пред цара. Исприча све цару, где је камен нашао и да о

овоме ником није казао. Исприча цару и о стени где нађе камен и да ту све сија. Цар уплашеном Благоју даде награду и отпрати га кући. Слуге царева на месту где им старац показа царева слуге почеше копати и тако нађоше златну жицу. На том месту настаде велики рудник злата и сребра. По Благоју рудник и место добише име Благојев Камен.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА ЉЕШНИЦА

Легенда о настанку овог села и његовом имену је од давнина. Преношена је са генерације на генерацију до данас.

У Средњем веку, када у Србији владаше деспот Ђурађ Бранковић и његова жена Јерина у Пеку беше брдо Црни врх, испод њега велика лескова шума а поред ње је текла златоносна река. Јерина нареди слугама да народ посече сву шуму поред овог знаменитог пута. Слуге наређење извршише брзо и без поговора. Тада посекоше и плодне лескове шуме у долини Пека. Ту се населише људи који по лески свом селу дадоше име Љешница.

Леска је по веровању у Звижду змијин кум и да у леску никада не удара гром. Распрострањено је и веровање да на Ђурђевдан, јутром треба да се обере лескин цвет од кога се справља магични чај познат као „гвоздена трава“. Веровање каже и да лесково стабло има мушки црвени цвет и женски розе боје.

О ПОСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА ЗЕЛЕНИК

У давна времена поред Пека је постојало насеље, у којем су живели вредни људи. У време владавине турских освајача, ово насеље као и друга близу њега били су често нападани и пљачкани и увек злостављани људи и понижавани. Сеобе овог народа је увек потражиле уточиште у дубинама густих шума које тада беше у изобиљу.

Те турске хорде пљачкаша нису смеле из страха залазити у дубину зелених и густих шума, плашећи се хајдука. Остајали су Турци без плена иако су у дубини шуме по густом диму опазили збег. Јер заћи у шуму у густош за њих би била смрт.

Тако су насељеници насеља због зеленим шумама које им спасише животе насеље прозваше именом Зеленик. Тај природни и леп назив село и сада у свом имену чува.

МИТ И ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА ВУКОВИЋ

Од доба када овде владаше Турци, људи из овог насеља су често ишли по шумама у лов. То су чинили да би прехранили себе а било је ту и витештва, доказивања храбрости.

Тако је један ловац идући шумом у потрази за ловином, наишао у хладној шуми на младог промрзлог вука, који се склупчао и дрхтећи цвилио. Ловац у први мах помисли да је то његов ловачки пас, приђе и добро га загледа. Убеђен да је пас, он га понесе својој кући да му спаси живот.

Код куће његов малени син, прихвати смрзнутог вука, и замишљено погледом препознаде да је то младунче вука (курјака) како га народ овде и сада зове.

Тако дечак ово младунче назва Вуковић. Дечак се радовао и неговао вука често га је водио шумом у шетњу. Вука су ловац и његов син пустили у природу и он је остао у зеленилу шума. Доброћудни вук се није снашао у шуми, и једног јутра се вратио дечаку и тако показао љубав за дечакову бригу над њим. Дођоше Турци да пљачакју ово село, но тада их овај припитомљени вук нападне и уз помоћ сељана одбранише се од Турака. Несрећни вук је тада задобио много рана од турских стрела и од тога угинуо.

Мештани, одлучише и у знак поштовања према дечаку и вуку, селу дадоше име Вуковић.

Литература:

- Челикановић Б. (2012). Млава-Хомоље-Звижд, Београд.
Владимировић М. (1964). С колена на Колено, Пожаревац.
Гајић Н. (2011). Словенска Митологија, Београд.
Чајкановић В. (1994). Стара Српска Религија и Митологија, Београд.
Гавриловић Д. (1966). Приче из Српске Старине, Београд.
Милојковић М. (1974). У Тами Благо, Београд.
Обрадовић Р. (2003). Цркве и Манастири Хомоља Млаве и Стига Пожаревац.
Митошевић Душан. Историја Браничевске Епархије, у рукопису, Смедерево.
Јацановић Д., Младеновић Б. (2002). Насеља Браничева, Пожаревац.
Јовановић Љ. (1903). Записи и Натписи, Београд.
Веселић Ј. (1874). Опис цркава у Србији, Београд.
Милићевић Т. М. (1876). Кнежевина Србија, Београд.
Петровић М. (2003). Легенде Источне Србије, Кучево.

Садржај

Тиховање иконе богородице ждрелске.....	5
Уклето огњиште.....	11
Змијски ујед.....	15
Хомоље у миту и легенди.....	104
Жеђ векова.....	123
Звижд у миту и легенди.....	131

Раде М.Обрадовић
САЗВЕЖЋЕ ВЕКОВА

Издавач:

Народни музеј Пожаревац

За издавача:

Милорад Ђорђевић

Суиздавачи:

Културно-просветни центар, Завичајни музеј,
Народна библиотека “Ђура Јакшић”,
Галерија “Круг”, ЈКП “Извор”,
Туристичка организација, Дирекција за изградњу
Петровац на Млави

Технички уредник:

Жељко Деветак

Штампа:

Стојадиновић

Петровац на Млави

Тираж: 300 примерака

ISBN: 978-86-84147-41-9

Културно-просветни центар
Петровац на Млави

Завичајни музеј
Петровац на Млави

Ђура Јакшић
ПЕТРОВАЦ

ДОБРОТВОРИ КЊИГЕ

1. др Иконија Стаменковић, Петровац на Млави
2. др Драган Кромпић, Петровац на Млави
3. Виолета и Роберт Вујчић, Велики Поповац
4. Живорад Јанковић, Велики Поповац
5. Зоран Ђорђевић, Велики Поповац
6. Миливоје Б. Обрадовић (Ика), Велики Поповац
7. Драгиша Љубисављевић, Велики Поповац
8. Славиша Миљковић, Крвије
9. Радиша Перић (Пепа), Велики Поповац
10. Урош Обрадовић, Велики Поповац
11. Мирко Љубомировић (пчелар), Каменово
12. Аца Гера Животић, Каменово
13. Зоран Дамњановић (Циркон), Петровац

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-32

ОБРАДОВИЋ, Раде М., 1953-

Сазвежђе векова / Раде М. Обрадовић. -
Пожаревац : Народни музеј, 2015 (Петровац
на Млави : Стојадиновић). - 150 стр. ; 21 cm

Тираж 300.

ISBN 978-86-84147-41-9

COBISS.SR-ID 213473036